

FRA

**Muihin jäsenvaltioihin muuttavien
ja niihin asettautuvien Euroopan
unionin romanikansalaisten
tilanne**

Noviembre de 2009

**Europe Direct -palvelu auttaa sinua löytämään
vastaukset EU:hun liittyviin kysymyksiisi**

Yhteinen maksuton palvelunumero (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(* Jotkin matkapuhelinoperaattorit eivät salli pääsyä 00 800 alkuisiin numeroihin, tai niistä voidaan laskuttaa.

Suuri määrä muuta tietoa Euroopan unionista on käytettävissä Internetissä Europa-palvelimen kautta (<http://europa.eu>).

Luettelointitiedot ovat teoksen lopussa.

Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto, 2010

ISBN 978-92-9192-567-4

doi: 10.2811/62498

© Euroopan yhteisöt, 2009

Tekstin jäljentäminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan.

*Muotoilu: FRA, Wien
Printed in Belgium*

Painettu kloorivalkaisemattomalle paperille

Muihin jäsenvaltioihin muuttavien ja
niihin asettautuvien Euroopan unionin
romanikansalaisten tilanne

Vertaileva kertomus

FRA

Marraskuu 2009

VASTUUVAPAAUSLAUSEKE: Tämän kertomuksen on Euroopan unionin perusoikeusviraston antaman toimeksiannon pohjalta laatinut Euroopan romanien oikeuksien keskus (ERRC) yhteistyössä European Dialoguen (ED), Ihmisoikeusliiton, Fundación Secretariado Gitanon (FSG) ja Fédération nationale des associations solidairesin (FNASAT) kanssa. Perusoikeusvirasto on vastuussa kertomuksen toimittamisesta, päätelmistä ja mielipiteistä.

Jos tästä käännöksestä herää kysymyksiä, kannattaa tutustua englanninkieliseen versioon, joka on asiakirjan alkuperäinen, virallinen versio.

Sisältö

Tiivistelmä	5
Johdanto	11
1. Tutkimuksen taustaa	16
2. Muuttoliikkeen mallit ja kokemukset	20
3. Romanian tilanne kohdemaissa	37
4. Paikallisviranomaisten ja kansalaisjärjestöjen reaktiot	70
5. Päätelmät	83
6. Lausunto	85
Valikoitua kirjallisuutta	88
Tutkimusmenetelmä	93
Liitteet	95

Tiivistelmä

Tutkimuksen soveltamisala ja tausta

Kommunismien kaatumisesta ja etenkin Keski- ja Itä-Euroopan maiden Euroopan unioniin liittymisestä lähtien monet romanit ovat muuttaneet muihin EU:n jäsenvaltioihin parempien elinolojen toivossa. Euroopan unionin perusoikeusviraston alaisen, kansallisista tietokeskuksista muodostuvan Euroopan rasismia ja muukalaisvihaa koskevan tietoverkon (RAXEN)¹ mukaan monet romanit kokevat yhä nykypäivänä rasismia, syrjintää ja syrjäytymistä.

Tilanne sai perusoikeusviraston tutkimaan asian perusteellisesti, ja se antoi toimeksiannon tutkimuksesta, jossa haastateltaisiin yksittäisiä romaneja ja viranomaisia. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka Euroopan unionin syntyperäisten romanikansalaisten² oikeuksia vapaaseen liikkuvuuteen sekä oleskeluun kunnioitetaan, suojellaan ja toteutetaan eräissä valituissa jäsenvaltioissa³.

Tämä kertomus pohjautuu kyseiseen tutkimukseen ja on osa romanien vapaata liikkuvuutta ja muuttoliikettä koskevaa yhteistä toimintaa, jonka Euroopan unionin perusoikeusvirasto, Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu ja ETYJ aloittivat vuonna 2008.

EU:n kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeus liikkua ja oleskella vapaasti Euroopan unionin alueella on keskeinen oikeus Euroopan yhdentymisen kannalta. Viimeisimmän, syyskuussa 2009 julkaistun Eurobarometri-selvityksen mukaan, kun kysyttiin ”Mitä EU merkitsee?”, 42 prosenttia eurooppalaisista vastasi, että EU merkitsee ennen kaikkea ”vapautta matkustaa, opiskella ja tehdä työtä missä tahansa EU:n alueella”.⁴ Tämä oikeus sisältyy Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 18 artiklaan, ja sen soveltamisesta määrätään yksityiskohtaisemmin direktiivillä 2004/38/EY, niin sanotulla vapaan

---

¹ Vuodesta 2000 lähtien kaikissa jäsenvaltioissa toimivat, Euroopan rasismia ja muukalaisvihaa koskevan tietoverkon kansalliset tietokeskukset (RAXEN National Focal Points) ovat keränneet tietoja rasismista, muukalaisvihasta ja näihin liittyvästä suvaitsemattomuudesta. Kansalliset tietokeskukset ovat järjestöjä, joille perusoikeusvirasto on antanut toimeksiannon tuottaa eri raportointityökaluilla kerättävää tausta-aineistoa vertailevia tutkimuksiaan varten. Lisätietoa on saatavilla osoitteessa http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/raxen/raxen_en.htm (27.11.2009).

² Tutkimus koskee ainoastaan EU:n syntyperäisiä romanikansalaisia. Tässä kertomuksessa heihin viitataan myös termillä ’romanit’.

³ Tutkimus tehtiin viidessä kohdemaassa, Ranskassa, Suomessa, Italiassa, Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ja se antaa kattavan kuvan EU:n muissa kuin omista jäsenvaltioissaan asuvien romanikansalaisten kokemuksista.

⁴ EUROBAROMETER 71, *Public opinion in the European Union*, 2009, saatavilla osoitteessa http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf (25.10.2009).

liikkuvuuden direktiivillä, jolla pyritään esimerkiksi kannustamaan unionin kansalaisia käyttämään oikeuttaan liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, vähentämään hallinnolliset muodollisuudet minimiin, selkeyttämään perheenjäsenten aseman määrittelyä ja rajoittamaan mahdollisuutta evätä maahantulo tai määrätä oleskeluoikeus päätymään.

Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että tämä oikeus ei ole rajoitukseton: ”Unionin kansalaisilla on oikeus oleskella vastaanottavassa jäsenvaltiossa, jos he työskentelevät siellä. Opiskelijoilla ja työvoimaan kuulumattomilla unionin kansalaisilla on oltava itseään ja perheenjäseniään varten riittävät varat, jotta he eivät oleskelunsa aikana muodostu rasitteeksi vastaanottavan jäsenvaltion sosiaalihuoltojärjestelmälle, ja kattava sairausvakuutusurva.”⁵

Työntävät ja vetävät tekijät

Tutkimus osoittaa, että köyhyys ja rasismi ovat tärkeimmät tekijät, jotka ”työntävät” romaneja pois alkuperämaistaan. Tutkimuksessa haastatellut romanit mainitsivat köyhyyden näistä tärkeimmäksi tekijäksi. Alkuperämaassa koettuun köyhyyteen vaikuttaa voimakkaimmin työttömyys, mutta myös syrjintä ja ulkopuolisuuden tunne ovat keskeisiä maastamuuttoon työntäviä tekijöitä.

Romaneja tiettyihin kohtemaihin ”vetäviä” tekijöitä ovat paremmat työnsaantimahdollisuudet ja paremmat elinolot. Kuten vastauksista voidaan kuitenkin nähdä, näihin toiveisiin liittyy myös ”ruusunpunaisia” kuvitelmia siitä, kuinka paljon parempaa elämä kohtemaissa tulisi olemaan. Tutkimus osoitti, että yleensä vain tietyillä alueilla alkuperämaissaan asuvat romanit lähtevät maasta.

Kokemuksia Schengen-alueen ulkorajojen ylittämisestä

Vastaajat kuvasivat kokemuksiaan kohtemaiden raja- tai viisumiviranomaisista pääasiassa myönteisesti. Romanit kuitenkin törmäsivät ongelmiin, kuten korruptoituneiden viranomaisten lahjusvaatimuksiin, todennäköisemmin poistuessaan alkuperämaastaan tai palatessaan sinne. Vastaajat olivat tietoisia yleisestä oikeudestaan liikkua vapaasti mutta eivät tunteneet yhtä hyvin niitä erityisiä – ja usein monimutkaisia – oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka koskevat EU:n kansalaisten oleskelua toisessa jäsenvaltiossa.

---

⁵ Komission ohjeet direktiivin täytäntöönpanon parantamisesta, KOM (2009) 313/4, s. 8, saatavilla osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:FI:PDF> (29.10.2009).

Mahdollisuus työhön

Vastaajien mukaan romanien elämäkokemukset kohdejäsenvaltioissa vaihtelevat huomattavasti pitkälti heidän saamansa tuen mukaan. Osa jäsenvaltioista ja paikallisviranomaisista tukee hyvin romaneja työnhaussa ja ottaa huomioon romanien erityistarpeet, mutta osa vaikuttaa halukkailta poistamaan romanit maastaan ja estämään muiden romanien maahantulon. Kuten voidaan odottaa, työnsaantimahdollisuuksiin, asumiseen, terveydenhuoltoon, koulutukseen ja sosiaalihuoltoon liittyvät kokemukset ovat myös hyvin vaihtelevia. Työllisyystilanne vaikuttaa ratkaisevasti kaikkiin muihin sosiaalisen elämän alueisiin: jos romanit onnistuvat saamaan työpaikan virallisen talouden piiristä, heillä on paremmat mahdollisuudet hyödyntää muita palveluja, erityisesti hyvän asunnon saaminen helpottuu. Tämä ei ole yksikertainen prosessi, sillä romanien hyväksynnän ja tasa-arvoisen kohtelun tiellä on yhä esteitä – laajalle levinnyt romanien rasistinen kohtelu ja syrjintä mukaan lukien – mutta juuri tässä yhteydessä EU:n kansalaisuus tarjoaa vakavasti otettavan mahdollisuuden *osallistamiselle*. Toisaalta, kuten vastaajat huomauttivat, ne, jotka eivät onnistu löytämään töitä virallisilta markkinoilta, törmäävät erilaisiin esteisiin eivätkä siksi aina pysty täyttämään muissa jäsenvaltioissa oleskelulle asetettuja vaatimuksia.

Oleskelun rekisteröinti

Tutkimuksen mukaan monet EU:n romanikansalaiset eivät kyenneet rekisteröimään oleskeluaan kohdemaissa, joissa rekisteröinti vaaditaan, rekisteröintiprosessin monimutkaisuuden takia sekä siksi, että kansalliset viranomaiset soveltavat väärin vapaan liikkuvuuden direktiivin vaatimuksia. Tällä on ”dominovaikutus”: heidän voi tästä syystä olla vaikea käyttää joitakin keskeisiä kansalaisoikeuksia sekä poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia. Niitä ovat esimerkiksi oikeus äänestää paikallisissa ja EU:n vaaleissa sekä oikeus kansallisten terveysjärjestelmien palveluihin, sosiaalisen asuntotuotannon asuntoihin jne.

Työnteko epävirallisen talouden piirissä

Tutkimukseen vastanneet romanit antoivat niukasti tietoa romanien harjoittamaan laittomaan kauppaan ja rikollisuuteen liittyvistä asioista, mutta muut haastatellut yhdistivät muista jäsenvaltioista tulleet romanit laittomaan kauppaan ja pikkurikollisuuteen.

Taloudellinen toiminta epävirallisen talouden piirissä ja muu tuloja tuottava toiminta, kuten kerjääminen, on yleistä romanien keskuudessa. Laaja-alainen todistusaineisto romanien harjoittamasta kerjäämisestä ja toiminnasta epävirallisen talouden alalla synnyttää syvällisiä kysymyksiä: ensiksi, missä määrin romanit todellisuudessa haluavat olla mukana kyseisissä toiminnoissa ja käyttää näitä keinoja selviytyäkseen, ja toiseksi, miten viranomaisten tulisi

reagoida, etenkin siinä tapauksessa kun nämä keinot edustavat romaneille ainoaa toimeentuloa?

Haastatellut antoivat ymmärtää, että monet kerjäämistä harjoittavat romanit tekisivät mieluummin palkkatöitä, sillä kerjäämistä pidetään useimmissa kohdemaissa ”poikkeavana” toimintana ja kerjääminen on joissakin tapauksissa ja muodoissaan laitonta toimintaa. Tutkimuksen toteutuksen ajankohtana yhteiskunnan ja viranomaisten asenteet romanien läsnäoloa kohtaan olivat yleensä kielteiset. Mielipiteissä keskityttiin lähinnä romanien epävirallisen talouden piiriin liittyvään toimintaan, ja vähemmälle huomiolle jäivät esteet virallisille työmarkkinoille pääsyn tiellä, kuten koulutuksen matala taso ja tarvittavien taitojen puute, jotka ovat seurausta pitkään jatkuneesta syrjinnästä sekä puutteellisesta kielitaidosta.

Toimintaohjelmat ja toimenpiteet

Tutkimuksen tulokset osoittavat, etteivät vastaanottavien jäsenvaltioiden viranomaiset ole kehittäneet erityisiä strategioita tai toimia muista jäsenvaltioista tulleiden EU:n romanikansalaisten kotouttamiseksi. Tämä kuvastaa sellaisten toimintaohjelmien ja toimenpiteiden yleistä puuttumista, jotka lisäisivät yleistä tietoisuutta ja kannustaisivat vapaaseen liikkumiseen ja oleskeluun, kuten vapaan liikkuvuuden direktiivin 34 artiklassa säädetään.⁶

Viranomaiset usein myös kehittävät yleisluontoisempia ”romanitoimenpiteitä”, jotka koskevat maan omia romanikansalaisia, muiden EU-maiden romanikansalaisia ja kolmansien maiden romanikansalaisia. Jälkimmäinen lähestymistapa voi olla joko myönteinen tai kielteinen asiayhteyden mukaan. Esimerkiksi Espanjassa EU:n romanikansalaisille suunnatut tukitoimet ovat osa edistyksellistä ja pitkälle kehitettyä maan romanikansalaisia koskevaa toimenpideohjelmaa, joka on osoittautunut toimivaksi malliksi. Sitä vastoin Italiassa toteutettava toimintamalli niputtaa kaikki romanit ja sintit – maan kansalaiset, EU:n kansalaiset ja kolmansien maiden kansalaiset – samaan joukkoon tavalla, joka usein heikentää kansalaisoikeuksia ja saattaa vaarantaa perusoikeuksia.

---

⁶ Vapaan liikkuvuuden direktiivin soveltamista koskevassa mietinnössään Euroopan parlamentti ”kehottaa komissiota varaamaan lisää määrärahoja ja luomaan erityisen budjettikohdan sellaisten kansallisten ja paikallisten hankkeiden tukemiseksi, joilla pyritään kotouttamaan EU:n kansalaiset ja heidän perheenjäsenensä, jotka määritellään direktiivin 2004/38/EY 2 ja 3 artiklassa ja jotka asuvat toisessa jäsenvaltiossa”. Ks. Euroopan parlamentin 23. maaliskuuta 2009 antama mietintö osoitteessa <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2009-0186+0+DOC+WORD+V0/FI> (2.11.2009).

Syrjäytyminen ja stereotypiat

Muista jäsenvaltioista tulleita romaneja koskevat stereotypiat esittävät heidät ongelmien aiheuttajina, ja heitä toivotetaan harvoin tervetulleiksi.

On todisteita siitä, että romanien asettautuminen uuteen maahan johtaa ennemminkin kurjistumiseen kuin uusiin mahdollisuuksiin. Tämä on toki tilanteesta riippuva ja subjektiivinen näkemys, mutta tutkimus osoittaa, että osa muista jäsenvaltioista tulleista romaneista saattaa löytää itsensä entistä syrjäytyneemmästä asemasta kuin alkuperämaassaan. Romanit jäävät yhteiskunnan ulkopuolelle erityisesti alueilla, missä he eivät löydä työtä virallisilta markkinoilta.

Taluskriisi

Monet haastatelluista mainitsivat taluskriisin vaikutuksen, sillä useiden romanien epävarma talous- ja työllisyystilanne altistaa heidät talouden laskusuhdanteiden vaikutuksille. Joidenkin romanien kohdalla taluskriisi ja kasvava työttömyys heidän kotimaassaan ovat toimineet ”työntävinä tekijöinä” ja saaneet heidät etsimään työtä muualta, kun taas eräät muissa jäsenvaltioissa asuvat romanit totesivat, että kasvava työttömyys saattaa saada heidät palaamaan kotimaahansa. Joissakin tapauksissa populistiset vaatimukset työpaikkojen varaamisesta vain oman maan kansalaisille saattavat olla merkki kasvavasta muukalaisvihasta tai rasismista, joka perustuu siihen ajatukseen, että maahanmuuttajat vievät ”meidän työpaikkamme ja varamme”.

Päätelmät

EU:n romanikansalaisten asettautuminen muihin jäsenvaltioihin herättää laajempaa keskustelua syrjinnän vastaisuudesta ja kotouttamisesta sekä siitä, mitä EU:n kansalaisuus ja siihen liittyvät oikeudet merkitsevät.

Romanien tapaus toimii eräänlaisena ”koetinkivenä”: EU:n haavoittuvimpien kansalaisten kokemukset osoittavat, millaisia käytännön haasteita kaikki kansalaiset kokevat päivittäin.

Merkittäväillä työntävillä ja vetävillä tekijöillä on vaikutusta siihen, että romanit käyttävät oikeuttaan liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella. Tutkimus osoittaa, että tämä liikkuminen tulee todennäköisesti jatkumaan. Alkuperämaiden työntävät tekijät johtuvat sekä köyhyydestä että rasismista. Työttömyys on yksi merkittävimmistä tekijöistä köyhyyden kokemuksessa alkuperämaissa. Vetäviin tekijöihin kuuluu toive paremmista elinoloista – etenkin mahdollisuus löytää työtä sekä virallisen että epävirallisen talouden piiristä.

Tutkimuksessa havaittiin kielteisiä asenteita EU:n romanikansalaisten maahanmuuttoa kohtaan sekä toimintaohjelmia ja käytäntöjä, jotka saattavat

vaikuttaa negatiivisesti liikkumisvapauttaan käyttäviin romaneihin, vaikka näin ei olisi tarkoitettu.

Muihin jäsenvaltioihin muuttaneiden EU:n romanikansalaisten kokemukset vaihtelivat suuresti eri kohdemaissa. Joidenkin kokemukset olivat täysin myönteisiä, ja toiset kokivat täydellisen kurjistumisen.

EU:n romanikansalaisten jättäminen lähtö- sekä kohdejäsenvaltionsa yhteiskunnan ulkopuolelle luo läpäisemättömiä esteitä virallisen työn saamisen tielle sekä kyvyille osoittaa, että heillä on ”riittävät varat”. Tällä on dominovaikutus romanien kykyyn rekisteröidä oleskelunsa ja sitä myötä heidän mahdollisuuteensa käyttää keskeisiä kansalaisoikeuksia sekä poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia. Tämä herättää perusluonteisia kysymyksiä osallistamistoimien tehokkuudesta.

Sosiaaliavustusten ulkopuolelle jääminen vaikuttaa muita enemmän naisiin, lapsiin, iäkkäisiin henkilöihin ja vammaisiin. Tukea ja resursseja koskevissa kokonaisstrategioissa on tarpeen ottaa erityisesti huomioon sukupuoli, ikä, vammaisuus ja muut kysymykset.

Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden tulisi siksi ottaa käyttöönsä kohdennettuja politiikkoja, jotka perustuisivat sosiaalista yhteenkuuluvuutta edistäviin standardeihin, jotka taas pohjautuvat oikeuksiin ja tasa-arvoon, jotta jokaisella olisi oikeus sanoa olevansa Euroopan kansalainen (*Civis europaeus sum*).

Johdanto

Tämä kertomus pohjautuu laadulliseen kenttätutkimukseen, jossa selvitettiin, kuinka EU:n romanikansalaiset käyttävät oikeuttaan liikkua vapaasti ja muuttaa muihin jäsenvaltioihin,⁷ joilla on velvollisuus kunnioittaa ja suojella tätä oikeutta ja toteuttaa se. Tutkimus keskittyi romanien liikkumiseen Keski-Euroopasta – etenkin Romaniasta, Bulgariasta, Unkarista, Slovakiasta ja Tšekin tasavallasta – Suomeen, Ranskaan, Italiaan, Espanjaan ja Yhdistyneeseen kuningaskuntaan. Huomioon otettiin osittain myös liikkuminen Tšekin tasavallan ja Slovakian välillä sekä aikaisempi liikkuminen Portugalin ja Espanjan välillä.

Kun tutkitaan romanien liikkuvuutta EU:n sisällä ja sen syitä ja seurauksia, käy selväksi, että EU-jäsenyys loi puitteet romanien liikkumiselle EU:n sisällä EU:n kansalaisuuden käsitteen perusteella. Romanien liikkuvuus on samanaikaisesti sekä noudattanut aiempia muuttoliikkeen malleja että muuttanut niitä.

Yksi tämän kertomuksen keskeisimmistä kysymyksistä on se, mitä EU:n kansalaisuus merkitsee – ja mitä sen tulisi merkitä – EU:n romanikansalaisille. Vastauksia näihin kysymyksiin mitataan usein elintason ja elämäntilaisuuksien sekä oikeuksien ja velvollisuuksien pohjalta. Kansalaisuudesta on kuitenkin myös muita yhtä myönteisiä – vaikkakin vähemmän käsin kosketeltavia – seurauksia, minkä myös monet kansalaisoikeuksiaan käyttävät romanit ovat huomanneet: ”*En koskaan tuntenut oloani näin hyväksi Bulgariassa. Ranskassa voin nauttia kahvia Champs-Élysées’illä, eikä kukaan tule sanomaan minulle, että minulla ei ole oikeutta olla siellä. En vaadi paljoo, enhän?*”⁸

Maastrichtin sopimus teki kaikista jäsenvaltioiden kansalaisista Euroopan unionin kansalaisia. Unionin kansalaisuuteen liittyvät oikeudet vahvistettiin Euroopan unionin perusoikeuskirjassa⁹, joka allekirjoitettiin ja julistettiin Nizzassa vuonna 2000, ja Euroopan neuvoston direktiivissä 2004/38/EY Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella (vapaan liikkuvuuden direktiivi)¹⁰, joka astui voimaan

---

⁷ Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) antoi tämän kertomuksen tutkimusta koskevan toimeksiannon Euroopan romanien oikeuksien keskukselle (ERRC), jonka kanssa yhteistyötä tekivät European Dialogue (ED), Euroopan romanien tiedotustoimisto (ERIO), Ihmisoikeusliitto, Fundación Secretariado Gitano (FSG) ja Fédération nationale des associations solidaires (FNASAT).

⁸ Romanimiehen haastattelu, Pariisi, Ranska, 26.3.2009.

⁹ Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 1. Perusoikeuskirjasta tulee oikeudellisesti sitova Lissabonin sopimuksen voimaantulopäivästä lähtien.

¹⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta, saatavilla osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:FI:PDF> (23.10.2009).

huhtikuussa 2004. EU:n kansalaiset nauttivat nyt oikeuksista ja eduista, jotka mahdollistavat sen, että heidän uusi oikeudellinen asema otetaan huomioon ja he voivat todeta olevansa Euroopan kansalaisia (*Civis europaeus sum*).¹¹ Tätä latinankielistä sanontaa heijastavat myös Euroopan yhteisön tuomioistuimen julkisasiamies Francis Jacobsin usein lainatut sanat¹²:

”Toiseen jäsenvaltioon palkattuna työntekijänä tai itsenäisenä ammatinharjoittajana muuttavalla yhteisön kansalaisella [– –] on paitsi oikeus harjoittaa toimintaansa tai ammattiaan ja saada samat elin- ja työskentelyolosuhteet kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisilla, myös oikeus olettaa, että minne tahansa hän lähtee hankkiakseen elantonsa Euroopan yhteisön sisällä, häntä on kohdeltava perusarvoja koskevan yhteisen säännösten mukaisesti, erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksessa säädettyjen sääntöjen mukaisesti. Toisin sanoen hänellä on oikeus sanoa olevansa Euroopan kansalainen (**Civis europaeus sum**) ja vedota tähän asemaan vastustaakseen perusoikeuksiensa loukkaamista.”

Tämä tutkimus käsittelee vuorovaikutussuhteita ja kysymyksiä, jotka koskevat vapaata liikkumis- ja oleskeluoikeuttaan käyttäviä EU:n romanikansalaisia. Kenttätutkimuksessa keskityttiin henkilöihin, jotka kokevat itsensä etniseltä alkuperältään romaneiksi, ovat jonkin EU:n jäsenvaltion kansalaisia ja käyttävät oikeuttaan liikkua ja oleskella vapaasti jossain muussa jäsenvaltiossa kuin kotimaassaan. Sitä vastoin tutkimus ei erityisesti ottanut huomioon EU:n ulkopuolisten maiden romanien kokemuksia – paitsi jos heidän kokemuksillaan oli jotain vaikutusta EU:n romanikansalaisten kokemuksiin. Toisinaan kuitenkin EU:n ulkopuolisten maiden romanien – riippumatta siitä, ovatko nämä siirtotyöläisiä, pakolaisia, turvapaikan hakijoita tai laittomia työläisiä – ja EU:n romanikansalaisten kokemukset ovat päällekkäisiä.

Tässä kertomuksessa käsitteillä ’muista jäsenvaltioista tulevat romanit’, ’EU:n romanikansalaiset’ ja ’romanit’ viitataan tähän erityiseen romaniryhmään.¹³

¹¹ Euroopan komissio, *Right of Union citizens and their family members to move and reside freely within the Union: Guide on how to get the best out of Directive 2004/38/EC*, Oikeus-, vapaus-, ja turvallisuusasioiden pääosasto, 2008, s. 2, saatavilla osoitteessa http://ec.europa.eu/commission_barroso/frattini/archive/guide_2004_38_ec_en.pdf (20.10.2009).

¹² Julkisasiamies Jacobsin 9. joulukuuta 1992 antama ratkaisuehdotus. – Christos Konstantinidis vastaan Stadt Altensteig, Standesamt ja Landratsamt Calw, Ordnungsamt. – Amtsgericht Tübingenin esittämä ennakkoratkaisupyyntö. – Syrjintä – Kansainvälinen yleissopimus – Käännös kreikasta. – Asia C-168/91, saatavilla osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61991J0168:FI:HTML> (30.10.2009).

¹³ Näiden käsitteiden käyttö saattaa peittää joitakin tutkimuksessa mukana olevien romanien asemaan liittyviä ongelmia, joilla saattaa olla heille välittömiä seurauksia. Esimerkiksi EU-15-, EU-8- ja EU-2-maiden romanikansalaisilla on erilaiset oikeudet tehdä töitä toisissa jäsenvaltioissa.

Tarvittaessa kertomuksessa käytetään eri kansalaisuuksien nimityksiä, kuten 'romaniaalainen', 'bulgariaalainen' ja 'slovakialainen'. On selvää, että kansalliset erot ovat yhä tärkeitä muissa jäsenvaltioissa asuville romaneille.

Monet tässä raportissa käsiteltävät asiat koskevat romanien lisäksi myös muita EU:n kansalaisia, sillä romanien kokemukset heijastavat hyvin, kuinka hyvin tai huonosti oikeus vapaaseen liikkumiseen ja oleskeluun toimii käytännössä useimpien haavoittuvimmassa asemassa olevien EU:n kansalaisten kohdalla. Tässä mielessä romanien tapaus toimii eräänlaisena ”koetinkivenä”: EU:n haavoittuvimmassa asemassa olevien kansalaisten kokemukset ovat tärkeitä esimerkkejä haasteista, joita kaikki oikeuttaan vapaaseen liikkumiseen ja oleskeluun käyttävät kansalaiset kohtaavat ”kentällä”.

”Romanien tapaus” on herättänyt erityistä huomiota ja huolta vapaan liikkuvuuden yhteydessä EU:n sisällä, sillä monet jäsenvaltioiden vapaata liikkuvuutta koskevat toimenpiteet, joiden laatimisessa on otettu huomioon kansallinen alkuperä, kohdistuvat joko avoimesti tai epäsuoraan EU:n romanikansalaisiin. Tämän tulisi toimia ennakkovaroituksena mahdollisesta ”rodullistamisesta” – toimintatavasta, joka usein heijastaa menneitä ja nykyisiä asenteita maahanmuuttoon, pakolaisuuteen ja siirtotyöläisiin.

Tutkimuksen avulla saatiin kerättyä tietoa monenlaisista eri kokemuksista. Osa haastatelluista on onnistuneesti käyttänyt oikeuttaan liikkua ja oleskella vapaasti. He ovat löytäneet uusia tilaisuuksia kohdemaissaan ja kotoutuneet onnistuneesti näihin yhteiskuntiin, mikä on ollut eduksi sekä heille itselleen että kohdemailla. Joissakin tapauksissa heidät on toivotettu tervetulleiksi ja heitä on pyritty aktiivisesti integroimaan osaksi kohdemaataan. Osalla haastatelluista on kuitenkin vain harvoja hyviä kokemuksia liikkumisesta ja vain vähän mahdollisuuksia muuttaa tilannetta positiiviseksi. Näille henkilöille liikkuminen liittyy ennemminkin siihen, että heidät on jätetty yhteiskunnan ulkopuolelle kuin siihen että heidät hyväksyttäisiin osaksi yhteiskuntaa.

Tämä tutkimus perehtyy kolmeen oikeuksien ulottuvuuteen: *kunnioittamiseen, suojeluun ja toteutumiseen*.¹⁴

- Oikeuksien *kunnioittaminen* tarkoittaa jäsenvaltioiden velvollisuutta tunnustaa oikeudet ja olla kieltämättä niitä toimiensa kautta (passiivinen lähestymistapa).
- Oikeuksien *suojaelu* tarkoittaa jäsenvaltioiden velvollisuutta estää kolmansia osapuolia, myös muita toimijoita kuin valtioita, kieltämästä oikeuksia (aktiivinen lähestymistapa).
- Oikeuksien *toteutuminen ja edistäminen* edellyttävät, että jäsenvaltiot aktiivisesti toteuttavat toimia, joilla saadaan aikaan halutut vaikutukset käytännössä (proaktiivinen lähestymistapa). Oikeuksien toteutuminen on

¹⁴ Ks. esimerkiksi seuraava tutkimus näistä velvoitteiden tasoista: Eide, A., ”Economic, Social and Cultural Rights As Human Rights”, Eide, A., Krause, C. ja A. Rosas (toim.), *Economic, Social, and Cultural Rights: A Textbook*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995.

turvattu jo kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön nojalla. Myös EU:n lainsäädännössä yhä enenevässä määrin tunnustetaan, että oikeuksia tulee aktiivisesti edistää, jotta ne toteutuisivat käytännössä. Tämä havainto on nähtävissä EU-politiikassa myös voimaantulevassa EU:n perusoikeuskirjassa¹⁵ ja unionin liittymisessä Euroopan ihmisoikeussopimukseen (jotka on molemmat määritelty Lissabonin sopimuksessa).¹⁶ Lissabonin sopimus osoittaa unionin velvoitteiden proaktiivisen luonteen etenkin syrjimisestä vastaisen toiminnan alueella, jossa unionilla on laaja-alainen velvollisuus aktiivisesti taistella syrjintää vastaan kaikessa toiminnassaan.¹⁷

Jäsenvaltioilla on oikeuksien kunnioittamisen ja suojelemisen lisäksi velvollisuus katsoa, että oikeudet toteutuvat. Vapaan liikkuvuuden direktiivissä painotetaan, että oleskeluoikeus on ”**keskeinen tekijä unionin perustavoitteisiin kuuluvan sosiaalisen yhteenkuuluvuuden vahvistamisessa**”.¹⁸ Jäsenvaltioita veloitetaan tekemään todellisuutta oikeudesta liikkua vapaasti – tämä heijastuu esimerkiksi siinä, että jäsenvaltioiden on ”**tiedotettava unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista ja velvollisuuksista [– –] erityisesti järjestämällä tiedotuskampanjoita valtakunnallisia ja paikallisia tiedotus- ja muita viestintävälineitä käyttäen**”.¹⁹

Vaikka jäsenvaltiot ovatkin saattaneet direktiivin kansallisen lainsäädännön osaksi, ne eivät ole täysin onnistuneet sisällyttämään lainsäädäntöön kaikkia oikeuksia eivätkä tekemään niitä käytännössä saavutettaviksi. Kertomuksessaan vapaan liikkuvuuden direktiivin soveltamisesta Euroopan komissio ilmaiseekin pettymyksensä direktiivin täytäntöönpanoon: ”Yksikään jäsenvaltio ei ole saattanut koko direktiiviä kansallisen lainsäädännön osaksi tehokkaasti ja asianmukaisesti eikä yhtäkään direktiivin artiklaa ole saatettu kansallisen lainsäädännön osaksi tehokkaasti ja asianmukaisesti kaikissa jäsenvaltioissa.”²⁰

---

¹⁵ Perusoikeuskirjan mukaan jäsenvaltiot ”kunnioittavat tämän perusoikeuskirjan mukaisia oikeuksia, noudattavat sen sisältämiä periaatteita ja edistävät niiden soveltamista” (ks. perusoikeuskirjan 51 artikla 1 kohta).

¹⁶ Vrt. Eurooppa-neuvoston päätelmät, 4. ja 5. marraskuuta 2004, Haagin ohjelma: vapauden, turvallisuuden ja oikeuden lujittaminen Euroopan unionissa; ks. Euroopan yhteisöjen komission julkaiseman asiakirjan 14292/04 liitteessä I oleva 2 kohta yleisistä linjauksista, jotka osoittavat unionin ”oikeudellisen velvoitteen varmistaa, että perusoikeuksia sekä kunnioitetaan että *aktiivisesti edistetään* kaikilla aloilla, joilla unioni toimii” (kursivointi tässä).

¹⁷ Vrt. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 10 artikla, EUVL C 115, 9.5.2009 (Lissabonin sopimus, konsolidoitu toisinto). Ks. tämän säädöksen proaktiivisesta luonteesta sivu 181 artikkelissa Toggenburg, G., ”The European Union vis-à-vis minorities: a play in three parts and an open end”, Tabajdi, C. (toim.), *Pro Minoritate Europae*, 2009, s. 162–205, sähköinen versio saatavilla osoitteessa http://www.eurac.edu/NR/rdonlyres/DF8C9CA4-48AC-494B-A5BC-7DC7E340E437/0/Web_del30EUandminortyprotection.pdf, s. 13 (24.11.2009).

¹⁸ Ks. vapaan liikkuvuuden direktiivin 17 kohta.

¹⁹ Ks. vapaan liikkuvuuden direktiivin 34 artikla.

²⁰ Ks. Euroopan komission kertomus KOM(2008) 840/3 Euroopan parlamentille ja neuvostolle direktiivin 2004/38/EY Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä

Tällä hetkellä ilmiselviä puutteita on kolmannessa tasossa eli ”toteutumisessa” ja ”edistämässä”. Vaikka Euroopan komissio pyrkiikin korjaamaan näitä puutteita esimerkiksi julkaisun *Direktiivin 2004/38/EY käyttöopas*²¹ avulla, tässä tutkimuksessa löydettiin vain harvoja todisteita kansallisella tasolla toteutetuista samankaltaisista toimenpiteistä tutkituissa jäsenvaltioissa.

---

oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella soveltamisesta, saatavilla osoitteessa http://ec.europa.eu/justice_home/news/intro/doc/com_2008_840_en.pdf (20.10.2009), s. 3, 11.

²¹ Ks. http://ec.europa.eu/commission_barroso/barrot/archive/guide_2004_38_ec_fi.pdf (20.10.2009).

1. Tutkimuksen taustaa

1.1. Virallisia tilastoja

Euroopan komission kertomuksessa mainitaan, että vuonna 2008 Eurostatin arvion mukaan noin 8 000 000 EU:n kansalaista käytti liikkumis- ja oleskeluoikeuttaan.²² Koko EU:n 499 794 855 ihmisen asukasluvusta näiden kansalaisten osuus on noin 1,6 prosenttia.

Kuten perusoikeusvirasto on korostanut aiemmissa kertomuksissaan, romanien tarkkaa määrää on vaikea vahvistaa: ”Tämä tilanne heijastaa etnisen alkuperän perusteella eriytetyn tiedon keruun yleistä puuttumista useimmissa EU:n jäsenvaltioissa, sekä romanien ja liikkuvan väestön yhteisöjen, joille ovat ominaisia hyvin erilaiset kielet, etnokulttuuriset identiteetit, uskonnot ja yhteiskuntaluokat, jäämistä vaille huomiota.”²³ Arviot vaihtelevat kolmen ja seitsemän miljoonan välillä, kuten mainitaan ennen EU:n laajentumista vuonna 2004 julkaistussa Euroopan komission kertomuksessa *The Situation of Roma in an Enlarged Europe*²⁴, aina unionin nykyisten 27 jäsenvaltion kymmeneen miljoonaan romaniin. Jälkimmäinen luku mainitaan vuoden 2008 Euroopan parlamentin päätöslauselmassa romaneja koskevasta Euroopan unionin strategiasta²⁵.

Virallista tietoa EU:n kansalaisista, jotka käyttävät oikeuttaan liikkua vapaasti, ei ole saatavissa etnisen alkuperän mukaan eriteltynä. Tästä syystä ei ole saatavissa tietoa myöskään niiden romanien lukumäärästä, jotka työskentelevät epävirallisen talouden piirissä ja joita viranomaiset pitävät ”taloudellisesti passiivisina”. Tämä on merkille pantavaa, sillä tämä tutkimus osoittaa, että juuri tämän ryhmän kansalaiset kokevat useimmiten syrjäytymistä ja epätasa-arvoa muuttaessaan toiseen jäsenvaltioon.

Päätöksentekijöiden tueksi on tärkeää saada eriteltyä tietoa romanien elinoloista ja tasa-arvoisesta kohtelusta. Syrjinnän uhreja koskevat tutkimukset, kuten

---

²² Viides kertomus unionin kansalaisuudesta (1. toukokuuta 2004–30. kesäkuuta 2007) – KOM(2008) 85.

²³ EUMC, *Roma and Travellers in Public Education*, 2006, s. 17, saatavilla osoitteessa: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/roma_report.pdf (20.10.2009).

²⁴ Euroopan komissio, *The Situation of Roma in an Enlarged Europe*, 2004, s. 6, saatavilla osoitteessa <http://www.errc.org/db/00/E0/m000000E0.pdf> (20.10.2009).

²⁵ Asukasmäärä (sekä romanien että muiden) lisääntyi huomattavasti vuosien 2004 ja 2007 laajentumisten myötä. Euroopan parlamentin 31. tammikuuta 2008 annettu päätöslauselma romaneja koskevasta Euroopan unionin strategiasta P6_TA(2008)0035, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0035+0+DOC+XML+V0//FI> (22.9.2009).

perusoikeusviraston EU-MIDIS-tutkimus²⁶, voivat tuottaa ratkaisevan tärkeää tietoa tehokkaan päätöksenteon tueksi.

1.2. Tasa-arvoinen kohtelu ja syrjintä

Yleisten asioiden neuvoston 8. joulukuuta 2008 pitämän kokouksen seurauksena annetuissa neuvoston päätelmissä romaniväestön osallistamisesta Euroopan unionin neuvosto totesi, että ”vaikka romaneilla Euroopan unionissa ja sen naapurimaissa on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin kaikilla muilla kansalaisilla, he muodostavat käytännössä monin tavoin epädullisessa asemassa olevan ryhmän, joka on erityisen altis sosiaaliselle syrjäytymiselle, köyhyydelle ja syrjinnälle [– –]”.²⁷

Perusoikeusvirasto on toistuvasti korostanut vuosikertomuksissaan, että yrityksistä huolimatta useissa jäsenvaltioissa, erityisesti muutaman viime vuoden aikana, syrjintä, rasistiset asenteet ja ennakkoluulot yhä vaikuttavat romanien mahdollisuuksiin ja tasa-arvoiseen kohteluun sosiaalisen elämän keskeisillä alueilla, kuten työllisyydessä, opiskelussa, asumisessa ja sosiaali- ja terveydenhuollossa.²⁸

Heinäkuussa 2008 julkaistussa valmisteluasiakirjassaan *Non-discrimination and equal opportunities: A renewed commitment: Community Instruments and Policies for Roma Inclusion* Euroopan komissio toteaa, että ”[– –] vaikka romanien sosiaalitaloudellisia elinoloja ei edelleenkään ole tutkittu riittävästi, on selvää, että korkea köyhyys- ja työttömyysaste koskee erityisesti romaneja tai että he toimivat laajalti epävirallisen talouden piirissä”.²⁹

Euroopan rasismin ja muukalaisvihan seurantakeskus (EUMC) totesi vuonna 2006 julkaistussa raportissa *Roma and Travellers in Public Education*³⁰ seuraavaa: ”Romani- ja liikkuvaan väestöön kuuluvat oppilaat joutuvat edelleen suoran ja järjestelmään sisältyvän syrjinnän kohteiksi sekä syrjäytyneiksi

---

²⁶ Lisätietoa on saatavilla osoitteessa http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm (24.11.2009).

²⁷ Neuvoston päätelmät romaniväestön osallistamisesta, yleisten asioiden neuvoston 2914. kokous, Bryssel, 8. joulukuuta 2008, 2 kohta, saatavilla osoitteessa <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/08/359&format=HTML&ageId=0&lg=fi&guiLanguage=en> (30.10.2009).

²⁸ Ks. perusoikeusviraston vuosikertomus 2009 http://fra.europa.eu/fraWebsite/home/ar2009_part2_en.htm (21.9.2009).

²⁹ Euroopan komission Euroopan parlamentille, neuvostolle, talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle antaman tiedonannon liitteenä oleva komission yksiköiden valmisteluasiakirja *Non-discrimination and equal opportunities: A renewed commitment: Community Instruments and Policies for Roma Inclusion*, KOM(2008) 420, 2008, saatavilla osoitteessa <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=375> (22.10.2009).

³⁰ EUMC, *Roma and Travellers in Public Education*, 2006, saatavilla osoitteessa http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/roma_report.pdf (24.11.2009).

koulutuksessa. Taustalla on monia toisiinsa liittyviä tekijöitä, kuten kehnot elinolot, erityisesti korkea työttömyysaste, ala-arvoiset asumisolot ja terveystalvelujen heikko saatavuus. Joissakin jäsenvaltioissa on otettu käyttöön kulttuuri- tai kulttuurienvälisyyskasvatuksen strategioita ja aloitteita, joissa käsitellään vähemmistöjä ja maahanmuuttajia, romanit ja muu liikkuva väestö mukaan luettuina, mutta on selvää, että nykytilanteen korjaaminen edellyttää entistä järjestelmällisempiä muutoksia.”

Marraskuussa 2007 antamassaan merkittävässä päätöksessä asiassa *D.H. ja muut v. Tšekin tasavalta* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi seuraavaa: ”Romanien myrskyisän historian takia ja koska heidät on jatkuvasti irrotettu juuriltaan, romaneista on tullut erityinen vähemmistö, joka on epäedullisessa asemassa ja haavoittuvainen [– –]” ja ”sen vuoksi he tarvitsevat erityissuojelua [– –]”. Suuren jaoston mukaan Tšekin tasavalta rikkoi velvollisuuttaan olla estämättä oppilaita saamasta koulutusta rodun tai etnisen alkuperän perusteella. Lisäksi jaosto totesi, että ongelma on koko Euroopan laajuinen.³¹

Kesäkuussa 2009 Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu antoi suosituksen, jonka mukaan jäsenvaltioiden olisi huolehdittava siitä, että kansalaisten oikeus hyväksyttäviin asuinoloihin toteutuu. Suosituksessa kiinnitettiin erityistä huomiota romanien ja liikkuvan väestön asuinolosuhteisiin. Ihmisoikeusvaltuutettu Thomas Hammarberg totesi seuraavaa: ”Romanit ja liikkuva väestö ovat usein joutuneet syrjinnän uhreiksi asumisen alalla, mikä näkyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytännöissä. Syrjintä saattaa liittyä kaikkiin asumiseen liittyviin asioihin: asunnon saamiseen, asumisen laatuun, asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja taloudelliseen tukeen. Pahimmillaan romaniyhteisöön kuuluvat asuvat eriytyneillä asuinalueilla ja ala-arvoisissa olosuhteissa, jotka saattavat aiheuttaa asukkaille vakavia turvallisuuteen ja terveyteen liittyviä vaaroja.”³² Lokakuussa 2009 perusoikeusvirasto julkaisi tutkimustuloksia romanien asuinoloista EU:ssa kertomuksessaan *Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union*³³. Kertomuksessa todetaan, että ”[– –] suurta

---

³¹ D.H. ja muut v. Tšekin tasavalta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin / Hakemus N:o 57325/00 (tuomio 13.11.2007). Päätöksessään tuomioistuin otti huomioon, muiden selvitysten lisäksi, EUMC:n tutkimusaineiston, joka osoitti, että yli puolet Tšekin tasavallassa asuvista romanilapsista käy erityiskouluissa. (EUMC – Euroopan rasismin ja muukalaisvihan seurantakeskus – oli perusoikeusviraston edeltäjä.)

³² Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu, 30. kesäkuuta 2009, Recommendation of the Commissioner for Human Rights on the implementation of the right to housing, saatavilla osoitteessa https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1463737&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679#P371_64084 (24.11.2009). Ks. myös Euroopan sosiaalisen peruskirjan päätökset seuraavissa joukkokanneasioissa: Euroopan romanien oikeuksien keskus (ERRC) v. Kreikka N:o 15/2003, ERRC v. Italia N:o 27/2004, ERRC v. Bulgaria N:o 31/2005.

³³ FRA, *Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union*, 2009, saatavilla osoitteessa http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/ROMA-Housing-Comparative-Report_en.pdf (22.10.2009).

osaa romaneista ja liikkuvasta väestöstä ei kohdella tasa-arvoisesti, sillä he joutuvat asumaan ala-arvoisissa olosuhteissa, jotka eivät läheskään täytä edes asuinoloille asetettuja vähimmäisvaatimuksia”.

Terveydenhuollon osalta Euroopan parlamentin tuoreessa selvityksessä todetaan, että ”romanit eivät näytä juurikaan käyttävän terveydenhuollon palveluja [– –], mikä johtuu joidenkin terveydenhuollon ammattilaisten ja sairaaloiden negatiivisesta suhtautumisesta ja näiden harjoittamasta rasismista/syrjinnästä”.³⁴

---

³⁴ Euroopan parlamentti, *The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU*, PE 408.582, 2009, s. ii, saatavilla osoitteessa <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?file=23375> (20.10.2009).

2. Muuttoliikkeen mallit ja kokemukset

2.1. Oikeusperusta

Aiemmin ihmisten liikkuvuus oli keskeistä yhteismarkkinoiden toiminnalle; etenkin työläisten vapaa liikkuvuus, sijoittautumisvapaus ja palvelujen tarjoamisen vapaus, jotka kaikki on suojeltu EY:n perustamissopimuksella. Taloudellisen toiminnan ja liikkuvuuden välinen side on kuitenkin vähitellen heikennyt, ja liikkumisvapauden käsitettä on rikastettu kansalaisuuden näkökulmalla.

Vuoden 1992 Maastrichtin sopimuksella EU:n kansalaisille annettiin oikeus ”vapaasti liikkua ja oleskella” EU:n rajojen sisällä (EY:n perustamissopimuksen 18 artikla). Tämä oikeus vahvistetaan uudelleen Euroopan unionin perusoikeuskirjan 45 artiklassa ”Liikkumis- ja oleskeluvapaus”: ”Jokaisella unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella.” Vapaan liikkuvuuden direktiivin pyrkimys on tehdä tästä oikeudesta helpommin saavutettava. Se kokoaa yhteen laajan määrän asiaa koskevia oikeuskäytäntöjä sekä eri direktiivejä ja säädöksiä.³⁵ Siten EU:n oikeuksiin liittyvä keskustelu liittyy läheisesti EU:n kansalaisuutta koskeviin muuttuviin merkityksiin, seurauksiin ja käytäntöihin.³⁶

Liikkumis- ja oleskeluoikeus koskee kaikkia EU:n kansalaisia ketään syrjimättä, kuten vapaan liikkuvuuden direktiivin johdanto-osan 31 perustelukappaleessa katsotaan: ”[– –] jäsenvaltioiden olisi pantava tämän direktiivin säännökset täytäntöön ilman direktiivissä tarkoitettujen henkilöiden syrjintää, joka perustuu esimerkiksi sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen”.

Vapaan liikkuvuuden direktiiviä sovelletaan kaikkiin unionin kansalaisiin, jotka siirtyvät toiseen jäsenvaltioon tai oleskelevat toisessa jäsenvaltiossa kuin siinä, jonka kansalaisia he ovat, sekä heidän perheenjäseniinsä, jotka tulevat heidän mukanaan tai seuraavat heitä myöhemmin, näiden kansalaisuudesta riippumatta. Direktiivin mukaan kaikilla unionin kansalaisilla on oikeus siirtyä toisen

---

³⁵ Vapaan liikkuvuuden direktiivin täytäntöön panevista kansallisista laeista on lisätietoa liitteessä 1.

³⁶ Euroopan yhteisöjen komissio, *Viides kertomus unionin kansalaisuudesta* (1. toukokuuta 2004–30. kesäkuuta 2007) Bryssel, 15.2.2008, KOM(2008) 85 lopullinen.

jäsenvaltion alueelle, mikäli heillä on henkilöllisyystodistus tai voimassa oleva passi. Missään tilanteessa heiltä ei voi vaatia maahantuloon tai maasta poistumiseen liittyvää viisumia.³⁷

2.2. Muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä

”Romaniassa saan syödäkseni yhden aterian päivässä, Suomessa kolme aterialla päivässä. Siinä ero.”³⁸

Romanien aiempiin muuttoliikkeisiin vaikuttaneita tekijöitä koskeva kirjallisuus tukee kenttätutkimuksen havaintoja muuttamiseen vaikuttavista tekijöistä.³⁹ Tutkimuksessa tunnistettiin kaksi tärkeintä tekijää, jotka ”**työntävät**” EU:n romanikansalaisia siirtymään toiseen jäsenvaltioon: köyhyys ja rasismi. Vastaajat kertoivat muuton syyksi yleensä ottaen ensisijaisesti alkuperämaassa koetusta työttömyydestä johtuvan köyhyyden: *”En tiennyt mitä tehdä. Meillä oli niin vähän. Olin jo niin epätoivoinen, että aloin suunnitella itsemurhaa. Tilanne ei muuttunut mihinkään suuntaan, enkä nähnyt tietä ulos ahdingosta. Mieheni sitten päätti, että ainoa mahdollisuutemme selvitä olisi lähteä Yhdistyneeseen kuningaskuntaan.”⁴⁰*

Suomessa haastateltu nuori romanimies kertoi: *”[Romaniassa] perheeni ja minä elimme sosiaaliavustuksilla, jotka olivat yhteensä noin 100 euroa kuussa. Kuinka neljä ihmistä voisi tulla toimeen 100 eurolla kuussa? [– –] Lisäksi äitini on sairas ja vanha – eikä minun pitäisi huolehtia hänestä samalla tavalla kuin hän huolehti minusta? Lähdin Romaniasta, koska haluan antaa lapsilleni ja vanhemmilleni enemmän.”⁴¹*

Vastaajat kertoivat myös alkuperämaassa koetun rasismin ja syrjinnän olevan tärkeitä muuttoon vaikuttavia tekijöitä: *”Perheemme kokeman rasismin ja syrjinnän laajuus oli kestämätöntä. Lähtömme perimmäinen syy oli se, että kaksi poikaamme joutuivat naurunalaisiksi sen vuoksi, että heidän äitinsä on ’mustalainen’. On hyvä, että pystyimme käyttämään oikeuksiamme, koska olemme EU:n kansalaisia ja voimme vapaasti liikkua EU:n sisällä ja asua valitsemassamme maassa. Valitsimme Yhdistyneen kuningaskunnan, sillä lankoni asuu siellä. Olin myös kuullut, että täällä ei syrjitä romaneja. Täällä asiat ovatkin toisin. Paikallisviranomaiset kohtelevat meitä hyvin kunnioittavasti. Emme ole kokeneet sellaista aiemmin.”⁴²*

---

³⁷ Vapaan liikkuvuuden direktiivin 5 artiklan 1 kohta ja 4 artiklan 1 kohta.

³⁸ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 9.5.2009.

³⁹ Ks. esimerkiksi Sobotka, E., ”Romani Migration in the 1990s: Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy”, *Romani Studies* 5, Vol. 13, N:o 2, 2003, s. 79–121.

⁴⁰ Romaniperheen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 30.3.2009.

⁴¹ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 9.5.2009.

⁴² Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 1.4.2009.

Vastaajat osoittivat olevansa tietoisia heille kuuluvasta EU:n kansalaisen oikeudesta siirtyä toiseen jäsenvaltioon: ”*En ole koskaan kokenut minkäänlaista syrjintää. Syyt siihen, että tulimme tänne, olivat puhtaasti taloudelliset. Olemme EU:n kansalaisia, ja meillä on oikeus mennä minne tahansa EU:n sisällä ilman, että kansalliset tai kansainväliset viranomaiset valvovat meitä vain siksi, että olemme romaneja.*”⁴³

Tutkimuksessa havaittiin kolme toisiinsa liittyvää ”vetävää” tekijää. Ensimmäinen näistä ovat kohdemaihin jo asettautuneet ystävät ja perheenjäsenet, joilta usein saa tietoa ja tukea. Toiseksi kohdemaissa oletetaan olevan enemmän mahdollisuuksia sekä vähemmän romaneihin kohdistuvaa syrjintää. Kolmanneksi muuttajilla on epämääräinen haave, että kohdemaassa on enemmän talouteen liittyviä mahdollisuuksia, joiden kautta saavutetaan ”hyvä elämä”. Aiemmin muuttaneiden kokemukset eivät kuitenkaan aina tue tätä haavetta.

Yhdessä nämä vetävät tekijät tarjoavat mahdollisuuden ”parempaan elämään”, kuten vastaajat totesivat – erityisesti Espanjassa haastatellut: ”*Meitä romaneja kyllä on, mutta emme ole kuitenkaan olemassa; tärkeissä asioissa meillä ei ole merkitystä [– –]. Joten sanoin: ’lähdän minne tahansa etsimään parempaa elämää lapsilleni’. Kuulin toisilta ihmisiltä, että täällä on mahdollista tehdä töitä, että täällä on mahdollisuuksia, ja säästin vähitellen pienen osan rahasta, jonka sain lapsilleni [– –]. Täällä minua on kohdeltu hyvin – en olisi koskaan uskonut, että minua kohdeltaisiin näin hyvin.*”⁴⁴

Usein liikkumisen taustalla on useampia toisiinsa liittyviä tekijöitä. Esimerkiksi eräässä tapauksessa muuton taustalla oli rasismi, mutta perhe valitsi kohdemaan oman harkintansa perusteella: ”*Unkarissa elimme hyvin köyhästi. Kaupungissa, jossa ennen asuimme, asui huomattava määrä romaneja. Etniseltä syntyperältään unkarilaiset kohtelevat romaneja huonommin kuin muita vähemmistöjä. Romaneille ei tarjota sosiaalipalveluja. Tunnen silti itseni unkarilaiseksi. Olen Unkarin romani. Tulimme Yhdistyneeseen kuningaskuntaan saadaksemme paremman elämän. Haluan, että lapseni saavat hyvän koulutuksen. Kuulimme, että Yhdistynyt kuningaskunta on paras kaikista Länsi-Euroopan maista. Maassa on paremmat mahdollisuudet ja sosiaaliset olosuhteet romaneille löytää töitä ja saada kunniallinen toimeentulo, toisin kuin Unkarissa, jossa kaikki sylkevät päällemme.*”⁴⁵

Eri maista kotoisin olevat vastaajat myös ilmaisivat tuntevansa itsensä ulkopuoliseksi sosiaalisen eristämisen ja syrjinnän takia: ”*En kokenut itseäni bulgarialaisiksi Bulgariassa – meihin pidettiin aina etäisyyttä. Kukaan ei koskaan lähestynyt minua tai antanut minulle paikkaansa linja-autossa – silloinkaan kun olin lapsi, raskaana tai kahden lapsen kanssa kulkeva äiti.*”⁴⁶

---

⁴³ Romaninaisen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 30.3.2009.

⁴⁴ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 2.3.2009.

⁴⁵ Romaninaisen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 12.6.2009.

⁴⁶ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

lökkäämmät haastatellut mainitsivat joskus muuttonsa syyksi entisissä kommunistisissa maissa hiljattain tapahtuneen muutoksen, kuten tämä Espanjassa asuvan bulgarialaisen romanimiehen kertoma esimerkki osoittaa: ”Ennen demokratian aikaa bulgarialaiset, romanit ja turkkilaiset pystyivät työskentelemään yhdessä ja samassa paikassa. En kokenut, että minua olisi kohdeltu eri tavalla. [– –] Meillä oli rahaa elämiseen. Mutta nyt toimeentulo on mahdotonta. Työttömät saavat sosiaaliavustusta neljästä viiteen kuukautta, mutta sen jälkeen he jäävät ilman toimeentuloa ja mahdollisuuksia päästä takaisin töihin. Lopullinen paikka, johon muutin [Espanjassa], oli Medinan kylä, josta äitini oli jo aiemmin onnistunut löytämään toimeentulon. Hän elätti minua lyhyen aikaa, kunnes onnistuin löytämään työtä. Tätä ei tapahtuisi nykyään Bulgariassa. Ennen demokratian tuloa siellä oli töitä, vaan ei enää.”⁴⁷

Samantapaisen mielipiteen esitti myös Ranskassa asuva bulgarialainen romanimies: ”Sosialismin aikana kaikilla oli töitä. [– –] Nyt demokratian aikana töitä on kyllä tarjolla runsaasti, mutta ei romaneille. Tilanne on hyvin vakava. Minulla on veljenpoikia, joiden vanhemmat ovat paremmin koulutettuja kuin lapset. Itse olen myös paremmin koulutettu. On harvinaista jos nuori romani on käynyt koko peruskoulun ala-asteen.”⁴⁸

Usein rasismi ja köyhyys luovat käsin kosketeltavaa epätoivoa, kuten voidaan nähdä Ranskassa asuvan bulgarialaisen romaninaisen vastauksesta: ”Kotikaupungissani Bulgariassa asuin romani- ja turkkilaiskorttelissa. Kasvatin perheeni tässä korttelissa, jossa asui eri kansallisuuksia. Olen muslimi. [– –] Kuulin eräältä toiselta Bulgarian romanilta, joka vieraili toisinaan Bulgariassa, että täällä ihmiset kunnioittavat toisiaan. Bulgariassa kerjäämistä pidettiin häpeällisenä. Se satutti minua paljon. Muistan kerran, kun perheeni pysähtyi huoltoasemalle, eikä meitä päästetty siistiytymään. Hoidin lapsia ja tein enimmäkseen hanttihommia – siivosin, hoidin karjaa. Mieheni työskenteli tehtaassa ennen kuin jäi työttömäksi. Perheeni sai sosiaalitukea noin neljä kuukautta. Meille kertyi yhä enemmän ja enemmän velkaa. Viimein koitti päivä, jolloin epätoivo sai meidät lähtemään Ranskaan.”⁴⁹

Kohdemaata valitaan yleensä sen perusteella, kuinka helposti sieltä oletetaan löytyvän töitä: ”Romaneille on tarjolla töitä Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Emme erotu joukosta samalla tavalla kuin erotuimme Tšekien tasavallassa. Ihmiset eivät kohtele meitä eri tavalla ihonvärin takia. Tänne ei ole helppo tulla EU:n kansalaisena, mutta se on helpompaa kuin töiden löytäminen Tšekistä.”⁵⁰ Myös eri maista lähtöisin olevat ja eri maihin muuttavat romanit mainitsevat samaa: ”Romaniassa asuimme hyvin huonoissa olosuhteissa. Romaniassa työ on vain romanialaisia varten, ei romaneja varten. Romanit eivät voi ansaita siellä

---

⁴⁷ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

⁴⁸ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

⁴⁹ Romaninaisen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

⁵⁰ Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 8.4.2009.

elantoon. Täällä Espanjassa löytää kyllä lopulta töitä jos etsii tarpeeksi ahkerasti, mutta Romaniassa ei.”⁵¹

Toiset kertoivat yrityksestään kotoutua kohdemaahan ja tulevaisuuden tavoitteistaan: *”Olen ollut Ranskassa nyt noin kuusi vuotta. [– –] Aioin asettautua Ranskaan. Halusin oppia tuntemaan Ranskan kulttuurin. Lapseni ovat saaneet koulutuksen. Itse käyn ranskan tunneilla. Haluamme asettautua pysyvästi Ranskaan. Kun opimme puhumaan ranskaa, tulemme onnistumaan tavoitteessamme. Tarkoituksemme on kotoutua Ranskaan ja löytää töitä [– –] Henkilökohtainen tavoitteeni on jäädä Pariisiin lähettyville ja perustaa oma yritys...pieni ravintola, jossa kaikki perheenjäseneni voisivat tehdä töitä.”⁵²*

Aika usein vastaajat mainitsivat yhtenä merkittävänä vetävänä tekijänä etnisten vähemmistöjen kohtelun kohdemaissa. He vertasivat tilannetta kotimaansa tilanteeseen. Kuten Espanjassa asuva bulgarialainen romanimies sanoi: *”Kun Bulgariassa joku sanoo sanan tsigani [’mustalainen’ bulgariaksi], hän tarkoittaa likaista, roskaväkeä tai heittiötä. Perushitsan kaupungissa, synnyinpaikassani, me romanit emme saa liikkua julkisilla paikoilla tai kahviloissa. [– –] Täällä ei ole merkitystä, onko bulgarialainen, turkkilainen vai romani. Ihmisiä ei huudella eri nimillä kansallisuuden perusteella. [– –] Bulgariassa oli myös vietnamilaisia. Aina, kun heillä oli riitaa keskenään, heitä kutsuttiin ’likaisiksi mustalaisiksi’.”⁵³*

Espanjassa asuva bulgarialainen romaninainen kertoi: *”Se, että olen romani, tarkoitti aina Bulgariassa, että minua hyljeksittiin [– –] Täällä mietin yhä, miksi minua kohdellaan hyvin eikä hyljeksitä [– –]. Vaikka meillä ei olekaan töitä, tunnen oloni hyväksi täällä [– –] Täällä espanjalaiset sukkottavat ja halaavat lapsiani kaduilla. Meitä ei eristetä. Meille puhutaan usein. Jos vain osaisin puhua espanjaa, vastaisin kiitollisena takaisin. Tyttäreni on kolmevuotias. Kun hän palaa koulusta, hän on erittäin onnellinen. Poikani kertoo minulle, että hänellä on paljon espanjalaisia luokkatovereita.”⁵⁴*

Vastaajat paljastivat, että joskus heillä oli odotuksia, jotka eivät osoittautuneet realistisiksi. Esimerkiksi Suomessa haastateltu nuori romaninainen kertoi: *”Kuulimme kylässämme ihmisiltä, että Suomessa kerjäämällä, pullojen kierrättämällä ja kukkia myymällä voi ansaita hieman rahaa. Ystävämme jopa mainitsi, että saattaisimme saada erilaisia sadonkorjuuseen liittyviä töitä: mansikanpoimintaa kuukauden sisällä ja vihannesten keruuta myöhemmin. Ja tällaiset olivat siis odotuksemme. Toivon, että joku tulee tarjoamaan meille töitä kuukaudeksi, muutamiksi viikoiksi. Olisi parempi tehdä töitä – saisimme enemmän tuloja, eikä meidän tarvitsisi kärsiä kylmillä kaduilla.”⁵⁵*

Usein muuttajien tulevaisuudennäkymät säilyvät synkkinä: *”[Vanhempi poikani] on täällä kanssani yrittämässä ansaita hieman rahaa. Hän ei voinut olla läsnä*

---

⁵¹ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 17.3.2009.

⁵² Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

⁵³ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 25.3.2009.

⁵⁴ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

⁵⁵ Romaninaisen haastattelu, Suomi, 5.5.2009.

toisen lapsensa synnytyksessä, koska hän lähti Espanjaan. Tilanne on hyvin hankala. Hänen vaimonsa anelee poikaani joko palaamaan takaisin tai tuomaan hänet ja heidän kaksi lastaan Espanjaan. Hän ei ole päättänyt asiaa vielä. Hän on myös työtön, joten hän ei voi elättää perhettään kummassakaan maassa.”⁵⁶

Tässä tutkimuksessa haastatellut harvoin mainitsivat muuttonsa syyksi väitetyn romanivainon, joka on saanut romanit hakemaan turvapaikkaa sekä EU:n sisältä että ulkopuolelta. Uutisten mukaan elokuussa 2009 noin 200 Bulgarian romanian haki turvapaikkaa Suomesta. Suomen yleisradion mukaan eräs Maahanmuuttoviraston virkailija kertoi seuraavaa: ”Kun EU:n jäsenvaltion kansalainen hakee turvapaikkaa toisesta jäsenvaltiosta, alkuperämaata pidetään turvallisena ja noudatamme nopeutettua menettelyä. Tietojeni mukaan emme ole vielä myöntäneet turvapaikkaa yhdellekään EU:n kansalaiselle tai etniseltä alkuperältään romanien ryhmälle, joka olisi hiljattain saapunut Suomeen [– –] He myös voivat työskennellä ilman erityistä työlupaa kolmen kuukauden ajan hakemuksen jättämisestä. Heille voidaan myös järjestää ilmainen majoitus. Ehkä ihmiset myös tietävät, että odotusaika on ollut hieman pidempi suuren hakemuskäärän takia. He siis tietävät, että he voivat oleskella täällä pidempään.”⁵⁷

Euroopan unionin perussopimuksen pöytäkirjan N:o 29, ”Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansalaisten turvapaikasta”, mukaan ”jäsenvaltioita pidetään kaikissa turvapaikkaan liittyvissä oikeudellisissa ja käytännöllisissä seikoissa toisiinsa nähden turvallisina alkuperämaina”. Näin ollen jäsenvaltio voi ottaa harkittavaksi tai hyväksyä käsiteltäväksi toisen jäsenvaltion kansalaisen jättämän turvapaikkahakemuksen ainoastaan poikkeustapauksissa.⁵⁸ Tämän pöytäkirjan valossa kyseisten turvapaikka-anomusten hyväksyminen on epävarmaa, mutta tämä esimerkki osoittaa paradoksaalisen tilanteen, jossa turvapaikkahakemuksen jättäminen saattaa joissakin jäsenvaltioissa antaa hakijalle paremman turvallisuuden- ja vakaudentunteen ja paremmat mahdollisuudet saada suojelua ja tukea kuin hänen olisi mahdollista saada EU:n kansalaisena.

⁵⁶ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 24.3.2009.

⁵⁷ Ks. http://yle.fi/uutiset/news/2009/08/challenging_asylum_cases_for_finnish_authorities_944461.html (23.10.2009).

⁵⁸ Euroopan unioni, Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen konsolidoidut toisinnot, EUVL C 321, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:FI:pdf>. Poikkeustapaukset ovat seuraavat: ”a) jäsenvaltio, jonka kansalainen hakija on, käyttäen Amsterdamin sopimuksen voimaantultua hyväkseen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 15 artiklan määräyksiä ryhtyy alueellaan toimenpiteisiin, jotka poikkeavat sen mainitun yleissopimuksen mukaisista velvollisuuksista; b) Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 7 artiklan 1 kohdassa mainittu menettely on käynnistetty ja ennen kuin neuvosto tekee siihen liittyvän päätöksen; c) neuvosto on Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 7 artiklan 1 kohdan nojalla todennut sen jäsenvaltion, jonka kansalainen hakija on, vakavasti ja jatkuvasti rikkovan 6 artiklan 1 kohdassa mainittuja periaatteita; d) jäsenvaltio yksipuolisesti niin päättää toisen jäsenvaltion kansalaisen tekemän hakemuksen osalta; tällöin asiasta on ilmoitettava välittömästi neuvostolle ja hakemus käsitellään olettaen, että se on ilmeisen perusteeton, ja tämän millään tavalla tai missään tapauksessa vaikuttamatta kyseisen jäsenvaltion päätösvaltaan.”

2.3. Talouskriisin vaikutus

”Nykyisen talouskriisin seurauksena tarjolla on vähemmän työpaikkoja, ja perheelläni on siten vain hyvin vähän tuloja. Jos tilanne jatkuu tällaisena pitkään, meidän on pakko palata takaisin Slovakiaan, vaikka tulimme alun perin tänne juuri töitä tekemään. Olen kotoisin sellaiselta alueelta Slovakiassa, jossa romaneille ei tarjota töitä. Tulimme tänne, koska tilanne on täällä toisenlainen. Meillä on nyt kuitenkin vaikeuksia.”⁵⁹

Haastatellut, jotka usein tekivät matalaa taitotasoa vaativia töitä, viittasivat usein nykyiseen talouskriisiin ja sen vaikutuksiin heidän valintojensa kohdalla: *”Jos voisin Bulgariassa tienata edes 400 euroa, en tulisi tänne. Nyt talouskriisin seurauksena teen töitä vain satunnaisesti. Kriisi tulee kestäväksi pitkään, ja luulen, että ensi vuonna palaamme takaisin Bulgariaan [– –] mutta jos löydän hyvän työpaikan, haluan jäädä Espanjaan seitsemäksi tai kahdeksaksi vuodeksi ja palata vasta sitten Bulgariaan.”⁶⁰*

On myös selvää, että toisarvoiset, matalan vaatimustason ja huonosti palkatut työt, jotka olivat aiemmin ainoastaan vierastyöläisten aluetta, ovat alkaneet houkutella myös kohdemaiden kansalaisia: *”Kriisi vaikuttaa niihin maahanmuuttajiin, jotka aiemmin saivat elantonsa maatalouden piirissä valkosipulia, rypäleitä, appelsiineja ja oliiveja poimimalla. Olemme havainneet, että nykyään maahanmuuttajat kilpailevat espanjalaisten kanssa samoista työpaikoista. Tänä vuonna oliivinpoimintakampanjoissa työnantajille asetettiin jossain määrin paineita palkata maan kansalaisia.”⁶¹*

On saatavilla vain vähän tilastollista näyttöä siitä, kuinka talouskriisistä johtuvat muutokset työmarkkinoilla vaikuttavat yhteiskunnan asenteisiin muita EU:n kansalaisia ja/tai maahanmuuttajia kohtaan. Financial Timesin ja Harrisin tekemän sähköisen mielipidekyselyn mukaan, jonka otos oli 6 538 aikuista henkilöä Ranskasta, Saksasta, Isosta-Britanniasta, Espanjasta ja Italiasta (sekä Yhdysvalloista) (16–64-vuotiaita), osoitti, että ”...kansalaisten mielipide siitä, onko ihmisten, pääoman, tavaroiden ja palvelujen vapaasta liikkumisesta Euroopan unionin sisällä hyötyä vai haittaa Euroopan elpymiselle, jakaantui tasan [– –] Espanjassa kokonaista 54 prosenttia oli sitä mieltä, että siitä on hyötyä, ja vain 9 prosenttia piti sitä haitallisena. Britanniassa vain 27 prosenttia piti sitä hyödyllisenä – eli hiukan useampi kuin 24 prosenttia, joka piti sitä haitallisena. Suurin osa italialaisista (59 prosenttia) ja espanjalaisista (53 prosenttia) sekä enemmistö ranskalaisista (45 prosenttia) ja saksalaisista (43 prosenttia) kannatti muiden EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten mahdollisuutta työskennellä heidän kotimaassaan. Britanniassa [– –] 54 prosenttia vastustaa ulkomaisten EU-työläisten mahdollisuutta työskennellä heidän kotimaassaan verrattuna 33

---

⁵⁹ Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 2.4.2009.

⁶⁰ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 25.3.2009.

⁶¹ Kansalaisjärjestö Córdoba Acogen edustajan haastattelu, Espanja, 17.3.2009.

prosenttiin, jotka kannattavat tätä mahdollisuutta. Kuitenkin useimmat ihmiset Euroopassa kannattavat ajatusta, että heidän kotimaansa 'pyytäisi' työttömiä maahanmuuttajia poistumaan maasta. Vain enintään 35 prosenttia (Ranskassa) ja vähimmillään 14 prosenttia (Britanniassa) vastustaa tätä ajatusta.”⁶²

Vaikka taluskriisin myötä romanien on yhä vaikeampaa löytää työtä kohdemaastaan sekä virallisen että epävirallisen talouden piiristä, tutkimus löysi vain niukasti viitteitä siitä, että tämä hidastaisi romanien liikkuvuutta. Vaikka eräät Espanjassa haastatellut romanit ilmaisivat, että he harkitsevat palaavansa suunniteltua aiemmin, jos taloudellinen tilanne siellä ei parane, vaikuttaa siltä, että useat romanit saattavat jäädä valitsemaansa kohdemaahan talouden taantumasta huolimatta.⁶³

Kriisi voi toimia myös ”työntävänä” tekijänä, sillä työttömyys lisääntyy myös alkuperämaissa. Toisin sanoen taluskriisin vaikutukset voivat olla jopa vakavampia alkuperämaissa, mikä siten kannustaa EU:n sisäiseen liikkuvuuteen huolimatta vähäisemmistä mahdollisuuksista vastaanottavissa maissa. Esimerkiksi Romaniasta kotoisin oleva, Suomessa asuva romaninainen luonnehti nykyistä taluskriisiä ”pahimmaksi koskaan”: ”*Lähdin, koska olosuhteet ovat hyvin vaikeat. Meillä on Romaniassa aina ollut taloudellisia ongelmia, mutta nyt on mahdotonta saada työtä edes katujen puhdistajana [– –]. Maassa on paljon työttömiä, eivätkä he voi maksaa laskujaan. Mieheni ja minä emme kumpikaan löydä töitä. Lukiota käyvät lapsemme joutuvat työskentelemään osa-aikaisesti saadakseen syötyä ja ostaakseen vaatteita. Työskentelin ennen katujen puhdistajana, mutta joulukuussa minut erotettiin. [– –] näinä aikoina on vaikea löytää töitä, jopa pätevät työntekijät irtisanotaan, ja meille se on vielä vaikeampaa ilman koulutusta ja pätevyyttä.*”⁶⁴

Joissakin kohdemaissa taluskriisi vaikuttaa suoraan EU:n romanikansalaisiin – juuri kun heidän oikeutensa tehdä työtä on tunnustettu: ”*Heti kun sain oikeuden tehdä töitä ja osallistuin työharjoittelukurssille, tuli taluskriisi eikä töitä ole enää saatavilla.*”⁶⁵ Monet vastaajista ovat huomanneet tilanteen paradoksaalisuuden: ”*Tilanne on ironinen. Ennen vuotta 2007 emme saaneet tehdä töitä täällä laillisesti, mutta teimme silti. Nyt kun saamme työskennellä, ei töitä ole saatavilla. Olin ennen lapsenvahtina ja mieheni työskenteli torilla [– –]. Mieheni sai kuussa 1 200 euroa ja minä 800 euroa. Pystyimme säästämään rahaa ja huolehtimaan lapsistamme. Nyt se on hyvin vaikeaa. Mieheni ja minä teemme*

---

⁶² Harris Interactive, *In United States and Largest European Economies Public Opinion Is Split on Issues of Economic Nationalism, Protectionism and Internationalism*, 2009
http://www.harrisinteractive.com/news/FTHarrisPoll/Hi_FinancialTimes_HarrisPoll_March_2009_19.pdf (22.10.2009).

⁶³ Tämän tutkimuksen perusteella muut toisista jäsenvaltioista kotoisin olevat EU:n kansalaiset ovat taipuvaisempia palaamaan ”kotiin” verrattuna EU:n romanikansalaisiin.

⁶⁴ Romaninaisen haastattelu, Suomi, 5.5.2009.

⁶⁵ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 23.2.2009.

hanttihommia [- -] On vaikeaa maksaa 250 euron leasing-maksu autosta kuukausittain sekä 400 euroa vuokraa asunnosta ja lasten koulutarvikkeet.”⁶⁶

2.4. Muuttoliikkeen mallit

Romanien liikkuvuus EU:n sisällä alkoi jo ennen EU:n laajentumista. Jo ennen vuoden 2004 laajentumista romanien liikkuminen EU-maiden välillä oli vakiintunutta, tosin tämä näkyi joissakin jäsenvaltioissa enemmän kuin toisissa.⁶⁷ Esimerkiksi Ranskan eteläpuolella sijaitsevan Espanjan romanien yhteisön jäsenet, erityisesti Katalonian *gitanosit*, ovat koko 1900-luvun ajan pitäneet yhteyttä ja menneet naimisiin Ranskassa asuvien kanssa sekä liikkuneet rajan yli. Espanjan romanit muuttivat Ranskaan myös pakolaisina Espanjan sisällissodan aikana ja sen jälkeen. Yhä nykyään rajan molemmilla puolilla asuvien Espanjan romanien sukulaisverkostojen välillä on havaittavissa rajanylittävää liikkuvuutta. Nämä romanit asuvat usein muun liikkuvan väestön, Ranskan romanien ja Katalonian romanien kanssa samoilla, julkisilla varoilla ylläpidetyillä leirintäalueilla ja jakavat osin samat ongelmat näiden kanssa. Heitä ei yleensä kohdella ”ulkomaalaisina”. 1980-luvulta lähtien Espanjassa on elänyt myös muutamia tuhansia Portugalin romaneja. Osa heistä liikkuu edestakaisin Portugalin ja Espanjan välillä, kun taas toiset ovat asettautuneet Espanjaan. Romanit ovat liikkuneet myös Keski- ja Itä-Euroopan maiden välillä. Romaneja on muuttanut esimerkiksi Slovakiasta Tšekin tasavaltaan.⁶⁸

Vuosien 2004 ja 2007 EU:n laajentumisten jälkeen muuttoliikkeen mallit ovat vaihdelleet työn mukaan – erityisesti työn keston mukaan, joka vaihtelee kausityöstä vakituiseen työhön. Jos kyseessä on kausityö, romanit palaavat alkuperämaahansa kauden loputtua. Jos taas kyseessä on vakituinen työ, romanit eivät yleensä palaa riippumatta siitä, kuinka he tulevat toimeen kohdemaassaan: ”*Kotikuntamme tilanne Slovakiassa on muuttunut: meillä on uusi pormestari, joka on pätevä [- -] Kunnassa ei kuitenkaan ole meille työtä tarjolla, koska olemme romaneja. Lapseni haluavat jäädä tänne, sillä täällä on enemmän tilaisuuksia heille. Tyttäreni opiskelee korkeakoulussa ja on onnellinen. Vanhemmat lapseni työskentelevät kaikki täällä. Haluaisin palata kotimaahani, mutta en pysty tekemään sitä. Täällä voin tehdä töitä, vaikka olosuhteet eivät olekaan parhaat mahdolliset. Työnantajani ei anna minulle vakituista työtä. Silti tilanne on huomattavasti parempi kuin Slovakiassa. Slovakit, jotka eivät ole*

---

⁶⁶ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 25.3.2009.

⁶⁷ Esimerkiksi Kreikassa asuu huomattava määrä romaneja myös. Kuitenkin huolimatta siitä, että hekin ovat kokeneet rasismia ja syrjintää, mikä on nähtävissä perusoikeusviraston EU-MIDIS-kyselystä, tähän mennessä ei ole ollut viitteitä merkittävästä liikehdinnästä toisiin jäsenvaltioihin – tosin eräät Länsi-Traakiasta kotoisin olevat muslimiromanit muuttivat Saksaan työskentelemään aina 1990-luvulle asti.

⁶⁸ Dženo, S., *Brief Analysis of Roma Migration from Slovakia to Czech Republic*, saatavilla osoitteessa <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/sdruzeni2.doc> (24.9.2009).

*romaneja, palaavat kotiin talouskriisin vuoksi. Jos me palaisimme, joutuisimme turvautumaan sosiaaliavustukseen.*⁶⁹

Haastateltujen romanien vastauksista on nähtävissä kaksi merkittävää liikkumisen piirrettä: ensimmäinen on liikkumisen kesto (pitkä- vai lyhytaikaista) ja toinen se, onko kyseessä yksittäinen liikkuminen vai joukkoliikettä. Haastateltujen romanien kohdalla kyseessä oli useimmiten joukkoliikettä, jossa ryhmät muodostuvat romanien kotikaupungin tai -alueen taikka sukulaisuuden perusteella tai molempien: ”*Se, mitä minulle oli kerrottu elämästä täällä Espanjassa, kuulosti minusta hyvältä – työtilaisuuksia, edullista ruokaa ja mahdollisuus säästää rahaa Bulgariassa asuville sukulaisille. [– –] Tein päätöksen lähteä Bulgariasta sillä perusteella, että sukulaiseni pystyivät lähettämään kotiin 40–50 euroa kuussa. Vaimoni liittyi seuraani kolme kuukautta myöhemmin tyttäremme kanssa. Äitini myös pyysi meitä muuttamaan lähelleen. Täällä tunnen, että sekä sukulaiseni että tavalliset espanjalaiset tukevat minua ja hyväksyvät minut. Pystyin maksamaan lippuni Espanjaan ja tuomaan perheeni tänne – tyttäreni, poikani ja hänen vaimonsa sekä heidän kaksi lastaan, nuoremman poikani sekä myös veljeni.*”⁷⁰

Ennen vuoden 2004 EU:n laajentumista romanien liikkumisesta tehdyn tutkimuksen mukaan ”[– –] liikehdintä ei koskaan koske vain yksilöitä vaan ydinperheitä ja usein useita sukuhaaroja tai heimoja [– –] Läheiset perhesuhteet, jotka ovat ominaisia romaniyhteisöille, lisäävät siten halukkuutta ottaa maahanmuuttoon sisältyviä riskejä jopa epäsuotuisimmista oikeudellisista ja yhteiskunnallisista olosuhteista.”⁷¹

Tässä tutkimuksessa haastateltiin myös joitakin romaneja, jotka olivat muuttaneet yksin. Heidän kokemuksensa ovat olleet erityisen haastavia, sillä heillä ei ole ollut perheen tai yhteisön tukea kohdemaassa: ”*Erosin Romaniassa, eikä minulla ollut mahdollisuuksia elättää itseäni ja lastani. Tulin tänne yksin, koska kuulin, että täällä voi hankkia elantonsa. En tuntenut täällä ketään, mutta tapasin muutaman Romanian romanin, ja he ovat nyt ystäviäni.*”⁷²

Yleisesti ottaen nykyinen liikkuminen voidaan jakaa neljään eri muuttoliikkeen malliin:

- suunniteltu, pysyvä muutto – nämä romanit ovat muuttaneet toiseen jäsenvaltioon ja ovat lähes varmoja siitä, että tulevat jäämään sinne (he ovat perinteisesti ajateltuna ”maastamuuttajia”)
- suunniteltu, väliaikainen muutto – nämä romanit ovat muuttaneet toiseen jäsenvaltioon jatkuvaksi, pitkäkestoiseksi ajaksi ja palanneet sitten kotiin (tosin ei ole varmaa, onko heidän paluunsa pysyvä)

⁶⁹ Romaninaisen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 23.3.2009.

⁷⁰ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

⁷¹ Matras, Y., ”Romani Migrations in the post-communist era: Their political and historical significance”, *Cambridge review of International Affairs*, Vol. 13, N:o 2, 2000, s. 36–37; Sobotka, E., ”Romani Migration in the 1990s: Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy”, *Romani Studies*, 5, Vol. 13, N:o 2, 2003, s. 79–121.

⁷² Romaninaisen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

- säännöllisesti tapahtuva liikkuminen lähtö- ja kohdemaan välillä; osa vakiintunutta muuttoliikkeen mallia
- Jatkuva liikkuminen eri jäsenvaltioiden välillä uusia tilaisuuksia etsien; alkuperämaahan ei yleensä palata.

Pysyvä muutto tapahtuu usein suhteellinen vakaassa tilanteessa, jolloin henkilöt ilmaisevat selkeästi, että he ovat varmuudella päättäneet muuttaa kohdemaahansa: ”Saavuttuamme Yhdistyneeseen kuningaskuntaan [mieheni] löysi töitä. Yksi tyttäristämme jäi Slovakiaan. Vaikka mieheni onkin nyt jäänyt työttömäksi, meillä on tarpeeksi, millä elää; paljon enemmän kuin meillä oli Slovakiassa. Vihdoinkin voimme elää kuin ihmiset emmekä kuin eläimet.”⁷³ Tässä kohtaa on tärkeää huomauttaa, että monet haastatelluista naisista mainitsivat kohdemaahan jäämisen syyksi lastensa paremmat mahdollisuudet sekä myös naisten oikeuksien tunnustamisen ja perheväkivallalta suojelun: ”En halua palata takaisin Bulgariaan. Haluan pysyä täällä. Pidän täällä asumisesta. Pidän siitä, että naisilla ja lapsilla on paljon oikeuksia, koska täällä mies ei voi lyödä vaimoaan ja lapsiaan. Haluan vain elää tavallista elämää, ansaita sen verran, että minulla on varaa tarpeisiini, ja haluan, että lapseni jatkavat opiskelua täällä.”⁷⁴

Romanit, jotka ovat muuttaneet toiseen jäsenvaltioon ja sitten palanneet kotiin tai selvästi aikovat palata kotiin, ajattelevat liikkuvuutta enemmän käytännön kannalta: ”[Tulin Italiaan] perheeni perässä, joka jo asui Italiassa, ja löytäkseni töitä, koska Romaniassa töitä ei ole tarjolla. Löysin ensimmäisen työpaikkani täällä Italiassa. [– –] En halua jäädä tänne, koska haluan palata takaisin Romaniaaan. Haluamme asua täällä vain tehdäksemme töitä ja säästääksemme rahaa, ja sitten haluamme palata takaisin Romaniaan.”⁷⁵ ”Vasta kun olen saanut säästettyä jonkin verran rahaa, palaan takaisin Bulgariaan. Mitä naapuritkin muutoin sanoisivat: ”Hän oli ulkomailla ja palasi takaisin nälkäisenä!””⁷⁶

Tähän liikkumisen ryhmään kuuluvat ilmaisevat yleensä vahvan toiveen palata kotiin: ”[Lähdin Romaniasta] löytäkseni töitä. [– –] Romaniassa meillä on vaikeuksia löytää töitä, koska olemme romaneja. Romaniassa on menneillään talouskriisi. Romanit eivät saaneet tukea keneltäkään. Täällä palkka on korkeampi. Jos joku maksaisi siellä minulle puolet palkasta, jonka saan täällä Italiassa, palaisin heti takaisin Romaniaan. [– –] Haluan palata Romaniaan, olen väsynyt. Odotan sitä, että talouskriisi päättyy Romaniassa, ja palaan sitten takaisin. Kaipaan kotimaatani.”⁷⁷

Ne, jotka ovat palanneet tai aikovat palata kotiin, eivät kuitenkaan ole varmoja, onko heidän paluunsa lopullinen. Näiden romanien kokemukset saattavat siis osittain olla yhteneväisiä niiden romanien kanssa, jotka muodostavat muuttoliikkeen kolmannen mallin ja jotka liikkuvat säännöllisesti jäsenvaltioiden

⁷³ Romaniperheen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 30.3.09.

⁷⁴ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 23.3.09.

⁷⁵ Romanimiehen haastattelu, Italia, 11.2.2009.

⁷⁶ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 25.3.2009.

⁷⁷ Romanimiehen haastattelu, Italia, 11.2.2009.

välillä. Säännöllinen liikkuminen edestakaisin lähtö- ja kohdemaan välillä merkitsee myös tiettyä työllisyyteen ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyvää turvaa: ”Tällä hetkellä suunnittelemme matkamme Slovakiaan lomien mukaan. Yksi syy, jonka vuoksi tulimme tänne, on kuitenkin se, että voisimme matkustaa lomilla esimerkiksi merenrannalle, kuten muut kuin romanit tekevät. Miksi aina oletetaan, että romanit ovat köyhiä ja oppimattomia eivätkä pysty hallitsemaan elämänsä tai nauttimaan siitä?”⁷⁸

Neljäs muuttoliikkeen malli, jatkuva liikkuminen, on seurausta monenlaisista negatiivisista kokemuksista ja siitä, ettei asukkaiden oikeuksia kunnolla tunneta, sekä pyrkimyksestä löytää parempia töitä. Suomessa haastateltu 50-vuotias romanimies kertoi: ”Saavuin tänne kuukausi sitten. Sitä ennen olen ollut Italiassa, Espanjassa ja Ranskassa. Asuin jokaisessa näissä maissa noin kuukauden tai kaksi, ja lähdin sitten toiseen maahan, jossa uskoin ansaitsevani enemmän rahaa.”⁷⁹ Tällainen haastateltujen kertoma liikkuminen maasta toiseen vaikuttaa melko satunnaiselta, ja se perustuu usein enemmän toiveisiin kuin todenmukaisiin odotuksiin paremmista elinoloista. Eräs 25-vuotias romanimies kertoi: ”Lähdin Romaniasta neljä kuukautta sitten, ja tulin tänne suoraan autolla ja laivalla. Olen ollut aiemmin muissa maissa, kuten Italiassa ja Espanjassa. Lähdin noista maista, koska tunsin, että ihmiset alkoivat vastustaa läsnäoloamme, ja koska emme ansainneet tarpeeksi katumuusikoina. Tämä on ensimmäinen kerta kun olen täällä, ja jätin vaimoni ja lapseni Romaniaan.”⁸⁰

Kaikissa tutkituissa maissa toistui malli, jossa romanimiehet muuttivat maahan ensin ennen muuta perhettä. Tämä sukupuoleen perustuva malli ei kuitenkaan pysy ennallaan pitkään, sillä naiset ja usein myös lapset liittyvät miespuolisten perheenjäsentensä seuraan heti, kun tilanne vaikuttaa riittävän vakaalta. Haastateltujen mukaan useimmissa kohdemaissa on suurin piirtein yhtä paljon sekä romanimiehiä että -naisia toisista jäsenvaltioista.

Eräät haastatelluista puolestaan suunnittelivat jatkavansa liikkumista, kunnes he löytävät maan, joka täyttää heidän toiveensa. Kuten eräs Italiassa haastateltu romanialainen romanimies sanoi: ”Jos en ansaitse tarpeeksi rahaa Italiassa, muutan Hollantiin, Kreikkaan tai Espanjaan. Menen maihin, joissa voin työskennellä ja joissa voin rakentaa paremman tulevaisuuden lapsilleni.”⁸¹

Huomattava määrä vastaajista ilmoitti, etteivät he suunnittele palaavansa kotiin. Koko ”kodin” käsite itsessään saattoi hämärtyä, kuten voidaan nähdä Suomessa asuvan romanialaisen miehen vastauksesta: ”Lähdin Romaniasta, koska minulla ei ollut siellä tulevaisuutta enkä nähnyt keinoa, jolla olisin voinut saavuttaa mitään päästäkseni köyhyydestä. Valitettavasti minulla ei ole siellä enää mitään: ei taloa eikä perhettä. Minulle Romania ei ole enää koti. Se on vain syntymämaani. Jos palaisin 'kotiin', menisin takaisin Espanjaan, jossa

---

⁷⁸ Kahden romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 30.3.09.

⁷⁹ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

⁸⁰ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 8.5.2009.

⁸¹ Romanimiehen haastattelu, Italia, 18.2.2009.

*tyttöystäväni asuu.*⁸² Toisissa maissa asuvat vastaajat kertoivat, että romanit eivät halua muuttaa jatkuvasti. Etenkin Espanjassa asuvista vastaajista suurin osa oli tullut suoraan sinne, eivätkä he olleet kiinnostuneita muuttamaan toiseen maahan.

Akateemisten romanien tutkimuskokouksessa Budapestissa romanit kertoivat, että akateemiset ja älymystöön kuuluvat romanit liikkuvat EU:n sisällä työn perässä. Joissakin alkuperämaissa tätä pidetään ”aivovuotona”, jolla nähdään olevan vakavia haitallisia seurauksia romanien järjestöille sekä heidän politiikalleen. Tällainen muuttoliike on hyvin pieni osa romanien koko liikkumisesta, mutta sillä on merkittäviä seurauksia. Vaikuttaa myös siltä, että tällaiseen liikkumiseen liittyy vähemmän ongelmia. Akateemiset romanit kotoutuvat usein hyvin kohdemaahansa, eikä heitä välttämättä pidetä – tai he eivät itse pidä itseänsä – romaneina.⁸³

Monet paikallisviranomaiset maksavat alkuperämaihinsa palaavien romanien matkakulut ja antavat heille avustuksia. Tästä käytännöstä ovat tiedotusvälineet ja kansalaisjärjestöt raportoineet Suomessa⁸⁴, Ranskassa⁸⁵, Italiassa⁸⁶, Yhdistyneessä kuningaskunnassa⁸⁷ sekä hiljattain myös Saksassa⁸⁸. Tiedotusvälineet uutisoivat Italiassa tapauksesta⁸⁹, jossa romaneille tarjottiin mahdollisuutta palata kotimaahansa sillä ehdolla, että he allekirjoittavat sopimuksen, jossa he lupaavat olla palaamatta maahan tietyn ajan kuluessa. Heinäkuussa 2008 ranskalainen kansalaisjärjestöjen yhteenliittymä jätti Euroopan komissiolle vetoomuksen, jossa pyydettiin komissiota aloittamaan rikkomusmenettelyt Ranskaa vastaan, koska

---

⁸² Romanimiehen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

⁸³ Havaintoja akateemisista romaneista European Roma Grassroots Organisation (ERGO) -järjestön työkokouksessa, Budapest, Unkari, 7.7.2009.

⁸⁴ Helsingin Sanomat, englanninkielinen versio, saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/english/article/Helsinki+sends+beggar+mothers+back+to+Romania+on+child+welfare+grounds/1135233973925> (23.10.2009).

⁸⁵ 31. heinäkuuta 2008 eräs ranskalainen kansalaisjärjestöjen yhteenliittymä jätti Euroopan komissiolle vetoomuksen, jossa kehoitettiin komissiota aloittamaan rikkomusmenettelyt Ranskaa vastaan siksi, että Ranska ei noudattanut tässä asiassa vapaan liikkuvuuden direktiivin säädöksiä. Vetoomuksen teki kansalaisjärjestö GISTI myös muiden kansalaisjärjestöjen ja -verkostojen puolesta. Ks. *Plainte contre la France pour violations du droit communautaire en matière de libre circulation des personnes*, <http://detentions.wordpress.com/2008/10/01/plainte-contre-la-france-pour-violation-du-droit-communautaire> (23.10.2009).

⁸⁶ ”Italy: Mayor ‘pays’ Roma-Gypsies to leave the city”, *ADNKronos International*, 21.5.2009. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (25.10.2009).

⁸⁷ Kesäkuussa 2009 Belfastissa Pohjois-Irlannissa noin sadan hengen romaninyhteisöä vastaan tehtyjen hyökkäysten jälkeen Pohjois-Irlannin hallitus maksoi useimpien yhteisön romanien matkat takaisin Romaniaan. McDonald, H., ”Belfast Romanians return home after racist attacks”, *Guardian*, 26.6.2009, saatavilla osoitteessa <http://www.guardian.co.uk/uk/2009/jun/26/northern-ireland-romanians-racism-belfast> (25.10.2009).

⁸⁸ Saksa: *110 Romanian Gypsies will receive 27,000 euros to return to Romania*. 15.6.2009, http://english.hotnews.ro/stiri-top_news-5829643-berlin-bought-its-peace-110-romanian-gypsies-will-receive-27-000-euros-return-romania.htm (25.10.2009).

⁸⁹ ”Italy: Mayor ‘pays’ Roma-Gypsies to leave the city”, *ADNKronos International*, 21.5.2009. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (25.10.2009).

Ranska ei noudattanut vapaan liikkuvuuden direktiivin säädöksiä.⁹⁰ Eräät paikallisviranomaiset, joita haastateltiin tätä tukimusta varten, väittivät kuitenkin, että romanien palauttaminen kotimaahan johtui erityisistä syistä: ”*Palautimme myös ihmisiä, joiden tarvitsi palata kotimaahansa sekä iäkkäämpiä ihmisiä, jotka halusivat palata.*”⁹¹ Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu käsitteli Ranskan vapaaehtoisia palautuksia: ”Ranskalaisten viranomaisten halukkuus avustaa aidosti vapaaehtoisessa kotiinpaluussa on kiitettävää, kuten myös tämän toimenpiteen tehokkuus. [– –] EU:n kansalaisina nämä ihmiset ovat vapaita palaamaan Ranskaan heti saatuaan avustuksensa. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että kotiinpaluu ei aina ole aidosti ’vapaaehtoista’, sillä palautuksiin liittyviin operaatioihin liittyy joskus pelottavia tai jopa sääntöjenvastaisia poliisioperaatioita. Ihmisoikeusvaltuutetulle on kerrottu, että joissakin tapauksissa ’vapaaehtoisten’ paluumuuttajien henkilöllisyyspaperit takavarikoitiin, kunnes he saapuivat alkuperämaahansa, jotta he eivät muuttaisi mieltään. Ihmisoikeusvaltuutettu haluaisi, että tällaiset palautukset toteutettaisiin niihin liittyvien henkilöiden oikeuksia kunnioittaen sekä niin että palautusten ’vapaaehtoisuus’ olisi taattu. Näille ihmisille tulisi myös tarjota tukea heidän saavuttuaan kotimaahansa.”⁹²

2.5. Rajojen ylitykseen liittyviä kokemuksia

”*Kun elokuussa 2008 saavuimme lentokoneella (Yhdistyneeseen kuningaskuntaan) ja tulimme raja- ja maahanmuuttovalvontaan, virkailija vain tarkasti passimme ja asia oli siinä. Olemme EU:n kansalaisia, joten heillä ei ollut tarvetta tehdä tarkempaa tarkastusta.*”⁹³

---

⁹⁰ Ks. *Plainte contre la France pour violations du droit communautaire en matière de libre circulation des personnes*. Vetoamisen teki kansalaisjärjestö GISTI myös muiden kansalaisjärjestöjen ja -verkostojen puolesta: <http://detentions.wordpress.com/2008/10/01/plainte-contre-la-france-pour-violation-du-droit-communautaire> (23.10.2009).

⁹¹ Paikallisviranomaisen haastattelu, Italia, 19.3.2009 – Tiedotusvälineiden huomio tässä kaupungissa toteutettuja palautuksia kohtaan toi esiin mahdollisia ihmisoikeusloukkauksia. ”Italy: Mayor ‘pays’ Roma-Gypsies to leave the city”, *ADNKronos International*, 21.5.2009. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (25.10.2009).

⁹² Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Thomas Hammarbergin laatima muistio Ranskaan 21.–23. toukokuuta 2008 tehdyn maavieraailun seurauksena, CommDH(2008) 34, s. 28.

⁹³ Romaniperheen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 12.4.2009.

Perusoikeusviraston EU-MIDIS-kyselyllä⁹⁴ selvitettiin, onko satunnaisotannan perusteella seitsemässä eri jäsenvaltiossa haastateltuja romaneja, jotka ovat viimeisen vuoden aikana matkustaneet kotimaansa ulkopuolelle, pysäytetty rajanylityspaikoilla, kun he ovat olleet palaamassa takaisin alkuperämaahansa, ja valittiinko heidät heidän mielestään pysäytettäväksi vähemmistötaustansa perusteella. Vain harva haastatelluista romaneista oli matkustanut maansa ulkopuolelle (Bulgariassa 8 %, Tšekin tasavallassa 5 %, Kreikassa 6 %, Unkarissa 7 %, Puolassa 11 %, Romaniassa 14 % ja Slovakiassa 12 %). Heistä 58 prosenttia Bulgariassa, 80 prosenttia Tšekin tasavallassa, 48 prosenttia Kreikassa, 60 prosenttia Unkarissa, 24 prosenttia Puolassa, 80 prosenttia Romaniassa ja 61 prosenttia Slovakiassa kertoi tullessaan pysäytetyksi. Pysäytetyistä 25 prosenttia Bulgariassa, 48 prosenttia Tšekin tasavallassa, 31 prosenttia Kreikassa, 9 prosenttia Unkarissa, 44 prosenttia Puolassa, 6 prosenttia Romaniassa ja 41 prosenttia Slovakiassa oli sitä mieltä, että heidät valittiin pysäytettäväksi etnisen taustansa vuoksi. Tämän tutkimuksen kohdemaista neljä viidestä sijaitsee Schengen-alueen sisällä (poikkeuksena Yhdistynyt kuningaskunta), joten niiden välillä ei ole rajavalvontaa maalla tai merellä, mikä merkitsee sitä, että tämänkaltaisten ongelmien kohtaaminen kohdemaan rajalla on huomattavasti epätodennäköisempää.

EU:n romanikansalaiset ovat yleisesti ottaen hyvin perillä oikeudestaan liikkua vapaasti, ja myös viranomaiset kunnioittavat tätä oikeutta. Suomessa haastateltu romanimies kertoi: ”*Miksi meillä olisi minkäänlaisia ongelmia, jos emme ole tehneet mitään laitonta? Nykyään on niin helppoa lähteä Romaniasta ja palata sinne – näytämme vain passimme, ja voimme vapaasti ylittää rajan.*”⁹⁵ Eräs nuori romanimies lisäsi: ”*Ei meillä ole ongelmia rajoilla. Olen tiennyt kaksi vuotta, että olemme liittyneet Euroopan unioniin, mikä tarkoittaa, että voimme mennä, minne haluamme. Ennen vuotta 2007 Romaniasta poistuminen oli paljon vaikeampaa, mutta nyt ei ole olemassa rajoituksia.*”⁹⁶

Nykypäivän kokemukset poikkeavat huomattavasti aiemmista kokemuksista ja ovat osoitus vapaan liikkumisen oikeuden tärkeydestä EU:n kansalaisille: ”*Kun seitsemän vuotta sitten ensimmäisen kerran yritin lähteä Romaniasta, meidän täytyi yrittää monta kertaa, sillä meidän tummaihoisten ei annettu ylittää rajaa. Lopulta onnistuimme ylittämään rajan pakettiautolla, jonka ajaja antoi rahaa*

---

⁹⁴ EU-MIDIS-tutkimuksessa haastateltiin romaneja seitsemässä EU:n jäsenvaltiossa (Bulgariassa, Tšekin tasavallassa, Kreikassa, Unkarissa, Puolassa, Romaniassa ja Slovakiassa). Tutkimustulosten mukaan näiden maiden romanit kuuluvat enimmäkseen (97–100 %) paikalliseen vähemmistöön eli ovat niiden maiden syntyperäisiä kansalaisia joissa heitä haastateltiin. ”Maahanmuuttajien” osuus romaneista oli selvästi suurin Tšekin tasavallassa, jossa 12 prosenttia haastatelluista kertoi syntyneensä maan ulkopuolella (myös muualla entisen Tšekkoslovakian alueella – eli Slovakian tasavallassa – syntyneet mukaan lukien). Lisätietoa on saatavilla osoitteessa http://fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm (24.11.2009).

⁹⁵ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

⁹⁶ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 7.5.2009.

*rajanylitysviranomaiselle. Ajaja sanoi minulle: 'Älä ota tätä loukkauksena, mutta puuteroi kasvosi. Ei minua varten vaan itseäsi.'*⁹⁷

Tällainen historia vaikuttaa yhä EU:n romanikansalaisten odotuksiin, mutta useimmilla on ollut hyviä kokemuksia: *"Ylitin rajan näyttämällä passini, eikä mitään ongelmia ollut. Olin ensin peloissani, mutta rauhoituin, kun huomasin, että he kohtelevat minua hyvin."*⁹⁸

Muutama haastateltu mainitsi epätasa-arvoisen kohtelun, mutta se oli lähinnä hidastanut heidän liikkumis- ja oleskeluvapauden käyttöään eikä estänyt sitä: *"Se oli maaliskuussa 2008 [kun matkustin Ranskasta Yhdistyneeseen kuningaskuntaan linja-autolla]. Kaikkien matkustajien täytyi nousta bussista – se oli normaali käytäntö. Mutta sitten ranskalaiset poimivat ryhmästä muutamia ihmisiä, ja kaikki olivat romaneja. He tarkastelivat henkilöpapereitamme huomattavasti kauemmin ja vaativat meitä todistamaan, että mukamme matkustaneet lapset olivat meidän. Briteillä kesti myös hieman kauemmin, mutta he eivät tehneet meille mitään tarpeettomia tarkastuksia."*⁹⁹ Tämä viittaa siihen, että yleisellä stereotyyppillä siitä, että romanit ovat mukana ihmiskaupassa, saattaa olla vaikutusta EU:n sisällä matkustavien EU:n romanikansalaisten kohteluun.

On tärkeää huomata, että haastatellut romanit kohtasivat useammin vaikeuksia, kuten korruptoituneiden virkamiesten lahjusvaatimuksia, lähtiessään kotimaastaan kuin saapuessaan kohdemaahan. Kuten Ranskassa asuva romanimies kertoi: *"Kotimaani [Bulgarian] rajaviranomaiset aiheuttivat hankaluuksia aina kun ylitimme rajan. He saattoivat penkoa matkatavaramme ja tehdä suuren numeron pienimmästäkin asiasta. Aina kun palaan takaisin Bulgariaan – voin oleskella täällä kolme kuukautta tekemättä töitä – minulta pyydetään jonkinlaisia asiakirjoja. Joskus meiltä on pyydetty rahaa, jotta meidät päästettäisiin lähtemään Ranskaan."*¹⁰⁰ Myös muista maista kotoisin olevat romanit kertoivat samanlaisista kokemuksista, mikä viittaa korruptio-ongelmaan, joka vaikuttaa vapaan liikkuvuuden oikeuden käyttämiseen: *"Kerran Unkarin poliisi pyysi minua maksamaan läpikulusta. Jos en olisi antanut heille rahaa, minun olisi pitänyt maksaa sakko, vaikken ollut tehnyt mitään väärää. He pyysivät minulta 50:tä euroa ja sanoivat, että jos en olisi antanut sitä, minun olisi pitänyt maksaa 100 euron sakko."*¹⁰¹ Usean eri maista kotoisin olevan haastatellun kertomukset tällaisista väärinkäytöksistä viittaavat siihen, että nämä kokemukset ovat huolestuttavan yleisiä erityisesti EU:n sisällä liikkuvien romanien keskuudessa: *"Esimerkiksi vuonna 2004 ylitin rajan ja [poliisi] pyysi minulta rahaa, joten laitoin sitä asiakirjojeni mukaan. Vielä nykyäänkin he pyytävät minulta rahaa, jos*

---

⁹⁷ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 2.3.2009.

⁹⁸ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 27.2.2009.

⁹⁹ Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 2.4.2009.

¹⁰⁰ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

¹⁰¹ Romanimiehen haastattelu, Italia, 11.2.2009.

ylitän rajan. Näin tapahtuu Romaniassa, mutta myös Unkarissa. He pyytävät yleensä 20–30 euroa.”¹⁰²

---

¹⁰² Romanimiehen haastattelu, Italia, 18.2.2009.

3. Romanian tilanne kohdemaissa

Tutkimus osoitti, että romanien kokemukset kohdejäsenvaltiossa vaihtelivat suuresti eri maiden välillä ja eri elämänalueilla, kuten työllistymisen, asumisen, terveydenhuollon, koulutuksen ja sosiaalihuollon osalta. Joillekin EU:n romanikansalaisille muutto toiseen EU-maahan on ollut positiivinen kokemus, mutta toisilla on ollut lähes pelkästään huonoja kokemuksia, mikä on lisännyt heidän kokemiaan epätasa-arvon ja yhteiskunnallisen syrjäytymisen tunteita. Työnsaanti¹⁰³ vaikuttaa olevan merkittävä tekijä romanien kokemuksissa, ja se helpottaa heidän yhteiskunnallista kotoutumistaan ja sosiaalipalvelujen saatavuutta, ennen kaikkea asunnon saamista.

Tutkimus kuitenkin osoittaa, että kansallisten viranomaisten, joita ei ole koulutettu asianmukaisesti, eri hallinnon tasoilla usein harjoittama vapaan liikkuvuuden direktiivin epäasianmukainen soveltaminen voi olla syynä oikeuksien ja etuisuuksien tosiasialliseen epäämiseen, erityisesti sosiaalihuollon alalla. Eräs Italiassa haastateltu Napolin maakunnan viranomainen kertoi seuraavaa: ”*Romanian romanien tapauksessa, jos heillä ei ole asiakirjaa [rekisteröintitodistusta]¹⁰⁴, he eivät voi maksaa vedestä, he eivät voi tehdä sähköntoimitussopimusta eivätkä käyttää työllistymispalveluja [– –]. Tällä tavoin näitä ihmisiä ei ole olemassa.*”¹⁰⁵

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös moniperusteista syrjintää¹⁰⁶. Tutkimuksen mukaan moniperusteisella syrjinnällä voi olla erilaisia vaikutuksia haavoittuviin ihmisryhmiin. Moniperusteisessa syrjinnässä romanitaukaisten naisten, lasten, vanhusten ja vammaisten kokemaan kohteluun yhdistyvät heidän etnisestä taustastaan johtuva syrjintä ja epätasa-arvoinen kohtelu.¹⁰⁷

---

¹⁰³ Toisen jäsenvaltion sosiaalipalvelut ovat kaikkien EU:n kansalaisten saatavilla sillä ehdolla, että heillä on riittävästi säästöjä (vaatimus, jota monet romanit eivät pysty täyttämään) tai että he ovat töissä tai työllistävät itsensä.

¹⁰⁴ Direktiivi 2004/38/EY, 8 artiklan 2 kohta: ”Asianomaiselle on välittömästi annettava rekisteröintitodistus, jossa mainitaan rekisteröidyn nimi ja osoite sekä rekisteröinnin päivämäärä.” Saatavilla osoitteessa http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fi/oj/2004/1_158/1_15820040430fi00770123.pdf (20.10.2009).

¹⁰⁵ Napolin maakunnan viranomaisen haastattelu, Italia, 5.3.2009.

¹⁰⁶ Moniperusteisesta syrjinnästä puhutaan, kun henkilö kokee tullessaan syrjityksi useammasta kuin yhdestä syystä. Häntä esimerkiksi kohdellaan epätasa-arvoisesti ei vain etnisen alkuperän takia vaan myös iän, sukupuolen tai vammaisuuden perusteella. Euroopan komissio, *Tackling Multiple Discrimination*, 2007, saatavilla osoitteessa <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=51&type=2&furtherPubs=no> (23.10.2009).

¹⁰⁷ Samaa voitaisiin sanoa myös muiden asioiden, kuten seksuaalisuuden tai vammaisuuden, perusteella. Moniperusteisesta syrjinnästä ei tässä tutkimuksessa löytynyt merkittävästi todisteita.

3.1. Oikeusperusta ja politiikan puitteet

3.1.1. Oikeusperusta

Vapaan liikkuvuuden direktiivin 6 artikla antaa kaikille Euroopan unionin kansalaisille oikeuden oleskella toisen jäsenvaltion alueella enintään kolmen kuukauden ajan ilman muita edellytyksiä tai muodollisuuksia kuin se, että heillä on oltava voimassa oleva matkustusasiakirja. 7 artiklan mukaan unionin kansalaisilla on oikeus oleskella toisen jäsenvaltion alueella yli kolmen kuukauden ajan seuraavissa tapauksissa:

- jos he ovat työntekijöitä tai itsenäisiä ammatinharjoittajia; tai
- jos heillä on riittävät varat ja kattava vakuutus turva niin, että he (tai heidän perheenjäsenensä) eivät oleskelunsa aikana muodostu rasitteeksi vastaanottavan jäsenvaltion sosiaalihuoltojärjestelmälle. Jäsenvaltiot eivät saa määrittellä vähimmäismäärää, jonka he katsovat riittäväksi varoiksi, vaan niiden on otettava huomioon henkilöiden yksilöllinen tilanne; tai¹⁰⁸
- jos he osallistuvat koulutukseen, ammattikoulutus mukaan lukien, ja heillä on riittävät varat ja kattava sairausvakuutus niin, että he eivät oleskelunsa aikana muodostu rasitteeksi vastaanottavan jäsenvaltion sosiaalihuoltojärjestelmälle; tai
- jos he ovat johonkin edellä mainittuun luokkaan kuuluvan unionin kansalaisen perheenjäseniä.

EU:n kansalaisilta ei vaadita enää oleskelulupaa. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin vaatia kansalaisia rekisteröitymään toimivaltaisen viranomaisen luona, kun oleskelu kestää yli kolme kuukautta saapumispäivästä katsottuna. Rekisteröintitodistus annetaan, kun kansalainen esittää henkilökortin tai voimassa olevan passin ja kun edellä mainitut edellytykset täyttyvät (8 artikla).

Toisessa jäsenvaltiossa asuvat EU:n kansalaiset saavat oikeuden pysyvään oleskeluun vastaanottavan jäsenvaltion alueella oleskeltuaan laillisesti maassa yhtäjaksoisesti viisi vuotta.¹⁰⁹ Tähän oikeuteen ei enää liity mitään edellytyksiä (16 artikla).

---

¹⁰⁸ Euroopan komission tiedonanto Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY täytäntöönpanon ja soveltamisen parantamisesta, KOM(2009) 313/4, Bryssel, s. 8–9.

¹⁰⁹ Vapaan liikkuvuuden direktiivin 16 artiklan 3 kohdassa täsmennetään seuraavasti: ”Oleskelun yhtäjaksoisuuteen eivät vaikuta tilapäiset poissaolot, jotka eivät ylitä yhteensä kuutta kuukautta vuodessa, eivätkä pitemmät poissaolot asevelvollisuuden suorittamista varten eikä yksi enintään 12 peräkkäisen kuukauden poissaolo tärkeästä syystä, kuten raskauden ja synnytyksen, vakavan sairauden, opiskelun tai ammatillisen koulutuksen tai työtehtäviä varten toisen jäsenvaltion tai kolmannen maan alueelle tapahtuvan siirron vuoksi.”

EU:n kansalaiset, jotka täyttävät oleskeluoikeuden tai pysyvän oleskeluoikeuden ehdot, sekä heidän perheenjäsenensä hyötyvät myös tasavertaisesta kohtelusta vastaanottavan maan kansalaisten kanssa perustamissopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla aloilla. Tämä oikeus ulotetaan koskemaan perheenjäseniä, jotka eivät ole minkään jäsenvaltion kansalaisia, mutta joilla on oleskeluoikeus tai oikeus pysyvään oleskeluun (24 artikla).

Vastaanottavan jäsenvaltion ei kuitenkaan tarvitse myöntää oikeutta sosiaaliavustukseen oleskelun ensimmäisen kolmen kuukauden aikana tai soveltuvassa tapauksessa pidemmän ajanjakson aikana muille kuin työntekijöille tai itsenäisille ammatinharjoittajille taikka henkilöille, joilla säilyy tällainen asema, ja heidän perheensä jäsenille. Tällaisille henkilöille vastaanottavan jäsenvaltion ei tarvitse myöntää ennen pysyvän oleskeluoikeuden saamista toimeentulotukea opintoja varten, ammattiin johtava koulutus mukaan luettuna, opintorahan tai -lainan muodossa (24 artiklan 2 kohta).

Vaikka vapaan liikkuvuuden direktiivi on ollut merkittävä oikeudellinen edistysaskel, sen täytäntöönpanossa on ollut huomattavia vaikeuksia. Komissio totesi joulukuussa 2008 antamassa kertomuksessaan direktiivin 2004/38/EY soveltamisesta, että vaikka jäsenvaltiot joillakin alueilla ottivat käyttöönsä toimenpiteitä, jotka ovat EU:n kansalaisille suosiollisempia kuin itse direktiivissä edellytetään, ”– direktiivin 2004/38/EY täytäntöönpanon kokonaistilanne on melkoinen pettymys. Yksikään jäsenvaltio ei ole saattanut koko direktiiviä kansallisen lainsäädännön osaksi tehokkaasti ja asianmukaisesti eikä yhtäkään direktiivin artiklaa ei ole saatettu kansallisen lainsäädännön osaksi tehokkaasti ja asianmukaisesti kaikissa jäsenvaltioissa”. Kertomuksen mukaan ”[d]irektiiviä on nyt sovellettu 30 kuukautta ja komissio on tänä aikana saanut sen soveltamisesta yli 1 800 yksittäistä kantelua, 40 kysymystä Euroopan parlamentilta ja 33 vetoomusta. Se on kirjannut 115 kantelua ja aloittanut viisi rikkomusmenettelyä, jotka koskevat direktiivin virheellistä soveltamista.”¹¹⁰

3.1.2. Kotouttamispolitiikat

Jäsenvaltiosalla ei ole olemassa erityistä puitepolitiikkaa, jota ohjaisi niiden EU:n romanikansalaisten osallistamista ja kotouttamista, jotka ovat käyttäneet oikeuttaan liikkua ja oleskella vapaasti niiden kohdemaiden alueella, joita tässä kertomuksessa tutkittiin.

---

¹¹⁰ Euroopan komission kertomus Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY soveltamisesta, KOM(2008) 840 lopullinen, 10. joulukuuta 2008, saatavilla osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0840:FIN:FI:PDF> (30.10.2009). Ks. näiden erojen merkityksestä kansalaisuudelle Carrera, S. ja A. Faure Atger, *Implementation of Directive 2004/38 in the context of EU Enlargement: A proliferation of different forms of citizenship?*, CEPSin erityiskertomus, huhtikuu 2009.

Maiden omia romanikansalaisia ja liikkuvaa väestöä koskeva yleinen lainsäädäntö ja politiikka voivat olla avainasemassa muista jäsenvaltioista muuttaneita romaneja koskevassa politiikassa. Useimmilla jäsenvaltioilla on joitakin romaneja (tai ”mustalaisia” tai ”liikkuvaa väestöä” taikka ”vaeltavaa väestöä”) koskevia erityissäädöksiä tai politiikkoja, joilla yleensä on vaikutusta myös muista jäsenvaltioista muuttaneiden romanien kokemuksiin.

Tällaisissa politiikoissa ei yleensä suoraan käsitellä muista jäsenvaltioista kotoisin olevien romanien tilannetta, mutta ne muodostavat lainsäädännöllisen ja poliittisen paradigman, johon yleisesti tukeudutaan, kun heidän tilannettaan käsitellään kussakin jäsenvaltiossa. Tällaisen ”kotouttamisen” seuraukset ovat toisinaan myönteisiä ja toisinaan kielteisiä. Esimerkiksi Espanjasta löytyy hyviä esimerkkejä siitä, kuinka kansallista romanipolitiikkaa onnistuneesti sovelletaan myös muista jäsenvaltioista kotoisin oleviin romaneihin. Yhdistyneen kuningaskunnan liikkuvaa väestöä koskeva koulutuspolitiikka toimii pitkälti samalla tavalla. Sitä vastoin Italian romani- ja sintiväestöille suunnatuilla ”vaeltavaa väestöä” koskevilla laeilla ja sääntelytoimilla on haitallinen vaikutus sekä Italiasta että muista jäsenvaltioista kotoisin oleviin romaneihin.

3.2. Kansalaisoikeudet

Heinäkuussa 2009 Euroopan komissio antoi tiedonannon¹¹¹, jonka tavoitteena on opastaa jäsenvaltioita soveltamaan direktiiviä 2004/38/EY. Komission tavoitteena on parantaa tilannetta EU:n kansalaisten osalta ja tehdä EU:sta todellinen turvallisuuden, vapauden ja oikeuden alue. Euroopan komissio korostaa asiakirjassa, että direktiiviä tulkittaessa ja sovellettaessa on otettava huomioon perusoikeudet, erityisesti ”[- -] oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta, syrjimättömyysperiaate, lapsen oikeudet ja oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, jotka taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Euroopan unionin peruskirjassa”. EU:n kansalaisten oikeus vapaaseen liikkuvuuteen perustuu siis laaja-alaiseen oikeuksien järjestelmään. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että vapaan liikkuvuuden oikeuttaan käyttävien EU:n romanikansalaisten kansalaisoikeudet eivät täysin toteudu useammalla eri alalla.

Oleskelun rekisteröinti oli eräs alue, jolla EU:n romanikansalaisilla oli jatkuvasti ongelmia tässä kertomuksessa tarkastelluissa kohdemaissa, joissa rekisteröintiä edellytetään. Ilman rekisteröintiä unionin kansalaiset eivät käytännössä voi hyötyä kansalaisuuteen liittyvistä eduista. Rekisteröintiprosessi tapahtuu eri tavalla eri jäsenvaltioissa, ja tämä tutkimus osoitti, että nämä prosessit voivat olla hyvinkin vaivalloisia. Joissakin jäsenvaltioissa on myös erilaisia rekisteröintilajeja

---

¹¹¹ Komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY täytäntöönpanon ja soveltamisen parantamisesta, s. 3, saatavilla osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:FI:PDF> (24.10.2009).

esimerkiksi kunnallinen rekisteröinti, jotka ovat osin päällekkäisiä vapaan liikkuvuuden direktiivissä selkeästi esitettyjen rekisteröintivaatimusten kanssa.

Esimerkiksi Suomessa haastatellut romanit olivat epävarmoja siitä, kuinka rekisteröinti tulisi tehdä: ”*Haluaisin tehdä töitä, mutta kuulin, että täältä on vaikea saada töitä, koska meillä ei ole vakituista osoitetta. [Kansalaisjärjestön edustaja] ja toiset Romanian romanit kertoivat meille näin.*”¹¹² Italiassa haastatellut valittivat korrumpiosta: ”*Täällä Napolissa rekisteröintitodistuksesta täytyy maksaa. Mieheni maksoi 1 000 euroa eräälle miehelle, jotta voisimme ilmoittaa asuinpaikaksemme hänen kotinsa. He [viranomaiset] eivät pidä majoja [leireissä] virallisina asumuksina.*”¹¹³

Toisaalta Espanjassa oleskelunsa rekisteröivien unionin kansalaisten ei tarvitse todistaa olevansa työsuhteessa tai sitä, että heillä on riittävät varat tai sairausvakuutus, vaan heidän tulee ainoastaan ilmoittaa henkilötietonsa ja osoite.¹¹⁴ Espanjassa oleskelevien tulee myös rekisteröityä asuinkunnassaan, mikä on tärkeää, jotta he voivat käyttää julkisia palveluja. Näiden kahden rekisteröintimuodon suhde on monimutkainen ja vaihtelee paikkakunnan mukaan koko tutkimuksen kattavalla alueella. *Consejo de Empadronamiento* [kunnallinen rekisteröintineuvosto]¹¹⁵ mukaan unionin kansalaisten kunnallista rekisteröintiä varten voidaan vaatia ulkomaalaisten keskusrekisterin rekisteröintitodistusta, mutta ei päinvastoin.

Joka tapauksessa tutkimuksessa havaittiin epäjohdonmukaisuuksia vapaan liikkuvuuden direktiivin edellytysten soveltamisessa. Haastateltujen mukaan esimerkiksi Barcelonassa poliisi edellyttää kunnallisen väestörekisterin rekisteröintitodistusta (jota romanien on yleensä vaikea saada) ennen oleskelun rekisteröintiä, vaikka tätä menettelyä ei ole määritelty lainsäädännössä. Haastatellut kuitenkin kertoivat, että ainakin yksi poliisiasema ei vaadi kunnallista rekisteröintiä, joten EU:n romanikansalaiset suorittavat rekisteröinnin ja hankkivat todistuksensa kyseisellä asemalla.

Valenciassa tämä toimintatapa oli ilmeisesti lopetettu tutkimuksen tekemiseen mennessä. Kunnallista rekisteröintiä edellytetään myös Asturiassa, mutta koska kunnallinen rekisteröinti on kyseisellä alueella yksinkertainen toimenpide, EU:n romanikansalaiset pystyvät täyttämään rekisteröinnin kriteerit. Myös Córdobaassa on vaadittu kunnallista rekisteröintiä, mutta erään kansalaisjärjestön toiminnan

---

¹¹² Romanimiehen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

¹¹³ Romaninaisen haastattelu, Italia, 18.2.2009.

¹¹⁴ Espanja, Real Decreto 240/2007 (16.2.2007) [Kuninkaallinen asetus EU:n jäsenvaltioiden sekä muiden ETA-sopimukseen kuuluvien valtioiden kansalaisten maahanpääsystä, vapaasta liikkuvuudesta ja oleskelusta Espanjan alueella], 7 artiklan 1 kohta.

¹¹⁵ Consejo de Empadronamiento, *Nota sobre la obligación de exigir el certificado de inscripción en el Registro Central de Extranjeros para empadronar a los ciudadanos de los Estados miembros de la Unión Europea y de otros Estados parte en el Acuerdo sobre el Espacio Económico Europeo* [Huomautus EU:n jäsenvaltioiden ja muiden ETA-alueen valtioiden kansalaisia koskevasta vaatimuksesta toimittaa ulkomaalaisten keskusviraston rekisteröintitodistus kunnallista rekisteröintiä varten], 2007, saatavilla osoitteessa <https://idapadron.ine.es/idaweb/legisla/RCE.PDF> (4.5.2009).

johdosta viranomaiset ovat alkaneet sallia romanien rekisteröityä ilman todisteita kunnallisesta rekisteröinnistä. Rekisteröinnin yhteydessä he voivat ilmoittaa osoitteeseen kansalaisjärjestö Fundación Secretariado Gitanon (FSG) osoitteen.¹¹⁶

Useiden haastateltujen romanien mukaan vaikeus löytää työtä virallisilta työmarkkinoilta yhdistettynä ”riittämättömiin varoihin” on monien henkilöiden oleskelun rekisteröinnin esteenä. Espanja oli ainoa poikkeus kaikista tutkituista maista. Euroopan komission kertomuksessa direktiivin 2004/38/EY soveltamisessa todetaan, että ”riittävien varojen” käsite on kahdessatoista jäsenvaltiossa saatettu kansallisen lainsäädännön osaksi virheellisesti tai epäselvästi, Italia ja Suomi mukaan lukien. Ongelmat liittyvät enimmäkseen ”riittäväksi” katsotun määrän määrittämiseen ja siihen, että päätöstä ei tehdä henkilöiden yksilöllisen tilanteen perusteella.¹¹⁷

Muista jäsenvaltioista kotoisin olevilla romaneilla on myös muita kansalaisoikeuksiin liittyviä ongelmia. Kuten aiemmin mainittiin, romanit ovat pitkälti tietoisia oikeudestaan liikkua vapaasti, mutta muiden oikeuksien kohdalla tieto on vähäisempää. Esimerkiksi lähes kukaan haastatelluista ei ollut tietoinen oikeudestaan säilyttää työntekijän asema, jos työntekijä joutuu työttömäksi tahtomattaan ja ilmoittautuu työnhakijaksi kyseeseen tulevaan työvoimatoimistoon.¹¹⁸ Samoin oikeus pysyvään oleskeluun viiden vuoden jälkeen – joka ei enää riipu riittävästä varoista – oli niin vieras haastatelluille romaneille, että sillä ei vaikuttanut olevan juuri lainkaan merkitystä heille.¹¹⁹ Tutkimuksessa ei havaittu paikallisviranomaisten toimia, joilla unionin kansalaisille olisi tiedotettu vapaan liikkuvuuden direktiivin tuomista oikeuksista.

Tutkimuksen perusteella on selvää, että vapaan liikkuvuuden direktiivin säädöksiä, Euroopan komission selkeistä ohjeista huolimatta, ei aina käytännössä sovelleta asianmukaisesti ja että päällekkäiset rekisteröintimuodot luovat merkittävän esteen erilaisten etuisuuksien käyttämisen tielle. Joillakin jäsenvaltioilla ei rekisteröintijärjestelmää ole lainkaan, eikä tästä ole koitunut niille suurempia vaikeuksia. Kysymys kuuluukin, tulisiko muiden seurata näiden maiden esimerkkiä. Rekisteröintiä ei vaadita ensimmäisen kolmen oleskelukuukauden aikana – pelkkä voimassa oleva henkilökortti tai passi riittää – joten voidaan miettiä, miksi tämän tulisi muuttua kolmen kuukauden jälkeen ja onko rekisteröintivelvollisuus todella tarpeen.

Italiassa haastatellut romanit kertoivat useimmin kielteisistä kokemuksista poliisien kanssa. He yhdistivät ne vuoden 2008 asetukseen, jossa julistettiin ”hätätila vaeltavan väestön yhteisöjen Campanian, Lazion ja Lombardian alueilla

---

¹¹⁶ FSG:n edustajien haastattelut useilla eri paikkakunnilla Espanjassa, helmikuu–toukokuu 2009.

¹¹⁷ Euroopan komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY soveltamista, Bryssel, KOM(2008) 840/3, s. 6.

¹¹⁸ Vapaan liikkuvuuden direktiivin 7 artiklan 3 kohdan b ja c alakohta.

¹¹⁹ Vapaan liikkuvuuden direktiivin 16 artiklan 1 kohta.

sijaitsevien leirien osalta”¹²⁰. Tämä johti näiden alueiden romani- ja sintiväestöjen pakolliseen väestönlaskentaan¹²¹ sekä lisäsi romaneihin kohdistuvaa virallista ja epävirallista valvontaa huomattavasti:

*”Minulla oli ongelmia poliisin kanssa, sillä eräänä päivänä poliisit pysäyttivät minut kadulla tarkastaakseen asiakirjani, eivätkä he antaneet niitä minulle takaisin. Kun he saivat tarkastuksen päätökseen, pyysin poliisia antamaan henkilöpaperini minulle takaisin, mutta he vastasivat minulle, että he eivät tienneet, missä asiakirjani olivat ja että minun tulisi mennä Romanian suurlähetystöön.”*¹²²

On olemassa myös todisteita siitä, että tällainen kohtelu synnyttää vapaan liikkuvuuden seurauksista johtuvia ”siirtymiä”. Espanjassa haastateltu romani kertoi: *”Lähdin Italiasta, koska siellä ei ollut tarjolla töitä, ja Italian poliisin takia. Poliisit hakkasivat ystäväni silmiäni alla. En palaisi takaisin Italiaan. Täällä [Espanjassa] poliisit eivät ole niin väkivaltaisia. Jotkut heistä ovat kohteliaita ja toiset eivät, mutta Italiassa yksikään poliisi ei ole kohtelias [– –] mutta yleisesti ottaen italialaiset ovat aika samanlaisia kuin espanjalaiset – ongelmia tuottavat lähinnä poliisit.”*¹²³ Romanien parissa työskentelevät kansalaisjärjestöt vahvistavat tämän: *”Huomasimme, että maahan tuli perheitä Italiasta viime vuonna, kesän jälkeen tai niihin aikoihin. Nämä perheet oli karkotettu ja perheenjäsenet olivat peloissaan. Kun välimies lähestyi heitä, he kyselivät, ’oletko poliisista?’”*¹²⁴

Joissakin tapauksissa haastatellut romanit väittivät poliisien käyttäneen heitä kohtaan suullista väkivaltaa: *”Eräänä iltana aivan moskeijan ulkopuolella poliisi pysäytti minut. Poliisi tutki autoni. [– –] Minua pidäteltiin puolitoista tuntia, ja sitten paikalle tuli vielä kaksi poliisin yksikköä lisää. Paikalla oli kaksitoista poliisia. Tämän jälkeen nuoret poliisimiehet aloittivat pahimmat solvaukset, kuten: ’Mustalaiset! Haluaisin laittaa ne seinää vasten ja ampua ne.’”*¹²⁵

---

¹²⁰ Ministerien neuvoston puheenjohtajan 21. toukokuuta 2008 antama asetus, Dichiarazione dello stato di emergenza in relazione agli insediamenti di comunità nomadi nel territorio delle regioni Campania, Lazio e Lombardia [Hätätilan julistus vaeltavan väestön yhteisöjen Campanian, Lazion ja Lombardian alueilla sijaitsevien leirien osalta]. Saatavilla osoitteessa http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/servizi/legislazione/immigrazione/0979_2008_05_27_decreto_21_maggio_2008.html. Toukokuussa 2009 hätätilaa jatkettiin joulukuuhun 2010 saakka ja se ulotettiin koskemaan Torinon ja Venetsian alueita.

¹²¹ Euroopan romanien oikeuksien keskus, Open Society Institute ja osservazione, *Memorandum to the European Commission concerning violations of EC law and the fundamental rights of Roma and Sinti by the Italian Government in the implementation of the census in “nomad camps”*, toukokuu 2009, saatavilla osoitteessa <http://www.erc.org/db/03/D5/m000003D5.pdf> (30.10.2009).

¹²² Romanimiehen haastattelu, Italia, 20.2.2009.

¹²³ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 2.3.2009.

¹²⁴ Kansalaisjärjestö ACCEMin Gijónin kaupungin haaraosaston edustajan haastattelu, Espanja, 12.3.2009.

¹²⁵ Amalipe Romano -järjestön edustajan haastattelu, Italia, 30.3.2009.

Kun sitä vastoin Ranskassa asuvilta romaneilta tiedusteltiin heidän kohtaamisistaan Ranskan poliisiviranomaisten kanssa, erään romanihaastatellun vastaus kuvaa tilannetta hyvin: ”Voin kertoa enemmän kohtaamisistani kotimaani Bulgarian poliisin kanssa. Viimeksi kun olin eräässä lomakaupungissa Koillis-Bulgariassa Mustanmeren rannalla, poliisi pysäytti minut neljä kertaa kun kävelin rannan ja kasinon yhdistävää katuja pitkin, ja minun piti näyttää heille henkilökorttini. Täällä poliisi ei ole pysäyttänyt minua kertaakaan nähdäkseen henkilökorttini koko sen neljän vuoden aikana, jonka olen ollut täällä.”¹²⁶

3.3. Poliittiset oikeudet

”On ironista, että minulla on oikeus äänestää, mutta ei oikeutta tehdä työtä. Edellisten kunnallisvaalien aikana nykyinen pormestari, silloinen ehdokas, vieraili kotouttamiskeskuksessa, kuten Bulgariassa on aina ollut tapana, saadakseen meidät äänestämään häntä. Hän lupasi, että jos äänestämme häntä, meille myönnettäisiin sosiaaliavustusta.”¹²⁷

Vuodesta 1992 EY:n perustamissopimus (nykyisin sopimuksen 19 artikla) on antanut unionin kansalaisille oikeuden äänestää ja asettua ehdolle sen valtion EU- ja kunnallisvaaleissa, jonka alueella he asuvat. Vastaavasti neuvoston direktiivin 94/80/EY 3 artiklassa säädetään seuraavaa: ”Jokaisella joka määräpäivänä a) on unionin kansalainen [– –] ja joka b) olematta asuinvaltion kansalainen täyttää muuten asuinvaltion lainsäädännössä säädetyt tämän valtion kansalaisten äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevat edellytykset, on äänioikeus ja vaalikelpoisuus tämän jäsenvaltion kunnallisvaaleissa tämän direktiivin säännösten mukaisesti.”¹²⁸ Vaikka poikkeuksille annetaan jonkin verran tilaa, unionin kansalaisten tulisi voida rekisteröityä ja äänestää täsmälleen samoin kuin maan kansalaisten paikallis- ja Eurooppa-vaaleissa, vaikka kaikkia jäsenvaltioita koskevia ohjeita äänestäjäksi rekisteröitymisestä ei olekaan annettu.

Euroopan komissio raportoi vuonna 2008 seuraavaa: ”Komissio antoi joulukuussa 2006 kertomuksen vuoden 2004 Euroopan parlamentin vaaleista [– –] jossain muussa jäsenvaltiossa kuin kotijäsenvaltiossaan asuvien unionin kansalaisten äänestysaktiivisuus on kasvanut. Vuonna 2004 yli miljoona unionin kansalaista eli lähes 12 prosenttia [jossain muussa jäsenvaltiossa kuin kotijäsenvaltiossaan asuvista unionin kansalaisista] rekisteröityi äänestäjäksi asuinjäsenvaltiossaan.

---

¹²⁶ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

¹²⁷ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

¹²⁸ Neuvoston direktiivi 93/109/EY, annettu 6 päivänä joulukuuta 1993, niille unionin kansalaisille, jotka asuvat jäsenvaltiossa, mutta eivät ole sen kansalaisia, Euroopan parlamentin vaaleissa kuuluvaa äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä. EYVL L 329, 30.12.1993; neuvoston direktiivi 94/80/EY, annettu 19 päivänä joulukuuta 1994, niiden unionin kansalaisten kunnallista äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä, jotka asuvat jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole, EYVL L 368, 31.12.1994.

Vuonna 1999 vastaava osuus oli 9 prosenttia ja vuonna 1994 se oli 5,9 prosenttia. Äänestysaktiivisuuden lisääntyminen selittyy kansalaisten suuremmalla liikkuvuudella EU:n sisällä sekä jäsenvaltioiden ponnisteluilla tiedottaa kansalaisille heidän oikeuksistaan. Kuitenkin entistä harvempi näistä kansalaisista asettuu ehdokkaaksi. Vuonna 1999 ehdokkaita oli 62 ja vuonna 2004 heitä oli 57 [– –].¹²⁹

Ranskassa eräät Bulgarian romanit rekisteröityivät äänestäjiksi kunnallisvaalien 2008 aikana paikallisten aktivistien rohkaisemana, mutta vaikuttaa siltä, että vain harva romaneista käytti äänioikeuttaan. Todisteita vastaavasta tuesta tai rohkaisusta osallistua politiikkaan ei löytynyt muualta Ranskassa.

Espanjassa haastateltu eräs FSG:n virkailija väitti: ”*Tiedossamme olevien [romaniien] joukosta yksikään ei äänestänyt [kesäkuun 2009 Euroopan parlamentin vaaleissa].*”¹³⁰ Mahdollisesti äänestäjäksi rekisteröitymistä koskeva tiedonpuute voi olla syynä muista jäsenvaltioista kotoisin olevien romanien matalaan äänestysaktiivisuuteen vaaleissa.

Tutkimuksessa löydettiin vain yksi myönteinen poliittinen aloite, jonka teki kansalaisjärjestö Romeurope Ranskassa. Järjestö järjesti syyskuussa 2008 kokouksen valittujen virkamiesten kanssa saadakseen vastavalitut virkamiehet näkemään muista jäsenvaltioista kotoisin olevien romanien tilanteen ja saadakseen heidät tukemaan romanien tilanteen parantamiseksi suunnattuja toimia. Kokouksen seurauksena julkaistiin vetoamus: ”Me valitut edustajat, joilla on monimuotoisia tehtäviä ja monimuotoisia poliittisia vakaumuksia, olemme monella tasolla törmänneet haasteeseen, jonka Itä-Euroopan romanien asettautuminen alueellemme muodostaa. Romanien kokeman hädän edessä aiomme tarttua toimeen ja kieltäydymme olemasta välinpitämättömiä. Vaikka Bulgarian ja Romanian romanit ovat Euroopan unionin kansalaisia, siirtymäkauden järjestelmään sidottujen toimenpiteiden kehittäminen Ranskassa on estänyt heitä työskentelemästä ja siten myös kotoutumasta. Tämä tilanne, Euroopan idean vastaisesti, synnyttää epätasa-arvoa, mutta myös lisää romanien sääntöjenvastaista oleskelua Ranskassa ja siten myös heidän epätoivoaan. Valtio voi lakkauttaa siirtymäkauden järjestelyt. Tämä vaatii poliittista tahtoa. Pyydämme valtiota lakkauttamaan siirtymäkauden järjestelmän, mikä estää romanialaisia ja bulgarialaisia saamasta töitä ja tekee heistä toisen luokan eurooppalaisia.”¹³¹

Mitä tulee laajempaan kansalaisvaikuttamiseen ja julkiseen elämään osallistumiseen, tutkimuksessa havaittiin merkittävässä määrin passiivisuutta ja

---

¹²⁹ Euroopan komissio, Viides kertomus unionin kansalaisuudesta (1. toukokuuta 2004–30. kesäkuuta 2007), Bryssel, 15.2.2008, KOM(2008) 85 lopullinen, s. 6.

¹³⁰ Fundación Secretariado Gitanon edustajan haastattelu, Espanja, 13.7.2009.

¹³¹ ”Appel des élus pour une politique d’accueil et d’accès aux droits en direction des Rroms d’Europe de l’Est installés en France” [”Valittujen edustajien vetoamus unionin Itä-Euroopan romanikansalaisia koskevien oikeuksien hyväksymisen ja toimeenpanemisen puolesta Ranskassa”], *Romeurope*, 7.7.2009, saatavilla osoitteessa <http://www.romeurope.org/?p=1398#more-1398> (23.10.2009).

eriytymistä. Todisteita muista jäsenvaltioista kotoisin olevien romanien osallistumisesta kansalaisjärjestöjen toimintaan oli vain vähän. Toisista jäsenvaltioista tulleiden romanien fyysinen eriytyminen epäilemättä lisää heidän yhteiskunnallisen eristäytyneisyyden tunnettaan.

Huolestuttavampaa on, että toisinaan itse kansalaisjärjestöt voivat, tarkoituksella tai tahattomasti, estää romanien osallistumisen julkiseen elämään. Kuten Ranskassa asuva romani kertoi: *”Kun menin tekemään kunnallista rekisteröintiä kotouttamiskeskukseen, minulle kerrottiin, että kansalaisjärjestö on vastuussa keskuksen toiminnasta ja minun tulisi olla heihin yhteydessä.”*¹³² Toinen haastateltu romani puolestaan kertoi: *”Olemme hyvin kiitollisia huomiosta, jota saamme sosiaaliavustajilta täällä kylässä sekä paikallisilta lastensuojeluviranomaisilta. Tosin minulla ei ole mitään kontaktia suoraan kuntaan. Mukanamme on aina ihmisiä kansalaisjärjestöstä avustamassa meitä ja puhumassa puolestamme milloin mistäkin syystä.”*¹³³ On selvästi tärkeää, että kansalaisjärjestöt asteittain siirtyvät romanien tukemisesta edustamalla heitä julkisten viranomaisten edessä romanien rohkaisemiseen, jotta he ottaisivat näihin viranomaisiin yhteyttä suoraan itse.

Yksi harvoista esimerkeistä romanien osallistumisesta julkiseen elämään on Yhdistyneessä kuningaskunnassa järjestettävä mustalaisten, romanien ja liikkuvan väestön historiaan keskittyvä kuukausi, jonka järjestämiseen osallistuu huomattava määrä muista jäsenvaltioista tulleita romaneja ja jota opetusministeriön parlamentaarinen valtiosihteeri tukee. Tämä toimenpide merkitsee ”kumppanuutta yhteisöjemme välillä ja yhteistyötä niiden kunnallis- ja keskushallinnon virkailijoiden kanssa, jotka haluavat meitä auttaa, mutta onnistuakseen tapahtuma tarvitsee koko mustalais-, romani- ja liikkuvan väestön aktiivisen osallistumisen.”¹³⁴ Monissa mustalaisten, romanien ja liikkuvan väestön historiaan keskittyvän kuukauden tapahtumissa otetaan huomioon muista jäsenvaltioista kotoisin olevat romanit, tai tapahtumat on suunnattu heille.

3.4. Taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet

Muista EU:n jäsenvaltioista kotoisin olevilla kansalaisilla, jotka työskentelevät virallisilla työmarkkinoilla tai työllistävät itsensä, on työllisyyteen liittyviä sosiaalisia oikeuksia pitkälti samoin perustein kuin maan kansalaisilla. Jos he eivät työskentele virallisilla työmarkkinoilla tai työllistä itseään, heidän sosiaalietuisuutensa ovat huomattavasti suppeammat, ja oleskeluoikeuteen liittyvä ”riittävien varojen” edellytys ei enää täyty. Vaikka tämä vaatimus koskee sekä romaneja että muita maahantulijoita, sillä vaikuttaa olevan suhteettoman suuri

---

¹³² Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

¹³³ Romaninaisen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

¹³⁴ *What is GRTHM?*, saatavilla osoitteessa <http://www.grthm.co.uk/whatis.php> (27.8.2009).

vaikutus romaneihin, sillä heitä todennäköisemmin pidetään ”taloudellisesti passiivisina” siksi, että he työskentelevät epävirallisen talouden piirissä.

Euroopan komissio on kuitenkin tehnyt selväksi, että ”riittävien varojen” käsitettä on tulkittava direktiivin tavoitteen kannalta, joka on vapaan liikkuvuuden edistäminen. Vapaan liikkuvuuden direktiivi itse asiassa kieltää jäsenvaltioita vahvistamasta joko suoraan tai epäsuorasti tiettyä määrää, joka katsotaan ”riittäviksi varoiksi” ja jonka alittavien tulojen perusteella oleskeluoikeus voidaan evätä automaattisesti. Jäsenvaltioiden viranomaisten on siis otettava huomioon asianomaisen yksilön henkilökohtainen tilanne. Euroopan komissio painottaa, että jäsenvaltioiden on toteutettava suhteellisuustesti varojen arvioimiseksi. Tätä tarkoitusta varten EU:n komission ohjeet esittävät kolme arviointiperustetta, jotka ovat tuen kesto, henkilökohtainen tilanne ja tuen määrä.¹³⁵

Kunhan EU:n kansalainen ei muodosta kohtuutonta rasitetta vastaanottavan jäsenvaltion sosiaalihuoltojärjestelmälle, häntä ei saisi karkottaa vain siksi, että hän joutuu turvautumaan sosiaalihuoltojärjestelmään. Euroopan komissio korostaa, että ”arvioitaessa, rasittaako henkilö sosiaalihuoltojärjestelmää, on otettava huomioon ainoastaan sosiaalietuuksien saaminen”. Vaatimus arvioida näiden EU:n kansalaisten henkilökohtainen tilanne sekä Euroopan komission painottama suhteellisuusperiaate osoittavat, että pelkästään se, että henkilö joutuu turvautumaan perussosiaalietuuksiin, ei automaattisesti voi johtaa hänen karkotukseensa.¹³⁶ Tämä myös estää ”riittävät varat”-lausekkeen tulkittamisen niin, että henkilöt eivät voi saada sosiaalietuuksia, mikä vaikuttaa olevan EU:n romanikansalaisten kohtelu joissakin jäsenvaltioissa.

Romanien pelko siitä, että heistä muodostuu ”kohtuuton rasite” saattaa olla yksi syy siihen, etteivät romanit ota yhteyttä sosiaalihuoltopalveluihin. Kuten eräs Suomen sisäasianministeriön kansainvälisen suojelun yksikön virkamies kertoi: ”*Ulkomaalaislaissa ei liitetä mitään seuraamuksia oleskelun rekisteröintivelvoitteeseen, joten Suomessa asuvat EU:n kansalaiset yleisesti jättävät sen tekemättä. [...] Käsitkseni mukaan, vaikka tieto rekisteröintivelvollisuudesta olisi kerrottu EU:n romaneille, jotka käyttävät oikeuttaan liikkua vapaasti, he eivät halua rekisteröidä oleskeluaan. He eivät yleensääkään halua olla tekemisissä viranomaisten kanssa.*”¹³⁷ Näille henkilöille

---

¹³⁵ Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY täytäntöönpanon ja soveltamisen parantamisesta, KOM(2009) 313/4, Bryssel, s. 8–9, saatavilla osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:FI:PDF> (29.10.2009).

¹³⁶ Centre for European Policy Study mainitsee: ”Vaikka direktiivi 2004/38 ei salli jäsenvaltioiden automaattisesti karkottaa unionin kansalaista, koska hänestä on tullut ’kohtuuton’ rasite maan sosiaalivastusjärjestelmälle, useat jäsenvaltiot ovat näyttäneet ottaneen tällaisen toimenpiteen käyttöönsä.” Carrera, S. ja A. Faure Atger, *Implementation of Directive 2004/38 in the context of EU Enlargement: A proliferation of different forms of citizenship?*, CEPSin erityiskertomus, huhtikuu 2009, s. 12.

¹³⁷ Sisäasiainministeriö kansainvälisen suojelun yksikön virkailijan haastattelu, Helsinki, Suomi, 12.5.2009.

näkymättömänä pysyttely on järkevä selviytymiskeino: henkilö, joka pystyy tulemaan toimeen kerjäämällä, nukkumaan kaduilla ja elämään ilman terveydenhuoltoa, ei muodostu rasitteeksi sosiaalihuoltojärjestelmälle.

Tutkimus osoittaa lisäksi, että silloinkin, kun muista jäsenvaltioista kotoisin olevilla romaneilla on ilmiselvä oikeus etuisuuksiin, etuisuuksien käyttämisen voi estää kansallinen tai kunnallinen byrokratia ja yleinen vastustus sosiaalituen antamiseen romaneille. Kun tarkastellaan EU:n romanikansalaisten kotouttamiseen liittyviä kokemuksia, tämä tutkimus osoittaa jatkumon tasa-arvoisesta kohtelusta maan kansalaisten kanssa aina sosiaaliavustusten ulkopuolelle täydellisesti jäämiseen.

3.5. Mahdollisuus työhön

Työntekijöiden vapaa liikkuvuus on yksi Euroopan unionin keskeisistä oikeuksista. EU:n perusoikeuskirjan 15 artiklassa säädetään seuraavaa: ”1. Jokaisella on oikeus tehdä työtä ja harjoittaa vapaasti valitsemaansa tai hyväksymäänsä ammattia. 2. Jokaisella unionin kansalaisella on vapaus hakea työtä, tehdä työtä, sijoittautua tai tarjota palveluja missä tahansa jäsenvaltiossa.” Kyseisiä oikeuksia koskevat edelleen niiden perustana olevaan unionin lainsäädäntöön sovellettavat edellytykset ja rajoitukset, joista määrätään perussopimuksissa.

Vapaan liikkuvuuden direktiivin 7 artikla, ”Oikeus oleskella yli kolme kuukautta”, asettaa vapaan liikkuvuuden käsitteen työnteon yhteyteen: ”Unionin kansalaisilla on oikeus oleskella toisen jäsenvaltion alueella yli kolmen kuukauden ajan [– –] jos he ovat työntekijöitä tai itsenäisiä ammatinharjoittajia vastaanottavassa jäsenvaltiossa.” Tämä muodostaa melko yksinkertaisen oikeuksien järjestelmän muista jäsenvaltioista kotoisin oleville romaneille. Jos he ovat unionin kansalaisia ja työskentelevät virallisilla markkinoilla, heillä on melko selkeä oikeus oleskeluun. Muut tärkeät taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet riippuvat tästä asemasta.

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut, että EU:n kansalainen voi nauttia oleskeluoikeudesta myös kuuden kuukauden jälkeen, mikäli hän pystyy osoittamaan, että ”hän edelleen hakee töitä ja että hänellä on todellinen mahdollisuus saada sitä”.¹³⁸ Vapaan liikkuvuuden direktiivissä puolestaan ilmaistaan, että jos unionin kansalainen on tullut jäsenvaltion alueelle työnhakuun, häntä ”ei missään tapauksessa” saa karkottaa niin kauan kuin hän voi esittää näyttöä siitä, että hän jatkaa työnhakua ja hänellä on ”todellisia mahdollisuuksia löytää työtä”.¹³⁹

---

¹³⁸ Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, C-292/89, Antonissen, tuomio 26. helmikuuta 1991.

¹³⁹ Ks. vapaan liikkuvuuden direktiivin 14 artiklan 4 kohta.

Oikeutta työntekoon on rajoitettu merkittävästi 16. huhtikuuta 2003 – Tšekin tasavallan, Viron, Kyproksen, Latvian, Liettuan, Unkarin, Maltaan, Puolan, Slovenian ja Slovakian osalta – ja 25. huhtikuuta 2005 – Bulgarian ja Romanian osalta – voimaan astuneiden liittymissopimuksien siirtymäsäännöksillä.¹⁴⁰ Nämä rajoitukset rajoittavat työntekoon liittyviä oikeuksia muita oikeuksia huomattavasti enemmän.¹⁴¹ Niiden mukaan näiden maiden kansalaisia saattavat koskea rajoitukset, jotka liittyvät heidän oikeuteensa tehdä työtä toisessa EU:n jäsenvaltiossa, mutta sosiaalisia ja taloudellisia oikeuksia koskevia rajoituksia ei ole määritelty, vaikka niihin epäsuorasti viitataan. Tämän seurauksena nämä kansalaiset – romanit mukaan lukien – suljettiin muodollisesti työmarkkinoiden ulkopuolelle eri EU-maissa¹⁴². Eräissä tapauksissa nämä esteet ovat yhä olemassa (ks. taulukko 1).

Euroopan komissio on korostanut, että nämä rajoitukset tulisi poistaa, jotta työntekijöiden vapaa liikkuvuus toteutuisi: ”Rajoitusten poistaminen ei olisi ainoastaan taloudellisesti järkevää; ilman, että se aiheuttaisi huomattavaa vahinkoa työmarkkinoille se voisi kuitenkin auttaa joidenkin vakavampien, suljettuihin työmarkkinoihin liittyvien ongelmien välttämiseksi – erityisesti harmaan työn ja pöytälaatikkoyritysten vähentämisessä. Liikkuvuuden määrää ja suuntaa ohjaavat ennemminkin yleinen työmarkkinatilanne ja muut tekijät kuin työmarkkinoita koskevat rajoitukset. Rajoitukset saattavat jopa hidastaa työmarkkinoiden sopeutumista ja lisätä harmaan työn tapausten määrää.”¹⁴³

---

¹⁴⁰ Bulgarian ja Romanian vuoden 2005 liittymissopimus: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/treaty_2003/index_en.htm (5.9.2009) ja http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/treaty_2005_en.htm (5.9.2009).

¹⁴¹ Rajoitus noudattaa 2+3+2 vuoden periaatetta: Siirtymäsäännösten mukaan liittymistä seuraavien kahden vuoden aikana henkilöiden pääsy vanhojen EU:n jäsenvaltioiden työmarkkinoille riippuu kyseisten jäsenvaltioiden kansallisesta lainsäädännöstä ja toimintatavoista. Siten uusista jäsenvaltioista saapuneet työntekijät yleensä tarvitsevat työluvan. Näitä kansallisia toimia voidaan jatkaa kolmella vuodella. Sen jälkeen kansallisia toimia soveltava jäsenvaltio voi jatkaa niiden kestoja vielä kahdella vuodella, jos se ilmoittaa komissiolle, että sen työmarkkinoilla on vakavia häiriöitä. Uusista jäsenmaista saapuville työntekijöille tulee joka tapauksessa antaa etuoikeus kolmansista maista tuleviin työntekijöihin nähden. Kun työntekijä on saanut oikeuden tehdä töitä, hän saa samat edut kuin maan omilla työntekijöillä on.

¹⁴² Ks. 2. huhtikuuta 2009 annettu Euroopan parlamentin päätöslauselma Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY soveltamisesta, jonka mukaan ”EU:n 15 vanhasta jäsenvaltiosta (EU-15) neljä ei ole avannut työmarkkinoitaan EU:n kahdeksasta uudesta jäsenvaltiosta (EU-8) tuleville työntekijöille [ja] 11 jäsenvaltiota on ilmoittanut komissiolle päätöksestään jatkaa rajoitusten soveltamista Romanian ja Bulgarian kansalaisiin työmarkkinoillaan 1. tammikuuta 2009 lähtien”.

¹⁴³ Komission kertomus työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta koskevista siirtymäsäännöksistä, MEMO/08/718, Bryssel, 18. marraskuuta 2008, s. 2.

Taulukko 1: Uusista jäsenvaltioista tulevia työntekijöitä koskevat siirtymäjärjestelyt ¹⁴⁴	
EU-8: Tšekin tasavalta, Viro, Latvia, Liettua, Unkari, Puola, Slovenia ja Slovakia EU-2: Bulgaria, Romania	
FI Suomi	EU-8 Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2006) EU-2 Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
FR Ranska	EU-8 Pääsy vapaa (1. heinäkuuta 2008) EU-2 Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menettelyjä
IT Italia	EU-8 Pääsy vapaa (27. heinäkuuta 2006) EU-2 Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menettelyjä
ES Espanja	EU-8 Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2006) EU-2 Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2009)
UK Yhdistynyt kuningaskunta	EU-8 Pääsy vapaa, pakollinen työntekijöiden rekisteröintijärjestelmä (1. toukokuuta 2004) EU-2 Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menettelyjä

Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääminen ja epävirallinen talous

”Olen tehnyt täällä maatalouteen liittyviä töitä, poiminut rypäleitä, nostanut perunoita... viime kerralla minulla oli työsopimus, aiemmin ei. En tullut tänne avustusten toivossa; tulin etsimään työtä, sillä minulla on toimivat kädet ja jalat. Pidän työnteosta.”¹⁴⁵

Tässä tutkimuksessa haastateltujen romanien ylivoimaisesti suurin toive on saada tehdä työtä virallisen talouden piirissä. Virallisen työn löytämisen halu on ehdottomasti tärkein työntävä tekijä kotimaasta lähdössä ja tärkein vetävä tekijä kohdemaan houkuttelevuudessa. Kuten eräs Ranskassa haastateltu romani kertoi: *”Romaniassa työskentelin serkkujeni kanssa rakennusalalla naapurustossa, joka on perustettu Ceausescun aikana, mutta täällä en ole tehnyt kolmea kuukautta pitempään töitä. Työskentelin jonkin aikaa kunnan palveluksessa ja sitten painatusliikkeessä, mutta se suljettiin, kun sillä ei ollut toimeksiantoja. Koska*

¹⁴⁴ Euroopan komissio, saatavilla osoitteessa <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=466&langId=en> (24.11.2009).

¹⁴⁵ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 4.3.2009.

minulla ei ole koulutusta, tein töitä maatalouden alalla ja tukkimiehenä metsässä. Minulle ei ole maksettu viittä euroa enempää päivässä, eikä minulla ole uusia työtilaisuuksia tiedossa. Olen silti kotoutunut hyvin, eikä minulla ole ongelmia poliisin kanssa. Isäni kuoli, ja äitini ja kaksi sisartani asuvat yhä kotikylässäni, ja olen heidän ainoa tukensa. Tästä syystä päätin lähteä kylästä ja tulla Ranskaan. Minulla ei ole työtä, mutta etsin työtä rakennus- tai tienrakennusosalta. Haluan jäädä Ranskaan tekemään töitä.”¹⁴⁶

Haastatellut ilmaisivat selvästi haluavansa työskennellä kaikilla virallisen talouden aloilla: ”Vuonna 2008 työskentelin työ sopimuksella rakennus- ja siivousalalla. Sen jälkeen sain työttömyystukea kuusi kuukautta ja neljä kuukautta olin Romaniassa. Nyt tuki on loppunut ja etsin työtä. En halua tukea; jos löydän työtä, en halua tukea [– –] Minulla on tällä hetkellä vain 45 euroa taskussani, mutta en aio pyytää tukea; aion etsiä työtä.”¹⁴⁷ Työntekoa koskevat siirtymäsäännökset, asianmukaisten taitojen puute ja riittämätön kansallisen kielen osaaminen saattavat kuitenkin tehdä romanien työsaannista vaikeaa.

Erilaisia virallisia ja epävirallisia työsaannin estäviä menettelyjä löytyi kaikista tutkituista maista. Osa näistä menettelyistä on rakenteellisia: monet romanit olisivat innokkaita tekemään töitä, mutta he ovat epäpäteviä, mikä juontuu heihin kohdistuneesta jatkuvasta syrjinnästä koulutuksen alalla heidän kotimaassaan. Niiden töiden kohdalla, joihin ei vaadita erityisiä taitoja, kansallisen kielen puutteellinen osaaminen saattaa muodostua ylitsepääsemättömäksi esteeksi työsaannille: ”En voi etsiä täältä töitä, koska en puhu suomea enkä ymmärrä kielestä mitään. Mutta haluaisin kovasti tehdä täällä töitä, jotta voisin lopettaa kerjäämisen näillä kylmillä kaduilla.”¹⁴⁸

Myös rasismi ja muukalaisviha vaikuttavat romaneihin: ”Minun täytyi vahtia kotiani pesäpallomaila turvanani. Valkoiset brittiläiset uhkailivat lapsiani ja kutsuivat heitä ’pirun pakistanilaisiksi’. Romaneita pidetään joko itäeurooppalaisina, aasialaisina tai siirtolaisina. Mikään näistä ei ole eduksi kun hakee töitä Yhdistyneestä kuningaskunnasta.”¹⁴⁹ Italiassa haastatellut romanit, riippumatta siitä, olivatko he italialaisia vai muualta tulleita, mainitsivat ennakkoluulot romaneja kohtaan ja negatiiviset stereotypit tärkeimmiksi rakenteellisiksi työsaannin esteiksi.¹⁵⁰

Rotusyrjintä vaikuttaa erityisesti ja välittömästi EU:n romanikansalaisiin: ”Jotkut kerjäämistä harjoittavat naiset ovat osallistuneet kursseille, joissa opetetaan silittämään, siivoamaan ja niin edelleen, mutta meidän on vaikea löytää kotitalouksia, jotka haluaisivat palkata heidät. Meille on puhelimesta jopa sanottu suoraan, että ’en halua Romanian mustalaista’.”¹⁵¹ Tällainen syrjintä

¹⁴⁶ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 14.3.2009.

¹⁴⁷ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 3.3.2009.

¹⁴⁸ Romaninaisen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

¹⁴⁹ Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 31.3.2009.

¹⁵⁰ Romanimiehen haastattelu, Italia, 20.2.2009.

¹⁵¹ Córdoba Acogen edustajan haastattelu, Espanja, 13.3.2009.

näyttää olevan osa arkea. Eräs Italiassa haastateltu romani totesi: ”*Valitettavasti minulla ei juuri nyt ole töitä. Työskentelin ennen rakennusalalla. Se oli vakituinen työ. [- -] Nyt tilanne on muuttunut. Ongelmat johtuvat usein rekisteröinti asiakirjasta. Jos tunnustusasiakirjoihin on laitettu, että asun Triboniano-kadulla, yksikään työnantaja ei palkkaa minua, sillä kaikki tietävät, että romanileiri sijaitsee Triboniano-kadulla. Kun haen töitä, en voi sanoa, että asun leirissä ja olen romani.*”¹⁵²

Romanien yrityksiä osallistua viralliseen talouteen hankaloittavat myös paikallisviranomaisten menettelyt: ”*Romanien romanit olivat onnistuneet muodostamaan toimivan verkoston, joka keräsi rautaa. Raudan keruu oli aina ollut yksi Romanian romanien päätehtävistä. Sitten Napolin kunta antoi määräyksen, joka kielsi raudan keruun. [- -] Viimeisen kolmen kuukauden aikana raudan keruu ei ole ollut mahdollista. Tosiaan vuoden alusta saakka he [romanit] ovat valittaneet, että he eivät voi kerätä rautaa kuten ennen, sillä poliisi pysäytti heidät ja takavarikoi heidän ajoneuvonsa. [- -] Nykyään miehiä on työttömänä enemmän kuin ennen.*”¹⁵³

Virallisen ja epävirallisen talouden piirissä työskentelemisen ero on yhä merkittävässä asemassa romanien liikkumis- ja oleskeluvapautta koskevissa kokemuksissa. Esimerkiksi Ranskassa ja Espanjassa, joissa romanit ovat suhteellisen tyytyväisiä kotouttamiskokemuksiinsa, romanit selvästi ilmaisivat halunsa työskennellä: ”*Olen kiitollinen, että minut valittiin kotouttamisprojektiin. Meillä on turvallinen majoitus, josta maksamme 50 euroa kuussa. Majoituspaikassa työskentelee sosiaaliavustajina Espanjan romaneja ja yksi algerialainen. He auttavat meitä selviytymään täällä. Mutta suurin apu olisi, jos voisimme tehdä laillista työtä. Emme ole suoraan yhteydessä paikallisiin viranomaisiin. Meillä ei ole tietoa, mikä työmarkkinoiden todellinen tilanne on, emmekä tiedä, onko kuulemamme totta vai valhetta. Kuulemme sieltä täältä, että maan muissa osissa olisi vihannesten keruuseen liittyvää työtä tarjolla.*”¹⁵⁴

Tilanne vaihtelee usein myös sukupuolen mukaan. Romaninaiset tekevät todennäköisemmin työtä, josta ei makseta palkkaa: ”*Perheemme on hyvin suuri. Nuorin tyttäreni on kolmetoista, mikä tarkoittaa, että voisin mennä töihin jos haluaisin. Englannissa romaneille on myös enemmän työtilaisuuksia. Mutta mieheni ja minä päätimme, että jään kotiin ja huolehdin kodistamme, sillä minulla on täälläkin riittävästi tekemistä. Vanhimmilla lapsillani on jo omia lapsia, joten kun he ovat töissä, hoidan lapsenlapsiani.*”¹⁵⁵

Kun romanit löytävät työtä virallisilta markkinoilta, kyseessä on yleensä matalaa taitotasoa vaativa, marginaalinen tai suhdanneherkkä ala. Näillä aloilla palkka saattaa olla suhteellisen hyvä, mutta ne ovat riippuvaisia työvoiman joustavuudesta ja alojen työturva on heikko. Esimerkiksi Italiassa haastatellut

---

¹⁵² Romanimiehen haastattelu, Italia, 11.2.2009.

¹⁵³ St. Egidion yhteisön edustajan haastattelu, Italia, 5.3.2009.

¹⁵⁴ Romanin haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

¹⁵⁵ Romaninaisen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 23.3.2009.

romanimiehet puhuivat nykyisestä talouskriisistä ja sen suorasta vaikutuksesta Italian rakennusalaan, jolta monet muista jäsenvaltioista kotoisin olevat romanit ovat viime vuosina löytäneet työtä.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa riippuvuus matalan vaatimustason tilapäistöistä merkitsee, että erityisesti romanit ovat riippuvaisia työvoimatoimistojen avusta työnhaussa, mikä voi johtaa epäoikeudenmukaiseen kohteluun ja hyväksikäyttöön: ”*Olen ollut täällä nyt melkein viisi vuotta. Tein ennen töitä erään työvoimatoimiston kautta täällä [paikassa X]. Työsuhteeni olivat aina tilapäisiä. Heti kun työsuhteeni päättyi, odotin, että toimistosta soitetaan ja kerrotaan uudesta paikasta. Nyt olen työtön enkä voi hakea tukea työnhakuun, koska en täytä vaatimuksia. Minulla oli useita tilapäisiä töitä, mutta yksikään ei työllistänyt minua yli vuodeksi.*”¹⁵⁶

Useiden EU:n romanikansalaisten taloudellisesti toisarvoinen asema merkitsee, että he ovat erityisen haavoittuvaisia talouden laskukausien ja epäoikeudenmukaisten työllistymismenettelyjen vaikutuksille. Eräässä haastattelussa Itä-Slovakiasta kotoisin oleva romanimies kommentoi kokemiaan ongelmia Yhdistyneen kuningaskunnan työvoimatoimistojen kanssa: ”*Työskentelen työvoimatoimiston kautta. Minun on tehtävä töitä yhtäjaksoisesti kahdeksan kuukautta. Sen jälkeen minun on kirjoitettava uusi sopimus saman työvoimatoimiston ja saman työnantajan kanssa. Olen useasti pyytänyt sekä työvoimatoimistoa että työnantajaa tekemään kanssani vakituisen työsopimuksen. He eivät suostu siihen, koska he työllistävät vain muutaman ihmisen vakituisesti.*”¹⁵⁷ Yhdistyneessä kuningaskunnassa työvoimatoimistojen menettelytavat yhdistettynä työntekijöiden rekisteröintijärjestelmän vaikutuksiin synnyttävät merkittäviä vaikeuksia muista EU:n jäsenvaltioista tuleville romaneille.

Samankaltaisia kokemuksia löytyy koko tutkimusalueelta: ”*Olin ennen töissä sampootehtaalla. Minun täytyi työskennellä koko yö yhdeksästä illalla seitsemään aamulla 18 eurolla päivässä! [- -] Täällä jotkut ihmiset käyttävät meitä hyväkseen, koska emme tiedä, miten asiat oikeasti menevät.*”¹⁵⁸ – ”*Saapumisemme [vuonna 2005] jälkeen teimme töitä ilman taukoja tai sopimuksia. Elokuussa 2008 halusimme palata Bulgariaan lomalle. Sekä minun että mieheni työnantajat vastustivat ajatusta. He sanoivat selkeästi, että jos lähtisimme lomalle, joutuisimme palattuamme työttömiksi. Kun palasimme, tilallemme oli palkattu toiset työntekijät. Teimme töitä kolme vuotta ja pidimme vain kerran kuukauden loman, ja työnantajamme halusivat meistä eroon.*”¹⁵⁹

Haastatellut kansalaisjärjestöjen edustajat vahvistivat hyväksikäytön: ”*Joskus käy niin, että heille ei makseta palkkaa työsuhteen päättyttyä. Nämä työnantajat olivat itsensä työllistävien henkilöiden pyörittämiä pienyrityksiä, jotka käyttivät heitä*

---

¹⁵⁶ Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 2.4.2009.

¹⁵⁷ Romanimiehen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 23.3.2009.

¹⁵⁸ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 24.3.2009.

¹⁵⁹ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

hyväkseen maksamalla vain vähän tai ei ollenkaan palkkaa. Olen kuullut ainakin viidestä tapauksesta.”¹⁶⁰

Tarvittavien taitojen puute koskee erityisesti romaneja, mikä johtuu pitkälti heihin kohdistuneesta jatkuvasta rakenteellisesta syrjinnästä sekä epätasa-arvoisesta kohtelusta heidän kotimaassaan. Tämä tausta yhdistettynä kohdemaissa koettuun rotusyrjintään tekee romanien työsaannista virallisilta markkinoilta erityisen vaikeaa: *”Haluaisin niin kovasti saada työpaikan. Olen yrittänyt, mutta minulla ei ole koulutusta, ja harmaan talouden alalla kukaan ei palkkaa minua. Haluaisin saada viranomaisilta kaikki paperit, jotka tarvitaan työnhakijaksi rekisteröitymistä varten. Minulle on kerrottu, että tarvitsen vain passin, mutta sen lisäksi on olemassa kieliongelma: kuinka voin pyytää työtä, jos en puhu heidän kieltään? En edes tiedä, missä työvoimatoimisto sijaitsee, ja ilmeisesti he eivät kuitenkaan voi auttaa meitä, koska meillä ei ole virallista osoitetta. Tähän asti olen elänyt pullojen kierrätyksestä saamillani tuloilla. Jos katsot ympärillesi, näet meidät etsimässä pulloja roska-astioista; teemme sitä päivät pitkät.”¹⁶¹*

Tällaisen toisarvoisen työn tekemisestä tunnetaan usein häpeää: *”Tarvitsemme vain jotain tekemistä. Siitä saakka, kun saavuin tänne, olen ollut häpeissäni. Olen 42-vuotias mies, ja kuljen joka päivä keräämässä roskia. Näin saamme täällä elannon. Etsimme töitä. Kaupunki on kaukana. Ei töitä. Meillä ei ole rahaa eikä mitään muutakaan.”¹⁶²*

Selityksiä romanien yhä jatkuvalla sulkemisella työmarkkinoiden ulkopuolelle toki riittää. Esimerkiksi Suomessa eräs Helsingin kaupungin sosiaaliviraston virkailija kommentoi seuraavasti: *”Suurin ongelma on puutteellinen kielitaito. Toinen on peruskoulutuksen ja ammatillisten taitojen puute, ja siten heidän työllistymisensä on hyvin vaikeaa riippumatta heidän halukkuudestaan työskennellä. Talouskriisi tekee työllisyystilanteesta entistä vaikeamman. Nykytilanteessa edes lyhytaikaisten töiden saaminen on hankalaa.”¹⁶³*

Ottaen huomioon haastateltujen romanien usein ilmaiseman halukkuuden tehdä *mitä tahansa* virallista työtä tärkeimmäksi haasteeksi muodostuu sellaisten keinojen löytäminen, joiden avulla romanit saadaan virallisen talouden piiriin. Useissa EU:n jäsenvaltioissa on yhä selkeästi tarvetta matalan taitotason työntekijöille, ja tällaisten töiden saaminen voi olla tärkeässä asemassa romanien kotouttamisessa. Esimerkiksi Espanjassa maatalouden alan työpaikat ovat houkutelleet monia romaneja tavoittelemaan riittävää elintasoa kotimaansa ulkopuolelle.

Useimmat muista jäsenvaltioista tulleet romanit ovat mukana taloudellisessa toiminnassa, mutta heistä suhteettoman suuri osuus työskentelee epävirallisilla markkinoilla. Tässä mielessä he eivät ole ”taloudellisesti passiivisia”, kuten paikallisviranomaiset ajattelevat romaneista, jotka tekevät epävirallista työtä.

---

¹⁶⁰ Fundación Secretariado Gitanon edustajan haastattelu, Espanja, 13.3.2009.

¹⁶¹ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 5.5.2009.

¹⁶² Romanimiehen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

¹⁶³ Helsingin kaupungin virkailijan haastattelu, Suomi, 29.4.2009.

Epäviralliseen työhön kuuluu kaikenlaista tuloja tuottavaa toimintaa, kuten lasin ja metallin kierrätystä, katumusisointia tai kerjäämistä. Tällaista toimintaa pidetään usein ”poikkeavana” ja ”epätoivottuna”, ja niitä harjoittaviin saatetaan jopa liittää syytöksiä rikollisesta toiminnasta.

3.6. Kerjäys, rikollisuus ja rikoksen uhriksi joutuminen

”En pidä kerjäämisestä. En kerjännyt Romaniassa; opin tekemään niin vasta täällä [Suomessa], koska en löytänyt muuta työtä. Täällä ei ole töitä romaniniaisille. Mitä muuta voisin tehdä?”¹⁶⁴

Epävirallisilla markkinoilla olevat, muista jäsenvaltioista tulevat romanit ovat alttiita myös muille riiston muodoille. Vaikka tässä tutkimuksessa haastatellut henkilöt eivät erityisesti maininneet joutuneensa rikoksen uhriksi tai sanoneet olevansa mukana laittomassa toiminnassa, koko EU:n alueella tiedotusvälineet ovat usein viitanneet romanien osallisuuteen rikollisessa toiminnassa, joka yleensä liittyy salakuljetukseen ja pikkurikollisuuteen.

Romaneja koskevat stereotypiat, joiden mukaan he ovat mukana rikollisessa toiminnassa, ovat hyvin yleisiä kaikissa jäsenvaltioissa, ja ne kohdistuvat usein keski- ja itäeurooppalaisista jäsenvaltioista tulleisiin romaneihin. BBC:n julkaisemassa raportissa esitetään seuraavaa: ”Vuonna 2007, heti Romanian liityttyä Euroopan unioniin, Milanon poliisi huomasi piikin romanilasten tekemien näpistysten ja taskuvarkauksien määrässä. Poliisi käynnisti mittavan tutkimuksen, johon liittyi puhelinten salakuuntelua ja seuranta, joka paljasti, että rikollisjoukkio käytti lapsia hyväkseen saadakseen valtavat tuotot.” Sama lähde väittää: ”Madridin poliisin mukaan 95 prosenttia alle 14-vuotiaista lapsista, jotka saadaan kiinni varkauksista kaduilla, on Romaniasta tulleita romaneja.”¹⁶⁵ Ottaen huomioon, että saatavilla ei ole etnisen alkuperään mukaan eriteltyjä tilastoja, tällaiset uutiset herättävät tärkeitä kysymyksiä niiden sisältämän tiedon oikeellisuudesta ja niiden vaikutuksesta romaneja koskeviin stereotypioihin ja ennakkoluuloihin. Tällainen uutisointi myös asettaa hallitukselle velvollisuuden selvittää asian tarkemmin ja tutkia, kuinka näitä lapsia, jotka ovat ihmisalakuljetuksen uhreja, voitaisiin tukea.

Euroopan neuvosto antoi hyödyllistä pohdittavaa tähän aiheeseen konferenssissa, joka käsitteli romaneja ja tilastoja: ”Kaikki osallistujat tuomitsivat romanien rikollisuutta koskevan hallinnollisen, ja usein laittoman, tiedonkeruun, joka vain vahvisti stereotypioita eikä useinkaan vastannut todellisuutta. [Eräs osallistuja] kertoi... eräiden poliittisten johtajien asenteesta, sillä he väittivät, että heillä ei ollut käytettävissään mitään romaneja koskevia tietoja, koska tiedonkeruu etnisen

---

¹⁶⁴ Romaninaisen haastattelu, Suomi, 6.5.2009.

¹⁶⁵ BBC News, *How Gypsy gangs use child thieves*, 2.9.2009.

alkuperän perusteella on perustuslain vastaista. Kuitenkin nämä henkilöt pystyivät antamaan hyvinkin tarkkoja lukuja, kun puhuttiin romanien oletetuista rikoksista.”¹⁶⁶

Péter Tálas korosti samaa asiaa vuonna 2009 Tatárszentgyörgyissä Unkarissa tapahtunutta romanimiehen ja tämän lapsen murhaa koskevassa kirjoituksessaan: ”Sekä moraalisesta että ammatillisesta näkökulmasta yhtä ongelmallisia ovat sellaiset julistukset, jotka pyrkivät nimeämään romanien tekemät rikolliset teot ’romanirikollisuudeksi’. Unkarissa kansalaisten etnistä alkuperää ei ole kirjattu rikostilastoihin enää vuoden 1991 jälkeen. Lisäksi väestönlaskennan yhteydessä tällaisen tiedon antaminen on vapaaehtoista. Siten voidaan tehdä vain karkeita arvioita koko romaniväestön koosta Unkarissa, ja varmaa tietoa heidän osuudestaan rikollisista ei juuri ole olemassa. Siksi termin ’romanirikollisuus’ käyttämiselle ei yksinkertaisesti ole tieteellisiä perusteita; termin käyttö vain vahvistaa ennakkoluuloja romaneja kohtaan.”¹⁶⁷

Kaikissa tutkituissa maissa romanit harjoittivat kerjäämistä. Usein kerjäys näytti olevan ainoa, mutta ei mieluisa, ansaintakeino, kun työtä ei ollut tarjolla: ”*Toiset Slatinasta kotoisin olevat romanialaiset sanoivat ansaitsevansa rahaa Espanjassa. Tulin tänne tekemään töitä. Ajattelin, että löytäisin jotain työtä, mutta niin ei käynyt [– –] ja sitten meidän täytyi turvautua kerjäämiseen.*”¹⁶⁸

Suurin osa kerjäystä harjoittavista haastatelluista romaneista huomautti, että he eivät mielellään kerjäsivät. Kerjääminen liittyy myös sukupuoleen. Naiset kerjäsivät miehiä yleisemmin. Yleisesti ottaen romanit halusivat välttää tätä keinoa saada tuloja. Tutkituissa maissa tavanomaisin viranomaisten asenne kerjäämiseen oli pitää sitä poikkeavana tai laittomana toimintana – tosin useimmissa maissa kerjäys on joko laillista tai sen eri muotoja siedetään. Esimerkiksi Suomessa perustettiin kansallinen työryhmä käsittelemään kerjäläisten, jotka poikkeuksetta määriteltiin romaneiksi, ilmaantumista katukuvaan.

Haastatellut kerjäämistä harjoittavat tai epävirallisilla markkinoilla työskentelevät romanit kertoivat, että heillä oli vaikeuksia täyttää ”riittävien varojen” edellytys oleskelun rekisteröintiä ja kohdemaahan jäämistä varten, sillä epävirallisen keinoin ansaittuja tuloja ei oteta huomioon.

Tutkimuksessa ei löytynyt todisteita toimenpiteistä, joilla tuettaisiin romaneja – tai muitakaan – siirtymään epävirallisen talouden piiristä virallisen talouden piiriin, vaikka sekä yleisiä että erityisesti romaneita koskevia hyviä käytäntöjä asiaan puuttumiseksi onkin olemassa.¹⁶⁹ Itsensä työllistäminen voi olla tärkeässä

¹⁶⁶ Euroopan neuvosto, *Roma and Statistics*, Strasbourg, 22. ja 23. toukokuuta 2000, s. 11, saatavilla osoitteessa: <http://www.romnews.com/a/pdf/coeStatistics.PDF> (23.10.2009).

¹⁶⁷ Tálas, P. *After Tatárszentgyörgy: On the Subjective Perceptions of Security*, Zrínyi Miklós National Defence University, Institute for Strategic and Defence Studies Analyses 2009/4.

¹⁶⁸ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 17.3.2009.

¹⁶⁹ Euroopan parlamentti pitää hyvänä käytäntönä esimerkiksi espanjalaista Proyecto Clavel -projektia; Euroopan parlamentti, *The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU*, 2008, s. 73–74. Tämä projekti koskee ”romaninaisten tiettyjen kaupittelutoimien laillistamista [– –]. Eräs ’tyypillinen’ romaninaisten toimi, kukkien

asemassa tällaisen siirtymisen tukemisessa, mutta myöskään tähän liittyviä todisteita toimenpiteistä ei löytynyt tutkimuksessa, paitsi EU:n sitoutuminen joustoturvaan¹⁷⁰, jolla tähdätään joustavuuden, liikkuvuuden ja uudelleen koulutuksen suosion lisäämiseen koko EU:n työmarkkinoilla.

3.7. Oikeus hyväksyttäviin asuinoloihin

”Ongelmana on se, että [viranomaiset] ovat sijoittaneet meidät tähän [viralliseen] leiriin kaupungin liepeille kauas kaikesta ja ilman kulkuyhteyksiä kaupunkiin. Täältä ei kulje linja-autoja, eikä täällä ole muutakaan. [– –] Poliisivoimat partioivat leirissä päivin ja öin. Täällä leirissä kaikilla on nimellä ja kuvalla varustettu henkilökortti. Meitä valvotaan kameroiden avulla – kuten huomaat, kameroita on joka paikassa. Täällä on kuusi kameraa.”¹⁷¹

Euroopan unionin perusoikeuskirja ”tunnustaa oikeuden sosiaaliturvaetuuksiin ja sosiaalipalveluihin, joilla taataan suoja muun muassa raskauden ja synnytyksen aikana ja sairauden, työtapaturman, hoidon tarpeen ja vanhuuden varalta sekä työpaikan menetyksen yhteydessä unionin oikeuden sekä kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisesti, ja se kunnioittaa tätä oikeutta” (34 artikla). Kyseisiä oikeuksia koskevat edelleen niiden perustana olevaan unionin lainsäädäntöön sovellettavat edellytykset ja rajoitukset, joista määrätään perussopimuksissa. Oikeutta asuntoon ei ole niin selkeästi ilmaistu, mutta muista jäsenvaltioista tulleiden romanien oikeus asuntoon kuuluu laajempaan asumiseen liittyvien oikeuksien joukkoon.¹⁷²

Laillisesti maassa oleskelevilla EU:n romanikansalaisilla on oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti maan kansalaisiin nähden julkisen tai sosiaalisen asuntotuotannon asuntojen tai niihin liittyvien tukien osalta. Kuitenkin maissa, joissa edellytetään oleskelun rekisteröintiä, ne EU:n romanikansalaiset, joilla ei ole rekisteröintitodistusta, saavat harvoin asumistukea, ja he päätyvät asumaan toisarvoisiin oloihin.

Italiassa virallinen romaneja ja sintejä koskevaan asuntopolitiikkaan (riippumatta siitä, onko heillä Italian kansalaisuutta) sisältyy se, että rakennetaan virallisia

---

katukauppa, on valittu laillistamissuunnitelman kohteeksi. Suunnitelmaan kuuluu noin kahdellekymmenelle romanin naiselle annettava koulutus ja tekninen tuki, joiden avulla nämä tulevat ansaitsemaan paremmin”.

¹⁷⁰ ”Joustoturva on yhdistelmä joustavuutta ja turvallisuutta työjärjestelyissä [– –] Joustoturvalla pyritään yhdistämään [– –] kaksi perustarvetta. Se edistää joustavien työmarkkinoiden ja riittävän turvan yhdistämistä. Joustoturva voi myös tuoda vastauksen EU:n ongelmaan, kuinka samanaikaisesti voidaan ylläpitää ja parantaa kilpailukykyä ja vahvistaa eurooppalaista sosiaaliturvamallia.” Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja tasa-arvoasioiden pääosasto, KOM(2007) 359, *Towards Common Principles of Flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*, saatavilla osoitteessa <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=102&langId=en&pubId=188&type=2&furtherPubs=yes> (5.9.2009).

¹⁷¹ Romaninaisen haastattelu, Italia, 20.2.2009.

¹⁷² Ihmisoikeusvaltuutettu, Recommendation of the Commissioner for Human Rights on the Implementation of the Right to Housing, Strasbourg, 30. kesäkuuta 2009.

”vaeltavan väestön leirejä”, joille on pystytetty valmistaloja tai tuotu asuntovaunuja. Vuodesta 1984 lähtien 12 Italian maakuntaa on säätänyt lakeja vaeltavan väestön ja heidän kulttuurinsa ”suojelemiseksi” ja perustanut ”vaeltavan väestön leirejä”.¹⁷³ Toiset romanit, etenkin Romaniasta tulleet, rakentavat hökkeleitä ja pystyttävät teltoja laittomille asuinalueille tai asuvat vallatuilla tai hylätyillä maataloilla, joilta heidät usein pakkohäädetään: ”*Parin viime vuoden aikana Milanossa on ollut käytössä jatkuva, lähinnä Romanian romaniyhteisöä koskeva häätömenettely, jossa ei vaadita virallisia ilmoituksia tai anneta korvaavia vaihtoehtoja. [– –] Tämä on pelottelupolitiikka. Joka aamu poliisit saapuvat uhkailemaan romaneja sillä, että he tulevat ja tuhoavat kaiken.*”¹⁷⁴

Toukokuussa 2008 romaneja vastaan hyökättiin monta kertaa. Perusoikeusviraston mukaan monet romaneista olivat tulleet Romaniasta ja asuivat epävirallisilla asutusalueilla Ponticellin alueella Italian Napolissa.¹⁷⁵ Eräs romaninainen muisteli hyökkäyksiä seuraavasti: ”*He sytyttivät Ponticellissa sijaitsevassa leirissämme tulipaloja viime vuonna, toukokuussa 2008. Sinä päivänä menin mieheni mukaan keräämään romurautaa, ja jätimme lapsemme majaan. Kun palasin takaisin, toiset romanit kertoivat minulle, että italialaiset olivat tulleet leiriin polttoaineen kera ja sytyttäneet tulipaloja leirissä.*”¹⁷⁶

Huonoilla asuinoloilla on suhteettoman suuri vaikutus naisiin ja lapsiin, sillä he viettävät yleensä kotona enemmän aikaa. Lisäksi lastenhoitoa pidetään yleensä lähinnä naisten velvollisuutena, mikä voi asettaa romaninaisille kovia paineita tällaisissa asuinoloissa.

Toukokuussa 2009 Euroopan romanien oikeuksien keskus (ERRC), Open Society Institute ja osservAzione jättivät Euroopan komissiolle muistion, jossa komissiota pyydettiin käynnistämään rikkomusmenettelyt, koska Italia ei väitteen mukaan noudattanut rodusta riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun direktiiviä eikä tietosuojadirektiiviä. Muistiossa todetaan, että ”etniseen alkuperään perustuvien stereotyyppien käyttäminen virallisen päätöksenteon perusteena – sekä lainvalvonnan alalla että majoituksen ja julkisen asuntotuotannon asunnon saamisen kohdalla – rikkoo osin EY:n rodusta riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun direktiiviä sekä myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määriteltyjä perusoikeuksia”.¹⁷⁷

---

¹⁷³ Ks. esimerkiksi Regione Lazio, Legge Regionale N. 82 DEL 24-05-1985: Norme in favore dei rom, 10.6.1985, <http://www.comune.torino.it/stranieri-nomadi/nomadi/normativa/regionale/lazio.pdf> (30.10.2009).

¹⁷⁴ Federation of Roma and Sinti Insiemen edustajan haastattelu, Italia, 14.4.2009.

¹⁷⁵ Perusoikeusvirasto, 2008, saatavilla osoitteessa http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Incid-Report-Italy-08_en.pdf (23.10.2009).

¹⁷⁶ Romaninaisen haastattelu, Italia, 18.2.2009.

¹⁷⁷ Ks. 125 kohta, saatavilla osoitteessa <http://www.errc.org/db/03/D5/m000003D5.pdf> (23.10.2009).

Vuoden 2009 alussa Milanon prefekti allekirjoitti asetuksen ”alueista, jotka on tarkoitettu vaeltavan väestön asuttavaksi Milanon kunnan alueella”¹⁷⁸, ja tässä asetuksessa edellytetään, että perustetaan hallintokomitea, joka antaisi luvan asua ja oikeuden vierailta leireissä, päättäisi leiristä hädöstä ja valvoisi, että asukkaat noudattavat ”laillisuus- ja yhteisöllisyys sopimuksia”. Romanit allekirjoittivat vastaavan asiakirjan.¹⁷⁹

Monet Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa haastatellut romanit kertoivat asuvansa yksityisiltä markkinoilta vuokratessa asunnossa, sillä useimmat eivät saaneet julkisen asuntotuotannon asuntoa.¹⁸⁰ Asunnon vuokrauksessa ilmenee usein ongelmia, sillä asuntoja vuokraavat yleensä yksityiset vuokranantajat ja asuntokanta on huonokuntoista. Haastatellut viittasivat tapauksiin, joissa asukkaat vuokrasivat asunnon allekirjoittamatta vuokrasopimusta, maksoivat vuokran ja sitten heitä pyydettiin poistumaan asunnosta. Yksityiset vuokranantajat riistävät romaneja, etenkin vasta maahan tulleita, perimällä heiltä erittäin korkeaa vuokraa: ”He pyytävät 500 euroa kuukaudessa asunnoista, jotka ovat hyvin huonossa kunnossa. Eräistä asunnosta asukkaat joutuvat maksamaan 700 euroa kuukaudessa. Asunnossa on neljä makuuhuonetta, mutta silti neljä muuta perhettä asuu olohuoneessa ja käytävällä.”¹⁸¹

Myös myönteisiä vastauksia kuultiin: ”Vuokranantajani ovat erittäin mukavia. Useampana kuukautena en ole pystynyt maksamaan vuokraa, ja he sanovat minulle, ’älä huolehdi, ymmärrämme kyllä, että olet ainoa perheestäsi, jolla on töitä’.”¹⁸²

Kodittomuus on vakava ongelma, joka vaikutti moniin EU:n romanikansalaisiin kaikissa tutkituissa maissa. He joutuivat nukkumaan kulkuneuvoissa ja hylätyissä rakennuksissa. Tällaiset kielteiset kokemukset olivat yleisimpiä Italiassa haastateltujen romanien joukossa: ”Asuin muiden perheiden kanssa keskellä peltoa. Oli talvi. Meillä ei ollut mitään; vain yksi patja keskellä peltoa. Öisin kääriydyin Caritas-järjestöltä saamiimme huopiin, mutta se ei riittänyt – oli liian

---

¹⁷⁸ Ks. esimerkiksi Il Commissario per l'emergenza nomadi in Lombardia, *Regolamento delle aree destinate ai nomadi nel territorio del Comune di Milano* [Asetus alueista, jotka on tarkoitettu vaeltavan väestön asuttavaksi Milanon kunnan alueella], 5.2.2009, saatavilla osoitteessa http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/assets/files/16/0845_regolamento2009_0205.pdf (27.11.2009).

¹⁷⁹ Euroopan romanien oikeuksien keskus (ERRC) nosti oikeusjutun Lazion alueen hallinnollisessa tuomioistuimessa hätätilan julistusta sekä sen määräyksiä sekä sittemmin annettuja asetuksia vastaan, jotka koskevat vaeltavan väestön leirien valvontaa. Syyskuun 2009 alkupuolella ERRC uutisoi, että asiassa oli tehty päätös, jossa todetaan, että sormenjälkien keruu ja leiriä koskevat asetukset ovat lainvastaisia, mutta joka pitää hätätilan yhä voimassa. Molemmat osapuolet hakivat asiaan muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

¹⁸⁰ Asuntoja myönnetään lähinnä henkilöille, jotka ovat työttömiä, sairaita, vammaisia ja/tai jotka huolehtivat vammaisista lapsista.

¹⁸¹ Córdoba Acogen edustajan haastattelu, Espanja, 17.3.2009.

¹⁸² Romaninaisen haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

kylmä. Sitten käärin maton huopien päälle, ja peitin itseni nailonverkolla, jotta en kastuisi jos sataa ja jotta hiiret eivät pääsisi koskemaan minua, sillä öisin ne kiipeilivät päälläni.”¹⁸³ Samankaltaisia ongelmia on myös muualla, esimerkiksi Suomessa, jossa eräs haastateltu romani kertoi: ”Asun eräänlaisessa puusta tehdyssä majassa, jonka rakensimme itse. Siellä asuu seitsemän henkilöä. Majassa ei ole välttämättömiä varusteita, sillä se ei sijaitse virallisella leirintäalueella. Maja on hylätyllä pellolla [asumaton tontti]. Neljä päivää sitten poliisi tuli kertomaan meille, että he häätävät meidät, ja nyt minulla on viranomaisten laatima paperi, jossa lukee romaniaksi, että meidän tulee purkaa maja itse, muuten he tekevät sen, sillä maja sijaitsee Helsingin kaupungin omistamalla pellolla. [– –] Poliisi käski meitä siirtymään lailliselle leirintäalueelle, mutta niillä asuminen on meille liian kallista – 60 euroa viikossa; kuinka meillä voisi olla siihen varaa?”¹⁸⁴

Hiljattain Yhdistyneessä kuningaskunnassa Pohjois-Irlannin ihmisoikeustoimikunta julkaisi yleiskatsauksen siitä, kuinka rasistiset hyökkäykset johtivat monien Romanian romanien kohdalla kodittomuuteen: ”Pohjois-Irlanti joutui kansainvälisen mediahuomion kohteeksi, kun romaniyhteisön jäseniä kohtaan tehtiin rasistisia hyökkäyksiä. Vaikka rasististen hyökkäysten uhrit joutuivat kodittomiksi hyökkäysten takia, lainsäädännön mukaan he eivät olleet oikeutettuja saamaan sosiaaliavustusta tai kodittomille myönnettävää tukea. [– –] Toimikunta on tietoinen siitä, että Northern Ireland Housing Executive [Pohjois-Irlannin asuntohallitus] ja Health and Social Care Trust [terveys- ja sosiaaliaalihoitosäätiö] tekivät yhteistyötä vapaaehtoisjärjestöjen kanssa tuen ja avustuksen toimittamiseksi. [– –] Tämä tapaus oli räikeä osoitus siitä, että lainsäädäntöä tulisi kiireellisesti muuttaa ja että virallisille elimille tulisi antaa selkeä ohjeistus heidän vastuistaan muualta kuin Yhdistyneen kuningaskunnan alueelta kotoisin olevien henkilöiden kodittomuuden osalta.”¹⁸⁵

Ranskassa muista jäsenvaltioista tulleilla romaneilla on oikeus kelvolliseen omaan asuntoon, mutta tämä oikeus riippuu siitä, onko heillä oleskeluoikeutta. Kansalaisjärjestö *Romeurope* kirjasi 80 muista jäsenvaltioista tulleiden romanien häätöä vallatuista asunnoista tai tonteilta pelkästään 1. tammikuuta 2007 ja 30. kesäkuuta 2008 välisenä aikana. Kahdessa tapauksessa kolmesta häädöt koskivat yli 50:tä henkilöä, joista useat olivat lapsia.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Romanimiehen haastattelu, Italia, 20.2.09.

¹⁸⁴ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 4.5.2009.

¹⁸⁵ Devlin, Roisin ja Sorcha McKenna, *No Home from Home: Homelessness for People with No or Limited Access to Public Funds*, Belfast: Northern Ireland Human Rights Commission, 2009, s. 3, saatavilla osoitteessa [http://www.nihrc.org/dms/data/NIHRC/attachments/dd/files/108/No_Home_from_Home_\(September_2009\).pdf](http://www.nihrc.org/dms/data/NIHRC/attachments/dd/files/108/No_Home_from_Home_(September_2009).pdf) (5.9.2009).

¹⁸⁶ *Romeurope, Report 2007–2008*, Paris: Romeurope, saatavilla osoitteessa <http://www.statewatch.org/news/2009/jan/roma-in-europe-report-2008.pdf> (20.10.2009).

3.8. Oikeus terveydenhuoltoon

”Vaimoni pyörtyi ja satutti itsensä pahasti kaatuessaan... Meitä käskettiin menemään lääkäriin reseptiä varten, ja menimme yksityiselle vastaanotolle. Maksoimme 50 euroa, ja lääkärit hoitivat häntä erittäin hyvin. Mutta viikkoa myöhemmin, kun vaimoni täytyi mennä sairaalaan uudestaan tarkastusta varten, meillä ei ollut varaa maksaa 50:tä euroa jälleen, joten menimme julkiseen sairaalaan yhdessä erään Suomen romanin kanssa, joka auttoi meitä kielen kanssa. Lääkärit ottivat vaimoni passista kopion, mutta kieltäytyivät hoitamasta häntä, koska hänellä ei ollut virallista osoitetta.”¹⁸⁷

”Terveydenhuoltojärjestelmä on täällä parempi. Yleensä he kohtelevat meitä hyvin. Paljon paremmin kuin Romaniassa, jossa lääkärille joutuu maksamaan, jos haluaa säällistä kohtelua. Joidenkin hoitajien asenne saattaa olla hieman katkera, mutta yleensä hoidon laatu ja palvelu ovat hyviä.”¹⁸⁸

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 35 artiklassa tunnustetaan selkeästi oikeus terveyden suojeluun: ”Jokaisella on oikeus saada ehkäisevää terveydenhoitoa ja sairaanhoitoa kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisin edellytyksin. Ihmisten terveyden korkeatasoinen suojelu varmistetaan kaikkien unionin politiikkojen ja toimintojen määrittelyssä ja toteuttamisessa.” Kyseistä oikeutta koskevat edelleen sen perustana olevaan unionin lainsäädäntöön sovellettavat edellytykset ja rajoitukset, joista määrätään perussopimuksissa.

Kaikilla toisiin jäsenvaltioihin muuttavilla EU:n kansalaisilla tulisi olla oikeus eurooppalaisen sairaanhoitokortin avulla käyttää kansallisen julkisen terveydenhuoltojärjestelmän palveluja samoin perustein kuin vastaanottavan maan kansalaisilla.¹⁸⁹ Alkuperämaa myöntää tämän kortin kansalaisille, jotka on rekisteröity kansalliseen sosiaaliturvajärjestelmään, ilman maksua oleskelun alkuajalle. Euroopan komissio on kuitenkin todennut, että ”[e]urooppalainen sairaanhoitokortti tarjoaa kattavan vakuutuksen silloin, kun unionin kansalainen ei muuta kotipaikkaansa vastaanottavaan jäsenvaltioon asetuksessa (ETY) N:o 1408/71 tarkoitetulla tavalla, vaan aikoo palata takaisin omaan valtioon, eli kun on kyse esimerkiksi opiskelusta tai työkomennuksesta toisessa jäsenvaltiossa”.¹⁹⁰ Toisin sanoen eurooppalainen sairaanhoitokortti on tarkoitettu toisessa jäsenvaltiossa ”vieraileville” eikä ”oleskeleville”.

---

¹⁸⁷ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 4.5.2009.

¹⁸⁸ Romanimiehen haastattelu, Espanja, 23.2.2009.

¹⁸⁹ Lisätietoa eurooppalaisesta sairaanhoitokortista on saatavilla osoitteessa http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/living_and_working_in_the_internal_market/free_movement_of_workers/c10123_en.htm (27.11.2009).

¹⁹⁰ Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2009/38/EY täytäntöönpanon ja soveltamisen parantamisesta, Bryssel, KOM(2009) 313/4.

Oikeus terveydenhuoltoon evätään ensiksi siksi, että eurooppalainen sairaanhoitokortti ei ole kovin tunnettu, kuten romanien haastattelut osoittivat. Huomattavan suuri osuus tähän tutkimukseen kuuluvien alkuperämaissa, erityisesti Romaniassa, ja kohdemaissa haastatelluista romaneista ei tiennyt tämän kortin olemassaolosta eikä siksi omannut korttia. Eurooppalaisen sairaanhoitokortin puuttuminen saattaa olla esteenä terveydenhoitopalvelujen käyttämiselle lapsia lukuun ottamatta, sillä terveydenhuoltojärjestelmien kaikki palvelut ovat lasten käytettävissä riippumatta heidän hallinnollisesta asemastaan. Esimerkiksi Espanjassa Valencian alueella uudet hallinnolliset säännöt edellyttävät EU:n kansalaisten, joita ei ole kirjattu sosiaaliturvajärjestelmään, toimittavan kotimaastaan todistuksen siitä, että heillä on riittävä sairausvakuutus.¹⁹¹ Eräät haastatellut kertoivat samanlaisesta menettelystä myös Kataloniassa. Paradoksaalista kyllä, joissakin tapauksissa EU:n romanikansalaisten on vaikeampaa päästä käyttämään terveydenhoitopalveluja kuin laittomasti maahan tulleiden kolmannen maan kansalaisten. Eräs romaninainen kuvasi tilannetta näin: ”*Kun tulin tänne ensi kerran, olin raskaana ja minut vietiin sairaalaan, kirjattiin sisään ja minua hoidettiin ilman kysymyksiä. He kohtelivat minua hyvin, ja olen erittäin kiitollinen terveydenhuollolle [– –]. Nyt minulla ei ole sairaanhoitokorttia. Aiemmin minulla oli se, mutta nyt minulle sanottiin, että minun täytyy tuoda Bulgariasta todistus, joka osoittaa, että olen maksanut sairausvakuutusmaksuni.*”¹⁹²

Osa haastatelluista romaneista kertoi, että heille ei ollut myönnetty eurooppalaista sairaanhoitokorttia, koska he eivät olleet maksaneet riittävästi sosiaaliturvamaksuja kotimaassaan. Tähän liittyy myös kysymys siitä, pitäisikö myös niitä kansalaisia hoitaa, joita pidetään taloudellisesti passiivisina, erityisesti lapsia, joilta ei voi edellyttää, että he olisivat maksaneet sosiaaliturvamaksuja ja joille eurooppalainen sairaanhoitokortti tulisi myöntää automaattisesti. Julkisen terveydenhuoltojärjestelmän ulkopuolelle jääneet romanit, joilla ei ole varaa maksaa yksityisistä lääkäripalveluista, ovat tässä suhteessa erityisen heikossa asemassa.

Toinen syy järjestelmän ulkopuolelle jäämiseen liittyy oikeuteen päästä osaksi kohdemaan kansallista vakuutusjärjestelmää. Sellaisissa kohdemaissa, joissa oleskelun rekisteröintiä edellytetään, monet vastaajista eivät olleet hyötäneet kansallisesta sairauskulujen korvausjärjestelmästä.

On ironista, että eräät haastatelluista romaneista kertoivat, että ennen heidän kotimaansa liittymistä Euroopan unioniin heidän oli helpompaa käyttää terveydenhoitopalveluja, koska heidän ei tarvinnut esittää todisteita siitä, että heidät on kirjattu heidän kotimaansa kansallisen sairausvakuutusjärjestelmän piiriin. Esimerkiksi eräs Italiassa haastateltu romani totesi, että vaikeudet

---

¹⁹¹ Agencia Valenciana de Salut [Valencian terveysturvavirasto], Instrucción 03-08, *Asistencia Sanitaria a extranjeros búlgaros y rumanos por carecer de recursos económicos* [Bulgariasta ja Romaniasta tulleiden ulkomaalaisten terveydenhuollon tukeminen vähävaraisuuden perusteella], heinäkuu 2008.

¹⁹² Romaninaisen haastattelu, Espanja, 24.3.2009.

työnsaannissa estivät heitä käyttämästä terveystalvveluja, sillä sairaanhoitokortti, joka mahdollistaa *Servizio Sanitario Nazionale* (SSN) [Italian kansallinen terveystalvvelu] talvvelujen käyttämisen, myönnetään vain työntekijöille tai niille, joilla on asuinpaikkatodistus.¹⁹³ ”Täällä Milanossa meillä on joitakin terveydenhuoltoon liittyviä ongelmia. Meillä ei ole sairaanhoitokorttia. Kortti on sidottu työntekoon; jos et työskentele, et saa myöskään korttia. Jos tarvitsen lääkärihoitoa, minun täytyy maksaa siitä, hätätilanteita lukuun ottamatta, jolloin menen suoraan päivystykseen. Kerran minua pyydettiin sairaalassa maksamaan myös ensiavusta. Usein he ovat kieltäytyneet hoitamasta minua, koska minulla ei ole ollut rahaa. Ennen vuotta 2007, jolloin emme olleet vielä Euroopan unionissa, meillä oli terveystalvvelut ja kortti, jolla EU:n ulkopuolisista maista tulleet ja laittomat siirtolaiset saivat terveystalvveluja.”¹⁹⁴

Samoin Espanjassa haastatellut kertoivat, että sen jälkeen kun heidän maansa liittyi Euroopan unioniin, tietyillä alueilla, kuten Valenciassa ja kertoman mukaan Kataloniassa, heiltä on vaadittu todisteita siitä, että heidät on rekisteröity kotimaansa kansalliseen sosiaalivakuutusjärjestelmään, ennen kuin heille on myönnetty oikeutta käyttää Espanjan sosiaalivakuutusjärjestelmän talvveluja. Tällöin he tarvitsevat todistuksen, joka osoittaa, että heidät joko on tai ei ole rekisteröity järjestelmään, mutta saadakseen todistuksen heidän on matkustettava kotimaahansa, sillä todistusta ei saa maan konsulaatista. Suomessa haastatellut romanit kertoivat samankaltaisista ongelmista. Tällaiset hallinnolliset hankaluudet voivat muodostua ylitsepääsemättömiksi esteiksi niille, jotka eivät puhu kohdemaan kieltä.

Erityisen ankeissa oloissa asuvien romanien on vielä vaikeampi käyttää perusterveydenhuoltotalvveluja. Eräs liikkuvan terveydenhuoltoyksikön lääkäri, joka vierailee päivittäin Espanjalaisessa hökkelikylässä, jossa asuu noin 500 muista jäsenvaltioista tulleita romaneja, kuvaili tilannetta näin: ”Jos heidän täytyy käydä terveystalvvelussa, he eivät tunne itseään kovin tervetulleiksi. He kyllä saavat tarvitsemansa huomion, mutta heitä pyydetään allekirjoittamaan paperi, jossa heidän edellytetään tuovan mukanaan sairaanhoitokortin tai maksavan talvvelusta. Jotta he saisivat sairaanhoitokortin, heidän tulee tehdä kunnallinen rekisteröinti, ja rekisteröityminen on aika vaikeaa, koska he asuvat hökkelikylässä. Poliisiin täytyy vierailla asumuksessa ja antaa myönteinen selvitys, ja joskus kun poliisi käy paikan päällä, ketään ei ole kotona. Huomasimme, että he [romanit] pelkäävät joskus mennä takaisin terveystalvvelukseen, koska he luulevat, että heidän pitää maksaa talvvelusta seuraavalla kerralla [– –]. Heidän täytyy kävellä kolme kilometriä päästäkseen tien varteen. Hökkelikylästä poistuminen on aina seikkailu. Myös esimerkiksi sellaisen verinäytteen ottaminen on hankalaa romaniniaisille, jonka takia heidän

¹⁹³ Lisätietoa Italian asetuksista EU:n kansalaisille tarjottavista terveydenhuoltotalvveluista, ks. Massimiliano, Vrenna, *Assistenza Sanitaria*, Immigrazione.it., Rooma, 2007, saatavilla osoitteessa http://www.caritas.na.it/file/4_Assistenza_sanitaria.pdf (31.10.09).

¹⁹⁴ Romanimiehen haastattelu, Italia, 11.2.2009.

täytyy olla terveyskeskuksessa puoli yhdeksältä aamulla, sillä he ovat yleensä usean lapsen hoidosta vastuussa.”¹⁹⁵

Näistä ongelmista huolimatta haastatellut romanit olivat kuitenkin kaiken kaikkiaan tyytyväisiä terveydenhoitomaksujen korvausjärjestelmään ja sairaanhoitoon, erityisesti Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Espanjassa, ja etenkin verrattuna heidän kotimaihinsa.

3.9. Oikeus koulutukseen

”Työskentelin maatalouden alalla. Palkkani oli hyvin huono. En käynyt koulua eikä miehenikään. Siksi haluan, että lapseni käyvät koulua. Ei ole hyvä asia, jos ei osaa lukea eikä ymmärrä kirjoitettua tekstiä.”¹⁹⁶

”Lapset ovat kotoutuneet hyvin kouluun. He ovat tehneet luokkaretken Pariisiin. Miten ihmeellistä on nähdä Pariisi! Koulun ja asuinpaikkamme välille on järjestetty koulukuljetus. Lapsemme kehittyvät tavalla, jota en voi uskoa. Esimerkiksi yksi tyttäristäni on vammainen, eikä hän osannut puhua. Nyt hän menestyy loistavasti koulussa.”¹⁹⁷

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 14 artiklassa, ”Oikeus koulutukseen”, tunnustetaan selvästi EU:n kansalaisten oikeus koulutukseen: ”Jokaisella on oikeus koulutukseen ja oikeus saada ammatillista koulutusta sekä jatko- ja täydennyskoulutusta. Tähän oikeuteen kuuluu mahdollisuus saada maksutta oppivelvollisuuteen perustuvaa opetusta. Vapautta perustaa oppilaitoksia demokratian periaatteita kunnioittaen sekä vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen omien uskonnollisten, aatteellisten ja kasvatuksellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus kunnioitetaan kyseisen vapauden ja kyseisen oikeuden käyttöä sääntelevien kansallisten lainsäädäntöjen mukaisesti.” Kyseistä oikeutta koskevat edelleen sen perustana olevaan unionin lainsäädäntöön sovellettavat edellytykset ja rajoitukset, joista määrätään perussopimuksissa.

Laillisesti maassa oleskelevilla EU:n romanikansalaisilla on oikeus koulutukseen ja muuhun opetukseen samoin perustein kuin maan omilla kansalaisilla, mutta kuten tämä tutkimus on osoittanut, todellisuudessa he kohtaavat suuren määrän vaikeuksia.

Esimerkiksi Italiassa, Ranskassa ja Espanjassa koulutus on kaikkien lasten saatavilla riippumatta heidän hallinnollisesta asemastaan¹⁹⁸, mutta käytännössä

---

¹⁹⁵ Liikkuvan sairaanhoitoyksikön lääkärin haastattelu, Espanja, 4.4.2009.

¹⁹⁶ Romaninaisen haastattelu, Italia, 18.2.2009.

¹⁹⁷ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 12.3.2009.

¹⁹⁸ Espanja, Ley Orgánica sobre los derechos y libertades de los extranjeros en España [Perussopimusta täydentävä laki Espanjassa oleskelevien ulkomaalaisten oikeuksista ja vapauksista ja heidän yhteiskunnallisesta kotouttamisestaan], 9 artiklan 1 kohta; Italia, Italia/II D.P.R. n. 394/1999, Tasavallan presidentin asetus, *Koulutusta koskevat säädökset*; Ranska,

surkeat asuinolot hankaloittavat koulunkäyntiä ja koulusuorituksia¹⁹⁹. Suomessa koulutuksen saaminen riippuu oleskelun rekisteröinnistä²⁰⁰. Tästä syystä juuri yksikään muista jäsenvaltioista tulleista romaneista, jotka eivät olleet rekisteröityneet, ei ilmoittanut lapsiaan kouluun. Yhdistyneessä kuningaskunnassa kunnallisilla viranomaisilla on opetuslain nojalla yleinen velvollisuus antaa opetusta. Helmikuussa 2009 annetut opetukseen osallistumista koskevat säännöt määräävät opetuksen järjestämisestä Euroopan talousalueen kansalaisille, jotka oleskelevat Yhdistyneessä kuningaskunnassa laillisesti ”tehdäkseen työtä tai muista taloudellisista syistä”²⁰¹. Romani- ja liikkuvan väestön ryhmien kanssa työskentelevät paikallisviranomaiset ja kansalaisjärjestöt eivät tienneet yhtään tapausta, jossa lapsen oikeutta koulutukseen olisi evätty.

Jos lapset ovat osallistuneet opiskeluun, he ovat yleensä hyvin kotoutuneet yleisiin kouluihin. Heillä – ja heidän vanhemmillaan – on usein täysin vastakkaisia kokemuksia opetuksesta heidän kotimaassaan. Toisin sanoen lasten osallistumista yleiseen opetukseen voidaan siis yleisesti pitää muuttamisen myönteisenä puolena.

Koulutus on usein yksi keskeisistä asioista, jotka auttavat romanilapsia kotoutumaan. Joskus vanhemmat tunnustivat tämän avoimesti: ”*Poikani käy toisen asteen ammattioppilaitosta [– –] tyttäreni on peruskoulun yläasteella. [– –] kun heillä on hyvä koulutus, he osaavat käyttäytyä asianmukaisesti, etsiä töitä, elää [– –] Teini-ikäisillä on vaikeampaa, sillä he aloittavat myöhäisessä iässä. [Nyt] kolmen vuoden jälkeen he ovat kotoutuneet ja pärjäävät. Koulunkäynnin myötä he osallistuvat eri harrastuksiin, matkustavat, käyvät elokuvissa.*”²⁰²

3.10. Oikeus sosiaaliturvaan ja muihin sosiaalietuuksiin

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 34 artiklassa, ”Sosiaaliturva ja toimeentuloturva”, tunnustetaan selkeästi oikeus sosiaaliturvaan ja -avustukseen: ”Unioni tunnustaa oikeuden sosiaaliturvaetuuksiin ja sosiaalipalveluihin, joilla taataan suoja muun muassa raskauden ja synnytyksen aikana ja sairauden,

---

ks.: Ministère des Affaires Étrangères, *The Education System in France*, 2007, saatavilla osoitteessa http://ambafrance-us.org/IMG/pdf/education_system.pdf (22.10.2009).

¹⁹⁹ Lisätietoa on saatavilla osoitteessa <http://www.romeurope.org/?cat=17> (27.11.2009).

²⁰⁰ Suomen perusopetuslaissa (2 luku 4 §) säädetään seuraavaa: ”Kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta.” Käytännössä ilmauksella ’sen alueella asuville’ tarkoitetaan kunnan rekisteröityjä asukkaita. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> (23.10.2009).

²⁰¹ Department for Children, Schools and Families, *School Admissions Code*, Lontoo, DSCF, 2009, s. 22, saatavilla osoitteessa <http://www.dcsf.gov.uk/sacode/downloads/SchoolAdmissionsCodeWEB060309.pdf> (8.9.2009).

²⁰² Romanimiehen haastattelu, Ranska, 12.3.2009.

työtapaturman, hoidon tarpeen ja vanhuuden varalta sekä työpaikan menetyksen yhteydessä unionin oikeuden sekä kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisesti, ja se kunnioittaa tätä oikeutta. Jokaisella unionissa laillisesti asuvalla ja siellä laillisesti liikkuvalla on oikeus sosiaaliturvaetuuksiin ja sosiaalisiin etuihin unionin oikeuden sekä kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisesti. Yhteiskunnallisen syrjäytymisen ja köyhyyden torjumiseksi unioni tunnustaa oikeuden toimeentuloturvaan ja asumisen tukeen tarkoituksena turvata ihmisarvoinen elämä jokaiselle, jolla ei ole riittävästi varoja, unionin oikeuden sekä kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisesti, ja se kunnioittaa tätä oikeutta.” Kyseisiä oikeuksia koskevat edelleen niiden perustana olevaan unionin lainsäädäntöön sovellettavat edellytykset ja rajoitukset, joista määrätään perussopimuksissa.

Jäsenvaltiot säätävät itse toimeentuloturvan antamisesta EU:n kansalaisille. Jäsenvaltioiden on annettava toimeentuloturva muista jäsenvaltioista tulleille EU:n kansalaisille samoin perustein kuin oman maan kansalaisille. Täytyy kuitenkin muistaa, että vapaan liikkuvuuden ja oleskelun oikeuden käyttämiseen liittyy eräitä ehtoja, joten EU:n kansalaiset, jotka muodostaisivat ”kohtuuttoman rasitteen vastaanottavan jäsenvaltion sosiaaliavustusjärjestelmälle”, eivät saa jäädä asumaan kohdemaahan.

Suomessa haastateltu sosiaali- ja terveysministeriön virkailija selitti: ”Tietenkin hätätilanteissa, jotka koskevat esimerkiksi lapsia, näitä henkilöitä autetaan, mutta Suomen tämänhetkisen lainsäädännön perusteella ei ole keinoja tarjota heille todellisia sosiaalihuoltopalveluja.²⁰³ Suomen viranomaiset eivät pahantahtoisuuttaan epää heiltä sosiaalihuoltopalveluja, vaan lainsäädäntöä tulisi muuttaa. Tällä hetkellä heille voidaan antaa ainoastaan väliaikaista tukea hätätilanteissa, mutta jatkuvia sosiaaliturvaetuja emme voi tarjota. Jos EU:n romanit haluavat rekisteröityä kunnan asukkaiksi, heiltä edellytetään, että he pystyvät elättämään itsensä.”²⁰⁴

Tutkimus kuitenkin osoitti, että silloinkin, kun romanit rekisteröitiin laillisesti maassa oleskeleviksi, hallinnolliset seikat saattoivat tuottaa ongelmia: ”Seitsemän kuukautta sitten, kun rekisteröidyimme kunnan asukkaiksi, haimme lapsilisää lapsillemme. Kului aikaa, emmekä edelleenkaan saaneet tukea, joten ystäväni meni kysymään heiltä syytä tähän, ja he kertoivat, että emme muka olleet tehneet hakemusta. Joten jouduimme taas odottamaan, ja nyt olemme saaneet tuen joka kuukausi. Meille olisi kuitenkin pitänyt maksaa 3 000 euroa kolmen kuukauden ajalta, mutta olemme saaneet vain 1 400 euroa, koska ilmeisesti meidän tarvitsee vielä toimittaa joitakin papereita saadaksemme kaikki rahat. En tiedä, kuinka saisoin nämä asiat selvitettyä.”²⁰⁵

Hallinnollisia esteitä löytyi kaikista tutkituista maista. Esimerkiksi eräs Espanjassa haastateltu kunnan viranomainen totesi: ”Kunta antaa perheavustusta

²⁰³ Tässä viitataan kaikkiin Suomen kansalaisille tarjottaviin sosiaalihuoltopalveluihin.

²⁰⁴ Sosiaali- ja terveysministeriön neuvonantajan haastattelu, Suomi, 29.4.2009.

²⁰⁵ Romanimiehen haastattelu, Suomi, 4.5.2009.

perheille, joilla on sosiaalisitoumus, sekä hätäapua. Romanian romaneilla on oikeus näihin tukiin, mutta joillakin on ongelmia niiden saamisessa, sillä avustusten saamisen edellytyksenä on, että heillä on oikea asunto [– –]. Yhteiskunnan maksamaan palkkaan romaneilla ei tähän saakka ole ollut oikeutta. Nyt sitä voi pian hakea, sillä he ovat olleet rekisteröityjä asukkaita jo kaksi vuotta.”²⁰⁶ Kansalaisjärjestöjen edustajat kertoivat, että edellytys asiakirjojen kääntämisestä saattaa luoda lisää esteitä: ”Asiakirjat on käännettävä Espanjaksi [– –] syntymätodistukset, vihkimistodistukset, viralliset päästötodistukset [– –] jos käännökset pitää tehdä konsulaatin välityksellä, se kestää kolme kuukautta ja on kallista. Lisäksi heidän täytyy matkustaa Madridiin.”²⁰⁷ Eräs haastateltu romani kertoi: ”Minun pitäisi saada tukea lapsieni ruokkimiseen sekä heidän koulutarvikkeisiinsa. Olen asioinut kunnassa monta kertaa, ja minua on haastateltu useasti, mutta en ole saanut vielä mitään. Minulla on uusi tapaaminen kahden kuukauden kuluttua, ja toivon, että asiassa tehtäisiin sen jälkeen joku päätös.”²⁰⁸ Eli silloinkin kun romaneilla on selkeitä etuja, heidän on usein käytännössä vaikea käyttää niitä: ”Heille on myönnetty eräitä avustuksia. Joihinkin avustuksiin he olisivat oikeutettuja, mutta niitä ei ole tarjottu heille. Viranomaiset eivät ole tiedottaneet heille esimerkiksi mahdollisuudesta perheavustukseen tai yhteiskunnan maksamaan palkkaan.”²⁰⁹ ”Avustusten hakemiseen liittyy paljon byrokratiaa. Osa ei jaksa paperisotaa ja jättää avustukset hakematta.”²¹⁰

Jos romanit työskentelevät virallisen talouden piirissä, he kuitenkin todennäköisemmin saavat heille kuuluvat edut, vaikka itse hakuprosessi onkin yhtä työläs. Eräs Yhdistyneessä kuningaskunnassa haastateltu romani kertoi seuraavaa: ”Saavuimme kahdeksan kuukautta sitten. Mieheni tekee töitä ja ansaitsee tarpeeksi perheemme elättämiseksi. Odotamme myös lapsilisä- ja verohuojennushakemuksemme hyväksymistä. Vasta sitten pystymme muuttamaan lankoni luota, etsimään oman asunnon ja nostamaan asumistukea, mitä emme nyt pysty tekemään. Heti kun nuorin poikani aloittaa koulun, haluaisin saada osa-aikatyötä. Minulla on diabetes, enkä voi työskennellä kokopäiväisesti. Kaupoissa on tarjolla paljon töitä, joten en usko työnsaannin olevan ongelma. Romaneita ei syrjitä täällä Yhdistyneessä kuningaskunnassa; päinvastoin ihmiset ovat hyvin ystävällisiä meitä kohtaan.”²¹¹

---

²⁰⁶ Córdobaan kunnan virkailijan haastattelu, Espanja, 18.3.2009.

²⁰⁷ Fundación Secretariado Gitanon edustajan haastattelu, Espanja, 13.3.2009.

²⁰⁸ Romaninaisen haastattelu, Espanja, 24.3.2009.

²⁰⁹ Fundación Secretariado Gitanon edustajan haastattelu, Espanja, 18.3.2009.

²¹⁰ Fundación Secretariado Gitanon edustajan haastattelu, Espanja, 4.4.2009.

²¹¹ Romaninaisen haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 1.4.2009.

3.11. Lastensuojelu

Romanilasten oikeudet sisältyvät kaikkiin edellä käsiteltyihin oikeuksiin – vanhempien työllistymisellä ja asunnon saamisella on suora vaikutus lapsiin. Yhä työn alla oleva EU:n puitepolitiikka vahvistaa lasten oikeuksia kaikilla alueilla – perheoikeus, siirtolaisuus ja lastensuojelu mukaan lukien. Tämä huipentui Euroopan komission vuonna 2006 käynnistämään koko EU:n kattavaan strategiaan, jolla pyritään edistämään lasten oikeuksia ja turvaamaan ne.²¹² Myös Lissabonin sopimukseen sisältyy suuri määrä lasten oikeuksia koskevia säädöksiä. Jälkimmäinen vahvistaa unionin laaja-alaista velvollisuutta edistää lasten oikeuksien suojelua aina kun ”unioni pyrkii määrittelemään ja toteuttamaan politiikkojansa”²¹³ Tämän laaja-alaisen politiikan yhdistäminen muista jäsenvaltioista tulleiden romanilasten erityistapaukseen on erityisen haasteellista.

Jälleen kerran teoria ja käytäntö eivät kohtaa. Esimerkiksi Suomessa lastensuojelullinen näkökulma romanien liikkumisen ja oleskelun yhteydessä oli tärkeä huolenaihe. Lasten kohteluun puuttumisen seurauksena lapsia on erotettu perheistä, joita epäillään ilman selkeitä todisteita ihmissalakuljetuksesta ja kerjäämiseen pakottamisesta.²¹⁴

Lastensuojelullinen näkökulma on vaikuttanut suoraan käytäntöihin myös Italiassa. Useissa tapauksissa paikallisviranomaiset ovat evänneet lasten huoltajuuden romanivanhemmilta. Kuten eräs kunnan viranomainen kertoi: ”Kadulta löytyi eräs lapsi, jonka äiti oli juna-asemalla, ja lapsi itse oli eräiden muiden henkilöiden seurassa. En voinut sietää tällaista, sillä olen itsekin äiti. Italian alaikäisten suojelua koskevien lakien perusteella pystyimme viime talvena valvomaan tätä naista ja seuraamaan, kuinka usein hän vietti aikaa tyttärensä kanssa. Hänelle on toistuvasti kerrottu, että Italiassa lasten ei voi antaa kuljeskella kaduilla, ja jos tyttö nähtäisiin vielä kerran [kadulla], ottaisimme lapsen suojaan. Äiti joutui sittemmin oikeuden eteen, ja nyt hänen tyttärensä on sosiaalihuollon suojelussa.”²¹⁵ Toisella Italian alueella eräs toinen kunnan virkailija totesi: ”Meillä on ollut useita tapauksia, joissa lapsia on nähty kaduilla

---

²¹² Komission tiedonanto, Tavoitteena lasten oikeuksia koskeva EU:n strategia, KOM(2006) 0367. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0367:FI:NOT> (21.9.2009).

²¹³ Ks. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 3 artiklan 3 kohta, EUVL C 115, 9.5.2008 (Lissabonin sopimuksen konsolidoitu toisinto).

²¹⁴ Aiheeseen liittyvänä, ks. 12. maaliskuuta 2009 annettu Euroopan parlamentin päätöslauselma alkuperämaahan jätettyjen siirtolaisten lapsista, saatavilla osoitteessa <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0132+0+DOC+XML+V0//FI>, ja 2. huhtikuuta 2009 annettu Euroopan parlamentin päätöslauselma maahanmuuttajien lasten kouluttamisesta, saatavilla osoitteessa <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0202+0+DOC+XML+V0//FI> (30.10.2009).

²¹⁵ Firenzen kunnan virkailijan haastattelu, Italia, 31.3.2009.

koulun sijasta. Nämä lapset erotettiin vanhemmistaan, ja heidät on otettu yhteiskunnan suojaan.”²¹⁶

Ranskasta löytyy esimerkkejä, joissa lapset on yritetty palauttaa kotimaahansa. Eräässä tutkitussa kunnassa haastatellut romanit kertoivat paikallisviranomaisten sanoneen heille, että aikuiset majoitettaisiin kunnan asuntoihin, jos lapset lähetetään takaisin Bulgariaan. Eräs haastateltu romani sanoi: ”*Ainoa huolenaiheeni on, että lapseni eivät ole saaneet asua kanssamme täällä kotoutumiskylässä siitä saakka, kun toin heidät tänne elokuussa 2008. Päästin heidät kylään, mutta paikan johtaja pyysi minua viemään heidät muualle.”²¹⁷*

Tällaiset tapaukset ovat hyvin toisenlaisia kuin eräillä alueilla tarjotut tukipalvelut. Esimerkiksi espanjalainen Córdoban kunta tarjoaa päiväkotipalveluja lapsille, joiden äidit joutuvat kerjäämään ansaitakseen elantonsa.²¹⁸ Kuitenkin silloinkin kun tukea lapsille on tarjolla, tuen saaminen voi olla käytännössä vaikeaa, kuten esimerkiksi ranskalainen Romeuropa-järjestö on uutisoinut Ranskan sosiaalituesta lapsille [aide sociale à l'enfance].²¹⁹

---

²¹⁶ Napolin maakunnan viranomaisen haastattelu, Italia, 5.3.2009.

²¹⁷ Romanimiehen haastattelu, Ranska, 26.3.2009.

²¹⁸ Ks. EU:n perusoikeusvirasto, *Good practices in support of the social inclusion of Roma EU citizens exercising freedom of movement and residence*, marraskuu 2009.

²¹⁹ Romeurope, *Report 2007–2008* Pariisi: Romeurope, 2008, s. 83.

4. Paikallisviranomaisten ja kansalaisjärjestöjen reaktiot

Tutkimuksessa löydettiin vain harvoja esimerkkejä kansallisen tason toimista, jotka tukisivat EU:n kansalaisten, romanit mukaan lukien, asettautumista toiseen jäsenvaltioon. EU:n romanikansalaisten kohdalla tällaisten toimenpiteiden puuttuminen on silmiinpistävämpää, kun otetaan huomioon se yleisesti tunnustettu tosiseikka, että romanit ovat yksi haavoittuvimpia unionin kansalaisryhmiä.

Tätä taustaa vasten ei ollut yllättävää, että tutkimuksessa ei havaittu erityisiä strategisia toimia kunnan tai edes yhteiskunnan tasolla. Tähän kuuluu rakennerahastojen varojen puutteellinen käyttö ja etenkin Euroopan sosiaalirahaston varojen puutteellinen käyttö romanien kotouttamisen tukemiseksi ja syrjintä- ja syrjäytymisongelmiin puuttumiseksi tiedottamiskampanjoiden kautta.

Politiikkojen puuttuminen tällä alalla liittyy muista jäsenvaltioista tulevien romanien liikkumista koskevaan yleiseen poliittiseen ilmapiiriin ja poliittisten edustajien käymään romaneja vastustavaan kampanjointiin kohdevaltioiden kunnallis- ja kansallisen tason vaaleissa. Joitakin todisteita muista jäsenvaltioista tulleiden romanien läsnäolon avoimelle vastustamiselle perustuvasta poliittisesta toiminnasta löytyi esimerkiksi Yhdistyneestä kuningaskunnasta.²²⁰

Politiikkojen puuttumista korostavat ajoittaiset ja yleensä erittäin negatiivissävytteiset julkiset keskustelut ”kerjäämiseen” ja ”ihmiskauppaan” liittyvistä aiheista sekä rasistiset väkivallanteot romaneja kohtaan. Esimerkiksi vuonna 2008 Yhdistyneessä kuningaskunnassa poliisi teki kotietsinnän romanien asuntoihin mittavan ihmiskauppaa vastaan suunnatun operaation yhteydessä. Totuus tapahtuneesta paljastui vasta myöhemmin. Eräs Romanian suurlähetystön johtava diplomaatti kertoi sanomalehti Guardianille, että kotietsinnät, joiden väitettiin paljastaneen lapsikaupparenkiaan, olivat olleet ”fiasko” ja ”epäonnistunut yritys”. Tämä korkea-arvoinen virkamies sanoi pelkäävänsä, että operaatio, jossa 400 poliisia murtautui 17 asuntoon yhtä aikaa varhain aamulla 24.

---

²²⁰ Esimerkiksi Britannian kansanpuolue (BNP), joka sai kaksi lisäpaikkaa Euroopan parlamentin vaaleissa, hyökkää toistuvasti ”mustalaisia” vastaan. Ks. <http://bnp.org.uk/tag/gypsies/>. Puolueella on kontakteja romaneja avoimesti vastustavaan Tšekin tasavallan kansanpuolueeseen. Ks. Travellers Times, ”British National Party linked to anti-Gypsy election broadcast”. Ks. <http://www.travellerstimes.org.uk/list.aspx?c=00619ef1-21e2-40aa-8d5e-f7c38586d32f&n=f3f65ddc-0b22-464a-a854-9f62b7cda0dc> ja <http://www.travellerstimes.org.uk/list.aspx?c=00619ef1-21e2-40aa-8d5e-f7c38586d32f&n=f3f65ddc-0b22-464a-a854-9f62b7cda0dc> (22.10.2009).

tammikuuta ja jonka seurauksena kymmenen lasta otettiin hetkeksi huostaan, oli osa Britanniassa vallalla olevaa romanivastaista suuntausta.²²¹

Muista jäsenvaltioista tulevien romanien liikkuminen on seurausta EU:n liikkuvuuspolitiikasta ja unionin kansalaisuuden mukanaan tuomista oikeuksista. Tästä huolimatta aiheutta koskevat poliittiset reaktiot ovat todennäköisesti kielteisiä.²²² Näin todennäköisesti siksi, että muista jäsenvaltioista tulevat romanit nähdään jonkinlaisena ongelmana tai uhkana, joka täytyy ”ratkaista”, ennemmin kuin unionin kansalaisryhmänä, joka tarvitsee tukea kotoutukseen ja tullakseen yhteiskunnan osaksi.

Pahimmassa tapauksessa tällaisiin negatiivisiin reaktioihin liittyy viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen rasistista stereotypointia. Parhaimmillaankin reaktioita voidaan pitää liikkumis- ja oleskeluvapauden edistämisen vastakohtana etenkin kun muista jäsenvaltioista tulevien romanien ”palauttamista” tai ”muualle sijoittamista” pidetään sopivimpana toimintana.

On kuitenkin painotettava, että kaikki reaktiot eivät ole luonteeltaan pakokauhuisia tai kielteisiä – monet paikallisviranomaiset esittävät harkittuja arvioita vapaan liikkuvuuden oikeuteen liittyvistä haasteista: ”*Liikkumisvapauden voimaantulosta huolimatta emme ole havainneet, että tulijoita olisi entistä enempää, mutta olemme huomanneet, että tulijat ovat entistä halukkaampia jäämään pysyvästi.*”²²³ Irlannin koulutus- ja työvoimaviranomaisen (FAS) 2006 käynnistämä ”Know before you go” -kampanja kehitettiin Irlantiin muuttavien EU:n kansalaisten määrän huomattavan nousun seurauksena vuoden 2000 jälkeen ja etenkin vuoden 2004 EU:n laajentumisen myötä.²²⁴

---

²²¹ Ks. The Guardian, 2.2.2008, ”From brilliant coup to cock-up: How the story of Fagin’s urchins fell apart: High profile raid and lurid claims, but no one is to face child trafficking charges”, <http://www.guardian.co.uk/uk/2008/feb/02/immigration.ukcrime> (1.11.09).

²²² Kuten Euroopan parlamentti huomauttaa romanien sosiaalisesta osallisuudesta: ”Hyvien käytäntöjen löytäminen ja niiden yhdistäminen tutkimusten ja käytäntöjen toteuttajien mielipiteisiin ei ole ollut helppo tehtävä. Useimmat tehokkaat käytössä olevat toimet ovat luonteeltaan hyvin paikallisia, eli ne kattavat tietyt alueet ja niiden vaikutukset kohdistuvat vain näille alueille. Vaikka tarve kattavammille toimenpiteille on suuri, niitä ei välttämättä voisi soveltaa erilaisissa, epäsuotuisemmissa yhteyksissä.” Euroopan parlamentti, The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU, talous-, tiede- ja elämänlaatuasioiden politiikkayksikkö, 2008, s. 73.

²²³ Avilésin kunnan työntekijän haastattelu, Espanja, 13.3.2009.

²²⁴ *Know before you go*, <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?lang=en&catId=9201&myCatId=9201&parentId=20&acro=news&function=newsOnPortal> (20.10.2009).

4.1. Paikallisviranomaisten reaktiot

4.1.1. Paikallisviranomaisten reaktioiden tausta

Romanipolitiikan tasolla kohdevaltioista ainoastaan Espanja on sisällyttänyt muista jäsenvaltioista tulleita romaneja koskevia poliittisia säännöksiä romanien yleistä tilannetta koskevaan kansallisen ja alueellisen tason politiikkaan.²²⁵ Suurimmassa osassa tutkimuksessa tarkastelluista maista on olemassa vain vähän rakenteellista tukea laaja-alaiselle puitepolitiikalle, joka mahdollistaisi paikallisviranomaisten tuen muista jäsenvaltioista tuleville romaneille ja tekisi tuen antamisesta järjestelmällisempää.

Useissa tutkimuksissa maissa paikallisviranomaisia tuetaan järjestelmällisesti romanien kannalta kielteisiin erityistoimiin, mitä perustellaan sillä, että viranomaiset eivät enää ”pysty huolehtimaan” alueelle tulevista EU:n romanikansalaisista. Eräs Italiassa haastateltu paikallisviranomaisen sanoi: ”*Yritämme tehdä alueella hyvää työtä [– –] mutta meille on ensisijaisen tärkeää, että alueelle ei tulisi lisää [Romanian romaneja]. Emme voi ottaa vastaan enempää [romaneja] alueellemme.*”²²⁶

Paikallisviranomaisten vastauksista heijastuvat EU:n romanikansalaisten tulon liittyvät ongelmat ennemmin kuin tarve kunnioittaa vapaan liikkuvuuden oikeuksia ja varmistaa niiden toteutuminen tai tarve kotouttaa muista jäsenvaltioista peräisin olevia EU:n kansalaisia. Esimerkiksi Suomessa ei ole olemassa erityistoimia EU:n romanikansalaisten kotouttamiseksi, mutta ”Kerjäämiseen liittyvien viranomaistoimien yhdenmukaistamistarvetta selvittävä työryhmä” selkeästi käsitteli juuri romanien tilannetta.

Italiassa muista jäsenvaltioista tulevia romaneja koskevat poliittiset toimenpiteet perustuvat toisaalta yleiseen siirtolaisia koskevaan politiikkaan ja toisaalta ”vaeltavaa väestöä” koskevaan politiikkaan. Italian ”romanihätätila” koski lähinnä muista jäsenvaltioista tulleita romaneja.²²⁷ Erään italialaisen paikallisviranomaisen mukaan suurin syy siihen, että maasta puuttuu romaneja ja sintejä koskevat osallistamispolitiikat, johtuu siitä, että enemmistön kanssa ei haluta taistella julkisten varojen käytöstä: ”*Mielestäni suurin este on, että ihmiset*

---

²²⁵ Virallisesti Espanjan valtiolla on käytössään kattava poliittinen väline, *Programa de Desarrollo del Pueblo Gitano* [romaneja koskeva kehitysohjelma], jossa annetaan suuntaviivat romanien osallisuuden edistämiseksi, mutta tällä ohjelmalla on ollut vain vähäisiä vaikutuksia. Alueellisella tasolla hiljattain käynnistetty *Pla Integral del Poble Gitano a Catalunya* -hanke [Katalonian romaneja koskeva yhtenäistetty suunnitelma] voisi osoittautua tehokkaaksi alueellisen puuttumisen malliksi. Saatavilla osoitteessa http://www.gencat.cat/governacio-ap/ACCIO_CIUTADANA/DOCS-FORMULARIS/Pla_poble_gitano.pdf (22.10.2009).

²²⁶ Pisan kunnan virkailijan haastattelu, Italia, 19.3.2009.

²²⁷ Ks. Sigona, Nando (toim.), *The ‘latest’ public enemy: the Romanian Roma in Italy*, osservAzione, OSCE/ODHIRin tilaama kertomus.

pitävät investoimista ja varojen käyttämistä näihin [osallistamis]politiikkoihin heidän varojensa väärinkäyttönä. Kansalaisten näkemyksen mukaan kaikki, mitä annetaan muille kuin italialaisille, pienentää heille kuuluvien varojen määrää.”²²⁸

Samana sanoo myös pislaisen kansalaisjärjestön Africa Insiemen edustaja, joka lisäksi korostaa, että paikallisten toimien todellinen tavoite on pitää alueella olevien romanien määrä kurissa: ”[– –] Pisan kunnan mukaan sillä ei ole varaa auttaa näitä ihmisiä [Romanian romaneja], ja sitten kunta väittää, että sillä ei ole lainkaan ennakkoluuloja Romanian romaneja vastaan ja kunta haluaisi auttaa näitä ihmisiä, mutta vain tiettyyn rajaan asti. Muiden on mentävä muualle.”²²⁹

Yksi merkittävä näkökulma muista jäsenvaltioista kotoisin olevista romaneista puhuttaessa on näkemys, että romaneista voi tulla merkittävä rasite vastaanottavalle jäsenvaltiolle. Tämä ajatus sisältyy vapaan liikkuvuuden direktiivin 7 artiklaan, jossa tunnustetaan kansalaisten oikeus oleskella maassa yli kolme kuukautta sillä edellytyksellä, että ”heillä on itseään ja perheenjäseniään varten riittävät varat niin, että he eivät oleskelunsa aikana muodostu rasitteeksi vastaanottavan jäsenvaltion sosiaalihuoltojärjestelmälle, ja kattava sairausvakuutus turva vastaanottavassa jäsenvaltiossa”.

Vapaan liikkuvuuden direktiivissä kuitenkin suositellaan tätä edellytystä ennemmin kuin vaaditaan sen käyttämistä, joten jäsenvaltioilla voi olla erilaisia säädöksiä asiasta.²³⁰ Espanja esimerkiksi on päättänyt olla soveltamatta tätä ehtoa. Vapaan liikkuvuuden direktiivi sisällytettiin Espanjan oikeusjärjestykseen kuninkaallisella asetuksella 240/2007 hallituksen ensin pyydettyä mielipidettä maahanmuuttajien yhteiskunnallista kotouttamista koskevalta foorumilta (*Foro para la Integración Social de los Immigrantes*) sekä siirtolaisten asioita käsittelevältä pysyvältä kolmikantatoimikunnalta (*Comisión Permanente de la Comisión Laboral Tripartita*) ja sisäministeriön ulkomaalaisasioiden toimikunnalta (*Comisión Interministerial Tripartita*). Asetuksessa ei viitata lainkaan ”riittäviin varoihin”: ”Yksi tärkeimmistä asioista on, että Espanjan lainsäädännössä [– –] annetaan ehdoton oleskeluoikeus unionin kansalaisille. Vaikka oleskelu tulee rekisteröidä, unionin kansalaisten on ainoastaan todistettava henkilöllisyytensä ja kansallisuutensa. Muita ehtoja (kuten että oleskelijan olisi oltava työntekijä, ammatinharjoittaja, taloudellisesti riippumaton tai opiskelija) ei tarvitse täyttää. Lisäksi oleskelijan perheenjäsenten, heidän kansallisuudestaan riippumatta, on ainoastaan todistettava sukulaisuus- tai huoltajuussuhteensa saadakseen oleskeluoikeuden unionin kansalaisen kautta. Tästä syystä unionin kansalaisen ei tarvitse osoittaa, että hänellä on riittävät varat itseään ja perheenjäseniään varten ja että he eivät voi muodostua kohtuuttomaksi rasitteeksi Espanjan sosiaalihuoltojärjestelmälle. Ainoat perusteet, joilla vapaata liikkuvuutta voidaan rajoittaa, ovat yleinen järjestys, yleinen turvallisuus ja

²²⁸ Seston (Firenze) kunnan virkailijan haastattelu, Italia, 31.3.2009.

²²⁹ Africa Insiemen edustajan haastattelu, Italia, 19.3.2009.

²³⁰ 37 artiklan (”Edullisemmat kansalliset säännökset”) mukaan “[t]ämän direktiivin säännökset eivät vaikuta sellaisiin jäsenvaltion lakeihin, asetuksiin tai hallinnollisiin määräyksiin, jotka ovat tämän direktiivin piiriin kuuluvien henkilöiden kannalta edullisempia”.

kansanterveys.”²³¹ Tämä näkökulma auttaa suuresti EU:n kansalaisten (sekä romanien että muiden) sosiaalisen osallisuuden edistämässä.

Jäsenvaltioiden etnisten vähemmistöjen ja erityisesti romanien tasa-arvoa koskevat voivat toimia poliittisina puitteina EU:n romanikansalaisten parissa tehtävälle työlle. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa muista jäsenvaltioista tulleiden romanien kokemukset pitää nähdä yleisen etnisiä vähemmistöryhmiä ja maahanmuuttajia koskevan politiikan ja erityisen ”mustalaisia ja liikkuvaa väestöä” koskevan politiikan valossa. Eritoten muista jäsenvaltioista tulleet romanilapset on sisällytetty jo ennestään olemassa olevaan ”liikkuvan väestön koulutuksen” malliin.

Espanjassa muista jäsenvaltioista tulleiden romanien kokemuksiin ovat vaikuttaneet yleinen maahanmuuttajia koskeva politiikka, sosiaalipalvelut ja erityinen Espanjan romanikansalaisia koskeva politiikka, joka vähitellen ulotetaan koskemaan myös muista jäsenvaltioista tulleita romaneja. Maassa on ollut myös havaittavissa suuntaus, jossa yleiseen romaneja koskevaa politiikkaan liitettäisiin erityinen poliittinen viitekehys koskemaan muista jäsenvaltioista tulleita romaneja, mutta tämä prosessi on vasta alkuvaiheessa.

Yhteenvedon voidaan sanoa, että kaikissa tutkituissa jäsenvaltioissa muista jäsenvaltioista tulevia romaneja koskevien paikallisviranomaisien sekä kielteisten että myönteisten toimien taustalla oli vain harvoin erillisiä ja strategisia kehyksiä, Italiaa lukuun ottamatta. Siten muista jäsenvaltioista tulleiden romanien kanssa on yleensä automaattisesti toimittu samoin kuin kansallisten ”mustalaisryhmien” tai liikkuvan väestön ryhmien kanssa. Tällä voi olla myönteisiä seurauksia edellyttäen, että kohdemaan romaneja koskevia erityiskysymyksiä tai tasa-arvoisuus/monimuotoisuuspolitiikkaa voidaan soveltaa ja ulottaa ne koskemaan myös muista jäsenvaltioista tulleita romaneja. Päättäjät eivät kuitenkaan ole pyrkineet järjestelmällisesti toteuttamaan tätä, kuten tutkimuksessa mukana olevista maista voidaan nähdä.

4.1.2. Esimerkkejä paikallisista toimenpiteistä

Tutkimuksessa ei löydetty muista jäsenvaltioista tulleille EU:n kansalaisille, romanit mukaan lukien, suunnattuja paikallistason toimia. Jäsenvaltioissa näyttäisi puuttuvan tätä asiaa koskevat politiikat, mutta toisista jäsenvaltioista tulleita romaneja kohtaan suunnatut toimenpiteet ovat yleensä heidän kannaltaan kielteisiä. Toisinaan toimenpiteitä kutsutaan ”maasta poistamiseksi”, ”maasta karkottamiseksi” tai ”palauttamiseksi”. Tässä mielessä muista jäsenvaltioista tulleisiin muihin kuin romanikansalaisiin sovelletaan mallia, jossa heihin suhtaudutaan myönteisesti eikä heitä kohtaan ole erityistoimia, kun taas muista

---

²³¹ Milieu Ltd & Europa Institute, *Conformity Study Directive 2004/38/EC for Spain*, 2008, s. 5. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/spain_compliance_study_en.pdf (23.10.2009).

jäsenvaltioista tulleisiin romanikansalaisia kohtaan käytetään usein negatiivisia toimia.

Tästä huolimatta hyvien käytäntöjen malleja on olemassa. Esimerkiksi Espanjan muista jäsenvaltioista tulleiden romanien kotouttamissuunnitelma on kehitetty aluetasolla. Katalonian hallituksen *Pla Integral del Poble Gitano a Catalunya 2009–2013* [Laaja-alainen Katalonian romaniväestöä koskeva suunnitelma] (Katalonian suunnitelma)²³² on tärkeä esimerkki, sillä siinä keskitytään erityisesti muista jäsenvaltioista tulleisiin romaneihin (tai ”idästä tulleista romaneista”). Katalonian suunnitelma on kuitenkin vasta hiljattain hyväksytty, joten sitä ei vielä voi pitää hyväksi havaittuna romanien kohtelumallina. Suunnitelman toteutus tulee näyttämään, voidaanko poliittinen tahto muuntaa tehokkaiksi tuloksiksi. Tämän lisäksi Espanjassa Euroopan sosiaalirahaston monialueinen toimenpideohjelma syrjinnän vastustamiseksi 2007–2013 sisältää romaniväestöön kohdistettuja toimenpiteitä koskevan alaohjelman, jossa ”toimia suunnataan romanisiirtolaisten yhteiskunnallisen ja taloudellisen kotoutumisen edistämiseksi”. Tältä osin ohjelma on hyvä esimerkki EU:n rakennerahastojen varojen käytöstä.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa on käytössä useita eri strategisia toimia muista jäsenvaltioista tulleiden romanien koulutuksen yhteydessä. ”Mustalaisiin, romaneihin ja liikkuvaan väestöön” liittyvät koulutuspoliittiset asiat kuuluvat muista jäsenvaltioista tulevien romanien asioista vastaavien paikallisviranomaisyksiköiden (Traveller Education Services (TES)²³³ ja/tai Ethnic Minority Achievement Service (EMAS)) työjärjestykseen ja osaamisalaan.²³⁴ Nämä viranomaiset ovat kehittäneet suhteellisen toimivan mallin muista jäsenvaltioista tulleiden romanilasten osallistamiseksi. Tämäkin malli on kuitenkin liian suppea, jotta sitä voitaisiin ottaa yleisempään käyttöön. Malli on todennäköisesti avainasemassa muista jäsenvaltioista lähtöisin olevien ”toisen sukupolven” romanilasten kotouttamisessa, mutta se myös vaikuttaa olevan ainoastaan yksittäinen hyvä käytäntö, kun otetaan huomioon romanien oikeuksien kieltäminen muilla yhteiskunnan ja talouden alueilla.

Italiasta löytyy esimerkkejä myös osittain myönteisistä toimista. Esimerkiksi Pisan kunnassa on vuodesta 2002 toiminut *Città sottile* -projekti [Kaidat kaupungit] yhteistyössä paikallisen terveydenhuoltoviraston (USL) ja Toscanan

---

²³² Laaja-alainen Katalonian romaniväestöä koskeva suunnitelma, saatavilla osoitteessa: <http://www20.gencat.cat/docs/governacio/Accio%20Ciudadana/Documents/Info%20general/Axius/PIPG%202009-2013.pdf> (30.10.2009).

²³³ Traveller Education Services -viraston päätehtävä on edistää romanien esteetöntä ja täyttä integrointia yleiseen opetukseen. Mustalaiset/romanit ja Irlantilaisista alkuperää oleva liikkuva väestö tunnustetaan omiksi roturyhmikseen, ja heidät määritellään laillisiksi etnisiksi vähemmistöyhteisöiksi rotujen välisiä suhteita koskevassa [muutos]laissa (Race Relations [Amendment] Act 2000).

²³⁴ Lontoossa (Newham) Traveller Education Service, Peterborough'ssa Ethnic Minority Achievement, Manchesterissa International New Arrivals, Travellers & Supplementary Schools, Sheffieldissa The Sheffield Ethnic Minority & Traveller Achievement Service (EMTAS), Boltonissa Community Cohesion & Traveller Education.

alueen rahoittamien kansalaisjärjestöjen kanssa. Projektissa pyritään yhdessä kunnan alueella asuvien romaniyhteisöjen kanssa kehittämään leirien sulkemiseen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen tähtäävä ohjelma. Kolme romanivälittäjää tukee toimia, ja romaniyhteisöjen kanssa pidetään säännöllisesti kokouksia, joissa kartoitetaan heidän sosiaalisia tarpeita ja valvotaan projektin tuloksia. Projektin tavoitteena on ”romanileirien” lakkauttaminen. Pisalaisen USL 5 -viraston edustaja totesi: ”*Emme halunneet luoda vaeltavalle väestölle suunnattuja leirejä, joissa toistettaisiin samat virheet kuin muualla. [– –] Olemme pyrkineet unohtamaan tämän ajattelutavan ja seuraamaan osallistamisen tietä. Saatavillamme oleva tieto itse asiassa osoittaa, että nämä ihmiset pystyvät hankkimaan kodin ja laittamaan lapsensa kouluun.*”²³⁵ Projektin perimmäinen tavoite on ”luoda yhteiskunnan kansalaisuuteen johtavia polkuja ihmisille, jotka ovat vahvasti yhteiskunnasta eristettyjä ja asuvat erittäin ala-arvoisissa olosuhteissa”.²³⁶ Vuosien 2002 ja 2007 välisenä aikana yli 400 projektissa mukana ollutta henkilöä lähti ”vaeltavan väestön leireistä”. Neljä ”vaeltavan väestön leiriä” lakkautettiin pysyvästi, ja niiden asukkaille tarjottiin mahdollisuutta vastaanottokeskuksissa tai vuokrataloissa sijaitseviin asuntoihin, ja noin 200 lasta pystyi osallistumaan opetukseen säännöllisesti.²³⁷

Ranskalainen Cessonin kaupunki on myös hyvä esimerkki paikallisviranomaistason hyvistä käytännöistä. Lokakuussa 2008 Melunin tuomioistuimien määräsi 15 Romanian romaniperhettä hädettäväksi Cessonin liikkuvan väestön entiseltä leirintäalueelta. Cessonin kaupunki päätti tukea neljää perhettä, joihin kuului yhteensä 25 henkilöä. Valinnassa annettiin etuoikeus perheille, joiden lapset oli kirjattu kunnan asukkaiksi. Cessonin kaupunki majoitti nämä perheet uudelle alueelle ja loi suunnitelman perheiden yhteiskunnalliseksi ja ammatilliseksi kotouttamiseksi. Perheet olivat joutuneet kestämään vuosia epävakaita ja turvattomia oloja, mutta nyt heillä on pysyvät asuinolot, lailliset tulot, heidän lastensa koulutus on tuonut turvaa ja he pyrkivät saamaan vakituisen asunnon. Cessonin asukkaat ovat huomanneet, että ulkomaisten perheiden toivottaminen tervetulleiksi alueelle ei ole synnyttänyt erityisiä ongelmia. Heidän läsnäoloon kaupungissa ei enää kyseenalaisteta.²³⁸

Kansalaisjärjestöt toteuttavat monet toimenpiteistä paikallisviranomaisten tuella. Espanjan Madridissa ja Córdobaassa on toteutettu samankaltaisia toimia, jotka tosin ovat laajuudeltaan ja lähestymistavaltaan erilaisia. Madridissa kunta on

²³⁵ Pisalaisen terveydenhuoltoviranomaisen haastattelu, Italia, 20.3.2009.

²³⁶ Sconosciuto, A. ja A. Minghi (toim.), *Le città Sottili – Programma della Città di Pisa con la comunità rom del territorio- Sintesi del Programma 2002–2007*, Società della Salute Zona Pisana – Comune di Pisa – Azienda USL 5 di Pisa, kesäkuu 2007, http://www.anci.it/Contenuti/Allegati/presentazione_citta_sottili_2007.doc (27.11.2009).

²³⁷ Uutisten mukaan tämä ohjelma oli myös osa Romanian romanien palautusprojektia, jossa romanit palautettiin sillä ehdolla, että he eivät palaa takaisin Pisaan tietyn ajan kuluessa. Ks. ADN Kronos International, ”Italy: Mayor “pays” Roma-Gypsies to leave the city”, 21.5.2009. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (30.10.2009).

²³⁸ Ks. ”La ville et quatre familles roms s’engagent à coopérer”, *Le Parisien*, 17.11.2008 ja ”Invitation à la presse Conférence de presse sur l’intégration de familles roumaines à Cesson, Hôtel de Ville, 10 juin 2009”.

tukenut kymmenen vuoden ajan vähemmistöjen sosiaalitaloudelliseen kotouttamiseen tähtäävää projektia, joka alun perin kehitettiin Itä-Euroopasta tulleita romaneja varten mutta joka nykyään auttaa myös muita ryhmiä. Silti projekti yhä palvelee enimmäkseen romaneja. Tässä kansalaisjärjestö *Accemin*²³⁹ vetämässä projektissa tarjotaan tilapäismajoitusta kotouttamiskeskuksissa juuri Madridiin saapuneille perheille ja epävirallisilla asutusalueilla asuville. Majoituksen lisäksi heille on tarjolla paljon eri tukitoimia, kuten alle kolmevuotiaiden lasten päivähoito, iltapäiväkerhotoimintaa lapsille (jotka käyvät koulua alueen eri asutuskeskuksissa), vanhempien kouluttamista siihen, kuinka asioida julkisten virastojen kanssa, tukea hallinnollisessa paperisodassa laillisen aseman saavuttamiseksi ja avustusten ja palvelujen saamiseksi, espanjan kursseja, vapaa-ajan toimintaa koko perheille sekä tukea työnhaussa. Asuttuaan keskuksissa tietyn ajan perheitä autetaan etsimään vuokra-asunto. Projekti maksaa vuokran neljältä ensimmäiseltä kuukaudelta.²⁴⁰

Córdobassa kunnan vuodesta 2007 saakka tukema ja erään kansalaisjärjestön toteuttama ohjelma tarjoaa tilapäismajoitusta. Tämä *Pisos Puente* -niminen [Siltasunnut] ohjelma tarjoaa majoitusta kerrostalohuoneistoissa, kuukausitulon, sosiaalipalvelut ja työllistymisneuvontaa romaniperheille, jotka allekirjoittavat kunnan kanssa ”kotoutumissitoumuksia” koskevan sopimuksen. Sama kunta toteuttaa kaduilla toimenpideohjelmaa, jolla pyritään kiinnittämään huomiota lasten kerjäämiseen ja lopettamaan se. Ohjelman puitteissa yksinkertaisesti otetaan yhteyttä romaniäiteihin, tiedotetaan heille kerjäämisen haitoista ja pyritään saamaan heidät ymmärtämään asian vakavuus. Lisäksi ohjelma tarjoaa sosiaalista tukea sekä päivähoitoa, jonne alle kolmevuotiaat lapset voidaan jättää ammattilaisten huostaan siksi aikaa, kun äidit ovat kerjäämässä. Eräs paikallisviranomaisen edustaja kertoi: ”*Huomasimme, että monet romaninaiset toivat lapsensa mukanaan kerjäämään. Muissa kunnissa tähän ongelmaan on puututtu säätämällä kunnallisia järjestyssääntöjä, jotka kieltävät kerjäämisen, mutta me halusimme täällä tarjota vaihtoehdon [– –] ajatuksena on, että lapset siirtyisivät täältä yleisiin päiväkoteihin.*”²⁴¹

Useat pohjoisessa sijaitsevan Asturian alueen kunnallispalvelut helpottavat muista jäsenvaltioista tulleiden romanien kunnallista rekisteröintiä ja siten heidän yhteiskunnallista kotoutumistaan: ”*Työskentelemme noin 300 ihmisen parissa, ja yksi ryhmä on jo vakiinnuttanut asemansa. Monet saavat tukea jopa 75 prosenttia asunnon vuokrasta, jos he ovat olleet rekisteröityneenä kunnan asukkaaksi kahden vuoden ajan, tai kuuden kuukauden ajan ensirekisteröinnin kohdalla. Monet saavat myös yhteiskunnan maksamaa palkkaa, vastasyntyneen tukea [– –] Kerjääminen ei ole täysin loppunut, mutta melkein kuitenkin. Naiset etsivät taloudenhoitoon liittyviä tai keittiöapulaisen töitä. Paikallisen sosiaalihuoltovaltuutetun puuttuminen asiaan oli ratkaiseva tekijä tehokkaiden*

²³⁹ Lisätietoa on saatavilla osoitteessa www.accem.es (30.10.2009).

²⁴⁰ Kansalaisjärjestö Accemin edustajan haastattelu, Espanja, 23.3.2009.

²⁴¹ Córdoban maahanmuuttoviraston virkailijan haastattelu, Espanja, 17.3.2009.

toimien yhtenäistämässä.”²⁴² ”Heidän täytyy olla rekisteröityneenä kunnan asukkaaksi kuuden kuukauden ajan saadakseen hätäavustusta ja kaksi vuotta saadakseen yhteiskunnan maksamaa palkkaa. He voivat nykyään saada yhteiskunnan maksamaa palkkaa [– –] Kunnallisen rekisteröinnin helpottaminen oli sosiaalihuollon tekemä aloite. Kaikilla on oikeus rekisteröityä haluamansa kunnan asukkaaksi.”²⁴³ ”Jos heillä ei ole kotipaikkaa, joka tarvitaan kunnan asukkaaksi rekisteröitymiseen, yritämme ratkaista ongelman. Jos he tulevat sosiaalihuollon asiakkaiksi, he rekisteröityvät [– –] Monet niistä, joiden parissa työskentelemme, saavat yhteiskunnan maksamaa palkkaa, mikä takaa vuokranantajille, että vuokrat varmasti maksetaan heille.”²⁴⁴

On ehkä liian aikaista tehdä päätelmiä näistä tutkituista maista löydettyistä muutamista myönteisistä toimenpiteistä, mutta joitain alustavia viitteitä hyvistä käytännöistä lienee nähtävissä. Vaikuttaa esimerkiksi siltä, että nämä toimenpiteet ovat yleensä osa jo aiemmin olemassa olleita toimia, jotka on kohdistettu romaneihin ja liikkuvaan väestöön, jotka ovat kotijäsenvaltionsa kansalaisia. Toimenpiteet saattavat myös olla osa laaja-alaisempia etnisten vähemmistöjen kotouttamishankkeita tai olemassa olevien tasavertaisuus/monimuotoisuus- tai sosiaalisen yhteenkuuluvuuden politiikkojen laaja-alaisen soveltamisen seurausta.

4.2. Kansalaisjärjestöjen toimenpiteet

Tutkimuksessa havaitut kansalaisjärjestöjen toimet, joilla tuetaan muista jäsenvaltioista tulleita romaneja kohdemaissa, voidaan jakaa oikeuksien puolustamiseen liittyviin toimiin ja palvelujen tuottamiseen liittyviin toimiin.

4.2.1. Oikeuksien puolustamiseen liittyvät toimet

Eräs esimerkki tästä on *Collectif national Droits de l'Homme Romeurope* [kansallinen ihmisoikeusryhmä Romeurope]. Ryhmä perustettiin Pariisissa lokakuussa 2000, ja sen tavoitteena on parantaa romanisiirtolaisten, etenkin Keski- ja Itä-Euroopasta tulleiden, mahdollisuuksia käyttää perusoikeuksiaan. Jäsenyhdistysten ja tukikomiteoiden, jotka ovat romaniperheiden kanssa tekemisissä päivittäin, keräämät tiedot ”ovat todisteita siitä, että romanien oikeuksia rikotaan, myös niiden romanien, jotka saivat Euroopan unionin kansalaisuuden tammikuussa 2007”.²⁴⁵

Muita esimerkkejä samankaltaisista järjestöistä on Suomessa toimiva Vapaa liikkuvuus -verkosto ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa toimiva romanien

---

²⁴² Kansalaisjärjestö Accem-Gijónin edustajan haastattelu, Espanja, 12.3.2009.

²⁴³ Avilésin kunnan virkailijan haastattelu, Espanja, 12.3.2009.

²⁴⁴ Oviedon kunnan virkailijan haastattelu, Espanja, 13.3.2009.

²⁴⁵ Romeurope, *Report 2007–2008*, Pariisi: Romeurope. s. 7.

oikeuksia puolustava Roma Rights Group. Italiassa romaneille tarkoitetut ja muut kansalaisjärjestöt ovat myös mukana oikeuksien puolustamiseen liittyvissä toimissa, romanien ja sintien järjestöt Rom Sinti Insieme ja osservAzione mukaan lukien. Espanjassa Fundación Secretariado Gitano on mukana muista jäsenvaltioista tulleita romaneja koskevassa ihmisoikeustyössä.

Euroopan tasolla lukemattomat kansalaisjärjestöt ovat sekä yhdessä että erikseen työskennelleet erilaisten oikeudellisten toimien parissa. Esimerkiksi Euroopan romanien oikeuksien keskus (ERRC) on vastuussa useista Italiaa koskevista toimista. Suuri osa näistä toimista on toteutettu yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa, mukaan lukien osservAzione, Open Society Institute, Centre on Housing Rights and Evictions, Romani CRISS ja Roma Civic Alliance of Romania. Järjestöjen toimiin on kuulunut eri Italian kaupunkien säännöllinen seuranta ja osallistuminen erilaisiin tiedonhakuhankeisiin. Romanian oikeuksien keskus on käyttänyt tutkimustuloksiaan laatiakseen poliittisia kannanottoja sekä asiakirjoja ja kertomuksia EU:n eri toimielimille, Italian hallitukselle ja muille hallitustenvälisille elimille. Järjestö on lisäksi pyytänyt Euroopan komissiota käynnistämään rikkomusmenettelyt Italiaa vastaan romani- ja sintileireissä suoritettua väestönlaskennan takia eli henkilösuojalain nojalla suojatun tiedon keräämisen vuoksi.²⁴⁶ ERRC on myös mukana ”häätätilaa” ja siihen liittyviä lakeja ja määräyksissä vastaan nostetussa kanteessa Italian eri oikeusasteissa yhdessä paikallisen lakimiehen ja romaniperheen kanssa.

4.3. Palvelujen tuottamiseen liittyvät toimet

Ranskan, Italian, Espanjan ja Yhdistyneen kuningaskunnan kansalaisjärjestöt olivat aktiivisempia palvelujen tuottamisessa. Espanjassa Fundación Secretariado Gitano (FSG) -järjestö on vuodesta 2006 saakka toteuttanut *Programa de Fomento de la Integración del Colectivo Gitano Inmigrante procedente de países del Este* -ohjelmaa [Itä-Euroopan maista tulleiden romanimaahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi tarkoitettu ohjelma].²⁴⁷ Toimenpideohjelma on suunnattu muista jäsenvaltioista tulleille romaneille, ja sen odotetaan laajentuvan entisestään uusien alueellisten ja paikallisten rahoituslähteiden ja institutionaalisten sitoumusten myötä. Ohjelma on toteutettu yhteistyössä Euroopan sosiaalirahaston monialueisen toimenpideohjelman kanssa, jolla vastustetaan syrjintää. FSG toimeenpanee romaniväestölle suunnattuja toimia myös Euroopan sosiaalirahaston välittävän elimen roolissaan. Näin laaja-alainen yhteiskunnallinen tuki ja työelämään kotouttamiseen liittyvät toimet yhdistyvät. Päätavoitteena on muualta tulleiden romanien yhteiskunnallinen osallistaminen Espanjassa. Tämän saavuttaakseen FSG analysoi muista jäsenvaltioista tulleiden

---

²⁴⁶ Lisätietoa on saatavilla osoitteessa www.errc.org (27.11.2009).

²⁴⁷ Ks. *Gitanos: Pensamiento y Cultura* -lehden numero 45/46, joka sisältää tätä ohjelmaa koskevan artikkelin http://www.gitanos.org/upload/79/31/45_46Experiencias.pdf (23.10.2009).

romanien tilanteen, määritteli lähestymistavat, joilla romanien tärkeimmät tarpeet voitaisiin tyydyttää ja heidän elinolojaan parantaa ja helpotti julkisten (ja yksityisten) palvelujen saatavuutta heidän kohdallaan. Ohjelma käynnistyi aluksi viidessä Espanjan kaupungissa, ja sitä toteutetaan nykyään Alicantessa, Valenciassa, Barcelonassa, Avilésissa, Oviedossa, Madridissa, Córdobaassa, Málagaassa ja Burgosissa (sekä lähitulevaisuudessa myös useammassa muussa kaupungissa).

Italiassa Casa della Carità -järjestö on mukana erilaisissa yhteiskunnallisissa toimissa, joilla pyritään ratkaisemaan Milanossa asuvien Romanian romaniyhteisöjen kohtaamia ongelmia. Ajanjaksolla 2005–2007 Casa della Carità majoitti järjestön omistamaan asuinrakennukseen noin 260 Romanian romanialaista, jotka Milanin kunta oli pakkohäätänyt. Näiden toimien ja sosiaalipalvelujen tarjoamisen tarkoituksena on vahvistaa perheiden itsenäisyyttä tarjoamalla heille vaihtoehto vaeltavan väestön leireissä asumiselle: *”Heille [Romanian romaneille] olemme ehdottaneet erilaista tietä vaeltavan väestön leirien sijasta. Ihmiset asuvat luonamme tietyn ajan, jotta he voivat asteittain saavuttaa itsenäisyyden.”*²⁴⁸ Romanikulttuurin tuntevat välittäjät ja yhteiskunnalliset toimijat tukivat perheitä työnhakuun, rekisteröintiin, terveydenhuoltoon ja lasten koulutukseen liittyvien toimenpiteiden kautta.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa kansalaisjärjestö H-PAN²⁴⁹ on luonut Romanian Community Project (RCP) -hankkeen, jolla pyritään helpottamaan paikallisen Romanian romaniyhteisön yhteiskunnallista osallistamista antamalla heille mahdollisuus olla yhteydessä paikalliseen yhteisöön, kertoa odotuksistaan, parantaa elinolojaan ja auttaa lapsiaan pyrkimään saavuttamaan parempi elämä. Helpottamalla vuoropuhelua paikallisen yhteisön kanssa RCP-hankeessa pyritään edistämään myös yhteisön yhtenäisyyttä. H-PANin mukaan tämä projekti, ei saa julkista rahoitusta, kuten ei moni muukaan.

Tutkimus osoitti, että eräät kansalaisjärjestöt toimivat myös porttina julkiselle sektorille. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa Children’s Society -järjestö on työskennellyt yhdessä sellaisten valtion virastojen kanssa kuin Newham Traveller Education Service, ja paikallisen Primary Care Trust -viraston kanssa (sekä sellaisten kansalaisjärjestöjen kanssa kuin Roma Support Group, Citizens’ Advice Bureau ja Links): *”Kenttätöntekijämme vierailevat romaniperheissä tarjotakseen apua ilmaisten kouluaterioiden ja koulupukujen muodossa. Ohjaamme myös aikuisasiakkaamme yhteistyöjärjestöjemme, kuten Primary Care Trustin, Traveller Education Servicen, Roma Support Groupin, Citizens’ Advice Bureaun ja Linksin, luo, jos he tarvitsevat apua sosiaaliavustusten, työllistymisen, terveydenhuollon ja asumisen aloilla. Siten vältämme sen, että järjestöt eivät tarjoa päällekkäisiä palveluja.”*²⁵⁰

---

²⁴⁸ Casa della Caritàn edustajan haastattelu, Italia, 23.3.2009.

²⁴⁹ Lisätietoa on saatavilla osoitteessa <http://hpan.org.uk> (27.11.2009).

²⁵⁰ Children’s Society:n edustajan haastattelu, Lontoo, 27.3.2009.

4.4. Romanian osallistuminen toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen

Tutkimuksessa löydettiin vain vähän todisteita romanien osallisuudesta heitä koskevien toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen, erityisesti paikallisviranomaisten toimenpiteistä puhuttaessa. Yksi harvoista esimerkeistä on H-PAN-järjestön Romanian Community Project (RCP), jolla pyritään vastaamaan Manchesterissa asuvien Romanian romanien tarpeisiin: ”*Romanian romanit ovat olleet mukana suunnittelemassa tätä projektia, joka perustuu yhteisössä tehtyyn tarveanalyysiin. RCP-hankkeessa pyritään erityisesti käsittelemään sellaisia aiheita kuin kielitaitoa, luku- ja laskutaitoa, lakia ja järjestystä, sosiaaliavustuksiin liittyviä neuvoja ja ohjeita, ohjausta asianmukaisten julkispalvelujen piiriin, terveyttä, lasten koulutusta, vanhemmuutta ja lastensuojelua.*”²⁵¹ Useilla Yhdistyneen kuningaskunnan tutkimuspaikkakunnilla toimi myös syntyperäisiä romaneja kouluavustajina ja paikallisviranomaisen työntekijöinä.

Koska muista jäsenvaltioista tulleet romanit eivät yleensä ole mukana hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa, kansallisten romanijärjestöjen odotetaan usein ottavan tämän roolin. Osa näistä järjestöistä on tehnyt paljon työtä EU:n romanikansalaisten tukemiseksi ja kotouttamiseksi, kun taas toiset ovat ottaneet muualta tulleisiin romaneihin etäisyyttä. Tutkimuksen mukaan unionin romanikansalaisten näkemys kuitenkin yleisesti ottaen on, että kansalliset romanijärjestöt eivät ole auttaneet ja tukeneet heitä siinä määrin kuin voisi odottaa. Tosin yksittäiset romaniaktivistit, jotka jo ovat maan kansalaisia, ovat yleensä tärkeä (joskaan eivät ainoa) tuki muista jäsenvaltioista tulleille romaneille.

Kansallisten romanijärjestöjen oletetaan usein ottavan vastuun muista jäsenvaltioista tulevien romanien tukemisesta omien haasteidensa lisäksi ja ilman lisärahoitusta. Vaikka näissä suhteissa onkin omat ongelmansa, olisi väärin liioitella kansallisten romanijärjestöjen vastuuta uusien ”vierasmaalaisten” romanien kotouttamisessa.

Eräät haastatellut romanit mainitsivat, että kansalaisjärjestöt eivät kannusta muista jäsenvaltioista tulleiden romanien osallistumista. Eräs Italiassa haastateltu Romanian romani kertoi: ”*Täällä Milanossa ei ole useita romanijärjestöjä. Ehdotin, että voisimme perustaa oman, mutta toiset järjestöt eivät halua tällaisen järjestön perustamista. Minusta olisi tärkeää, että tällainen järjestö olisi olemassa, jotta romanit voisivat itse puhua puolestaan ja osallistua yhteiskunnan toimintaan.*”²⁵² Toisaalta kansalaisjärjestöillä on erilaiset näkemykset romaneita koskevista haasteista: ”*Teemme yhteistyötä kansalaisjärjestöjen verkoston kanssa*

---

²⁵¹ H-PAN-järjestön edustajan haastattelu, Yhdistynyt kuningaskunta, 8.4.2009.

²⁵² Romanimiehen haastattelu, Italia, 11.2.2009.

nimeltään Tavolo Rom, joka koostuu kymmenestä eri järjestöstä. [– –] Yhteistyö romanien edustajien kanssa on hyvin hankalaa.”²⁵³

---

²⁵³ Casa della Caritàn edustajan haastattelu, Italia, 23.3.2009.

5. Päätelmät

Muista jäsenvaltioista tulleet romanit ovat nykyään osa melkein jokaisen Euroopan unionin jäsenvaltion katukuvaa. Tutkimuksen mukaan yhä useampi romani on ennemmin muuttamassa pois alkuperämaastaan kuin palaamassa sinne, mikä saattaa johtaa tämän väestön asteittaiseen lisääntymiseen – tosin heitä ei kohdemaahan ole tulossa ”tulvimalla” tai ”virtaamalla”, kuten toisinaan sanotaan jopa suhteellisen pienen romanijoukon saapuessa toisesta jäsenvaltiosta.

EU:n romanikansalaisten asettuminen muihin jäsenvaltioihin herättää laajempaa keskustelua syrjinnän vastustamisesta ja kotouttamisesta sekä siitä, mitä EU:n kansalaisuus ja siihen liittyvät oikeudet merkitsevät. Monet tässä kertomuksessa esiin nostetut ongelmat eivät liity ainoastaan romaneihin. Romanien tapaus toimii kuitenkin eräänlaisena ”koetinkivenä”: seuraukset, joita osa haavoittuvimmassa asemassa olevista EU:n kansalaisista kokee, ovat merkittävä osoitus tosielämän haasteista, joita kaikki kansalaiset kohtaavat päivittäin.

Tutkimuksessa havaittiin huolestuttavan kielteistä suhtautumista romaneihin. Ensinnäkin EU:n romanikansalaisten saapuminen maahan nähdään usein kielteisesti, ja heidän integroitumistaan paikallisille työmarkkinoille tuetaan vain vähän. Toiseksi tutkituissa maissa havaittiin romanivastaisia erityistoimenpiteitä. Kolmanneksi olemassa olevat toimenpiteet ja käytännöt, kuten esimerkiksi oleskelun rekisteröintikäytännöt, joissa sovelletaan vapaan liikkuvuuden direktiivin edellytyksiä virheellisesti, voivat vaikuttaa EU:n romanikansalaisten oikeuksiin käyttää eri sosiaalietuja. Tällä puolestaan voi olla kielteinen vaikutus liikkumisvapauden käyttämiseen, vaikka se olisikin tahatonta.

Merkittävillä työntävillä ja vetävillä tekijöillä on vaikutusta siihen, että romanit käyttävät oikeuttaan liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella. Köyhyys ja rasismi yhdessä ovat tärkeimmät tekijät, jotka ”työntävät” romaneja pois alkuperämaastaan. Työttömyys on yksi merkittävimmistä tekijöistä köyhyyden kokemuksessa alkuperämaissa. Vetäviin tekijöihin kuuluu parempien elinolojen tavoittelu – etenkin mahdollisuus löytää työtä sekä virallisen että epävirallisen talouden piiristä.

Toiseen jäsenvaltioon muuttaneiden romanien kokemukset asuinoloista, terveydenhuollosta, koulutuksesta ja sosiaalihuollosta vaihtelivat huomattavasti eri kohdemaissa. Kotoutumisesta oli hyvin erilaisia kokemuksia läpi koko tutkimusalueen aina täysin myönteisistä kokemuksista syvään epätoivoon saakka. Ne, jotka onnistuivat löytämään työtä kohdemaan virallisilta työmarkkinoilta, kokivat muuton myönteisenä ja kotoutuivat suhteellisen helposti. Heidän myönteisiä kokemuksiaan tarkoituksenmukaisesta, asteittaisesta kotouttamisesta ja sosiaalisesta liikkuvuudesta kohdejäsenvaltioissa voidaan pitää parhaina käytäntöinä.

Niillä, jotka eivät ole onnistuneet löytämään työtä kohdemaiden virallisilta työmarkkinoilta, oli yleisesti kielteisemmät kokemukset vapaasta liikkuvuudesta.

Nämä ”taloudellisesti passiiviset” EU:n romanikansalaiset synnyttävät eniten kielteisiä stereotypioita ja mielipiteitä. Todellisuudessa suurin osa näistä romaneista on kaikkea muuta kuin passiivisia. He eivät ehkä ole kotoutuneet virallisen talouden puitteisiin, vaan harjoittavat niin sanottuja ”toisarvoisia taloudellisia toimia”, kuten lasin tai metallin kierrätystä, katukauppaa, talojen maalausta jne. Tällaisista epävirallisista toimista saatuja tuloja ei kuitenkaan lasketa mukaan ”riittäviin varoihin”, sillä niitä ei ole ilmoitettu verottajalle.

EU:n romanikansalaisten jättäminen lähtö- sekä kohdejäsenvaltionsa yhteiskunnan ulkopuolelle luo läpäisemättömiä esteitä virallisen työn saamisen tielle sekä kyvyille osoittaa, että heillä on ”riittävät varat”. Tällä on dominovaikutus romanien kykyyn rekisteröidä oleskelunsa ja sitä myötä heidän mahdollisuuteensa käyttää keskeisiä kansalaisoikeuksia sekä poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia. Tämä herättää perusluonteisia kysymyksiä osallistamispolitiikkojen tehokkuudesta.

Yleisesti ottaen sosiaaliavustusten ulkopuolelle jääminen vaikuttaa muita enemmän naisiin, lapsiin, iäkkäisiin henkilöihin ja vammaisiin. Olemassa olevissa toimenpiteissä ei juuri oteta huomioon sukupuolten tasa-arvoa tai muitakaan monimuotoisen syrjinnän haasteita. Kun kehitetään toimia muista jäsenvaltioista peräisin olevien romanien tilanteen parantamiseksi, tukea ja resursseja koskevissa kokonaisstrategioissa on tarpeen ottaa erityisesti huomioon sukupuoli, ikä, vammaisuus ja muut kysymykset.

Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden tulisi siksi ottaa käyttöön kohdennettuja politiikkoja, jotka perustuisivat sosiaalista yhteenkuuluvuutta edistäviin standardeihin, jotka taas pohjautuvat oikeuksiin ja tasa-arvoon, jotta jokaisella olisi oikeus sanoa olevansa Euroopan kansalainen (*Civis europaeus sum*).

6. Lausunto

Perusoikeusvirasto laati lausuntonsa havaintojen perusteella. Lausunnon tarkoituksena on tukea Euroopan unionin toimielimiä ja jäsenvaltioita näiden toteuttaessa toimenpiteitä tai muodostaessa toimintamalleja omilla osaamisaloillaan perusoikeuksien kunnioittamisen varmistamiseksi. Tätä taustaa vasten ja laajan muihin EU:n jäsenvaltioihin muuttavien unionin romanikansalaisten kohtaamia vaikeuksia koskevan tutkimuksensa perusteella perusoikeusvirasto esittää seuraavan lausunnon.

Kuten Euroopan parlamentti totesi huhtikuussa 2009: ”EU ja jäsenvaltiot ovat yhdessä vastuussa siitä, että romanien osallisuutta yhteiskunnassa unionin kansalaisina edistetään, jotta romanit voivat hyödyntää täysimääräisesti kaikkia [– –] EU:n aloitteita” (2. huhtikuuta 2009 annettu Euroopan parlamentin päätöslauselma Euroopan unionin kansalaisuutta koskevista ongelmista ja näkymistä).

Perusoikeusviraston lausunto on suunnattu erityisesti Euroopan, kansallisen ja paikallisen tason viranomaisille, mutta politiikkojen ja toimenpiteiden tehokasta suunnittelua ja toteutusta varten olisi olennaisen tärkeää, että kaikilla hallinnon tasoilla ja osa-alueilla otettaisiin käyttöön yhtenäinen, yhteistyöhön perustuva ja yhteensovitettu kumppanuusnäkökulma. Monet lausunnon suosituksista eivät koske ainoastaan romaneja.

Euroopan unionin toimielimet

Euroopan komission olisi – EU:n romaniväestöä käsittelevää foorumia apuna käyttäen – kehitettävä romanien osallistamista koskeva puitestrategia, jossa asetetaan yhteiset vähimmäisstandardit ja indikaattorit romaneille (sekä maan kansalaisille että maahanmuuttajille) kohdistetuille yhteiskunnallisille osallistamispolitiikoille koko Euroopan unionin alueella.

Euroopan komission tulisi harkita ehtojen asettamista eräiden Euroopan unionin rakennerahastojen varojen myöntämiseksi, jotta kehitetään ja toteutetaan tehokkaita romanien osallistamistoimia, jotka on kohdistettu myös muista jäsenvaltioista tulleille EU:n romanikansalaisille.

Jäsenvaltiot

Jäsenvaltioiden on varmistettava, että kaikissa toimissa, jotka vaikuttavat suoraan tai välillisesti romanialkuperää oleviin EU:n kansalaisiin, noudatetaan EU:n perusoikeuskirjassa vahvistettuja periaatteita ja rotujen välistä tasa-arvoa koskevaa direktiiviä, jossa nimenomaisesti kielletään suora ja välillinen syrjintä.

Jäsenvaltioiden on varmistettava vapaan liikkuvuuden direktiivin asianmukainen sisällyttäminen kansalliseen lainsäädäntöön, kuten Euroopan komission hiljattain

antamassa kertomuksessa todetaan ja Euroopan komission 2. heinäkuuta 2009 käyttöön ottamia ohjeita noudattaen.

Jäsenvaltioiden olisi helpotettava vapaata liikkuvuutta ja oleskelua koskevan perusoikeuden käyttämistä kehittämällä ennakoivia, osallistamiseen tähtääviä kansallisia politiikkoja. Tässä olisi käytettävä kuulemisprosessia, jossa otetaan huomioon paikallisviranomaisten, kansalaisyhteiskunnan ja EU:n kansalaisten kokemukset ja huolenaiheet.

Jäsenvaltioiden tulisi järjestää säännöllisesti kyselyjä, joiden tarkoituksena on kerätä kansalaisuuden, sukupuolen, iän ja etnisen alkuperän perusteella eroteltua tietoa, jotta oikeuttaan vapaaseen liikkuvuuteen käyttäneiden EU:n kansalaisten kotoutumista vastaanottaviin yhteiskuntiin voitaisiin valvoa.

Jäsenvaltioiden tulisi poistaa EU:n kansalaisten kokemat oleskelun rekisteröintiprosessia koskevat käytännön esteet toimien avulla, joilla rekisteröintiprosessien ja -vaatimusten yhdenmukaisuus varmistettaisiin paikallistasolla, tai niiden tulisi harkita vaatimuksista luopumista kokonaan.

Jäsenvaltioiden olisi turvattava kaikille niiden alueella oleskeleville lapsille täysi ja yhdenvertainen pääsy pakolliseen koulutukseen hallinnollisesta asemasta riippumatta. Kaikki oleskeluun liittyvät vaatimukset olisi poistettava kouluun ilmoittautumisen prosesseista.

Jäsenvaltioiden tulisi varmistaa, että unionin kansalaisia ei häädetä sen vuoksi, että he eivät ole noudattaneet vaatimusta oleskelun rekisteröinnistä.

Jäsenvaltioiden tulisi noudattaa täysin lainsäädännöllistä velvollisuuttaan, ja niiden on ”tiedotettava unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista ja velvollisuuksista tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvista asioista erityisesti järjestämällä tiedotuskampanjoita valtakunnallisia ja paikallisia tiedotus- ja muita viestintävälineitä käyttäen” (vapaan liikkuvuuden direktiivin 34 artikla).

Jäsenvaltioiden tulisi julkaista ja laaja-alaisesti jakaa ymmärrettävästi kirjoitetulla kielellä tietoa yhteistyössä kansalaisyhteiskuntajärjestöjen kanssa. Kaiken tiedon jäsenvaltioiden alueilla oleskelevien unionin kansalaisten oikeuksista ja niihin liittyvistä vaatimuksista ja oikeuksien käyttöön liittyvistä toimista – alkuperämaata koskevat erityisehdot mukaan lukien – tulisi olla saatavissa myös muiden jäsenvaltioiden kielillä sekä tarpeen mukaan myös vähemmistökielillä, kuten romanikielillä.

Jäsenvaltioiden tulisi kehittää ja/tai parantaa romaneja koskevia osallistamispolitiikkoja ja -toimenpiteitä, jotka on kohdistettu vastaamaan etenkin muista EU-maista tulleiden unionin romanikansalaisten tarpeisiin

- osallistamalla kokonaisvaltaisesti EU:n romaniväestön osallistamista käsittelevän foorumin toimintaan,
- tukemalla ja edistämällä yhteisen, EU-tason romanien osallistamista koskevan puitestategian kehittämistä, ja

- käyttämällä rakennerahaston ja etenkin Euroopan sosiaalirahaston varoja kekseliäämmin hyödyksi muista jäsenvaltioista tulevien romanien osallistamisen tukemiseksi ja heidän syrjintänsä lopettamiseksi.

Paikallisviranomaiset

Paikallisviranomaisten olisi läheisessä yhteistyössä kansallisten viranomaisten kanssa tarkasteltava kaikkia toimenpiteitä ja politiikkoja, jotka eivät ole vapaan liikkuvuuden direktiivin mukaisia, ja lakkautettava ne.

Paikallisviranomaisten olisi läheisessä yhteistyössä kansallisten viranomaisten kanssa välittömästi otettava käyttöön toimia, joilla EU:n kansalaisia kannustetaan ja avustetaan luopumaan epävirallisesta työstä ja löytämään työtä virallisilta työmarkkinoilta, eri itsensä työllistämisen muodot mukaan lukien. Paikallisviranomaisten tulisi myös harkita joidenkin työllistymisen muotojen, kuten romujen keräämisen ja pullojen kierrättämisen, hyväksymistä viralliseksi työksi.

Paikallisviranomaisten olisi kehitettävä, esitettävä julkisesti ja levitettävä tietoa oleskelun rekisteröintiin liittyvistä vaatimuksista muiden EU:n jäsenvaltioiden kielillä sekä tarpeen mukaan myös vähemmistökielillä, kuten romanikielillä.

Paikallisviranomaisten tulisi tiedottaa laajasti rekisteröintiin liittyvistä eduista ja toteuttaa paikallistason kampanjoita rekisteröitymisen edistämiseksi. Tässä asiassa kansalaisjärjestöt ovat tärkeä kumppani viranomaisille.

Paikallisviranomaisten tulisi sallia ja EU:n kansalaisten, romanit mukaan lukien, käyttää hyödykseen ammatillisia, kielitaitoa parantavia tai muita koulutusohjelmia parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan ja kannustaa vahvasti siihen. Lisäksi viranomaisten tulisi varmistaa, että rekisteröidyillä unionin kansalaisilla on yhtäläinen mahdollisuus sosiaalisen asuntotuotannon asuntoihin.

Paikallisviranomaisten tulisi kehittää ja toteuttaa toimia, joilla tuetaan erityisesti EU:n romanikansalaisten integrointia paikallisille työmarkkinoille. Näiden toimien kehittämistä ja toteuttamista varten paikallisviranomaisten tulisi aktiivisesti keskustella tuen saajien kanssa ja tehdä läheistä yhteistyötä paikallisten työnantajien ja työvoimatoimistojen sekä kansalaisjärjestöjen kanssa.

Valikoitua kirjallisuutta

Barany, Z., *The East European Gypsies: Regime Change, Marginality, and Ethnopolitics*, Cambridge University Press, 2002.

Cambridge Review of International Affairs, ”Romani East-West Migrations: Strangers in Anybody’s Land”, Vol. 13 N:o 2, 2000.

Carrera, S. (toim.), *The Nexus between Immigration, Integration and Citizenship in the EU*, Belgia: CEPS, 2006.

http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/The_Nexus_between_Immigration_Integration_and_Citizenship_in_the_EU.pdf.

Carrera, S. ja A. Faure Atger, *Implementation of Directive 2004/38 in the context of EU Enlargement: A proliferation of different forms of citizenship?* CEPSin erityiskertomus, huhtikuu 2009.

<http://aei.pitt.edu/10758/>.

Etyjin vähemmistövaltuutettu, *Recent Migration of Roma in Europe, A study by Mr. Claude Cahn and Professor Elspeth Guild*, 10. joulukuuta 2008, Etyjin vähemmistövaltuutetti ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu, 2008.

http://www.osce.org/documents/hcnm/2008/12/37164_en.pdf

Euroopan komissio, *The Situation of Roma in an Enlarged Europe*, Luxembourg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto, 2004.

<http://www.romadecade.org/5087>

Euroopan komissio, *Liikkuvuuden avulla uusia ja parempia työpaikkoja: Eurooppalainen ammatillisen liikkuvuuden toimintasuunnitelma (2007–2010)*, Bryssel, KOM(2007) 773, 6.12.2007.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0773:FIN:FI:PDF>

Euroopan komissio, *Towards Common Principles of Flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*, Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja tasa-arvoasioiden pääosasto, KOM(2007) 359, 2007.

Euroopan komissio, *Viides kertomus unionin kansalaisuudesta*, Bryssel, KOM(2008) 85, 15.2.2008.

Euroopan komissio, *Community Instruments and Policies for Roma Inclusion*, Euroopan komission Euroopan parlamentille, neuvostolle, talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle antaman tiedonannon liitteenä oleva komission yksiköiden valmisteluasiakirja, KOM(2008) 420, Bryssel, 2008.

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=481&langId=en>

Euroopan komissio, *Euroopan komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY soveltamista*, KOM(2008) 840/3, Bryssel, 2008.

Euroopan komissio, *Right of Union citizens and their family members to move and reside freely within the Union: Guide on how to get the best out of Directive 2004/38/EC*, Oikeus-, vapaus-, ja turvallisuusasioiden pääosasto, 2008.
http://ec.europa.eu/commission_barroso/frattini/archive/guide_2004_38_ec_en.pdf

Euroopan komissio, *Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella annetun direktiivin 2004/38/EY täytäntöönpanon ja soveltamisen parantamisesta*, KOM(2009) 313/4, Bryssel, 2009.
http://www.ipex.eu/ipex/cms/home/Documents/doc_COM20090313FIN

Euroopan neuvosto, *Recommendations adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on Roma and Travellers*, 2009.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1253509&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

Euroopan parlamentti (2008) *Report on the application of Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States* (2008/2184(INI)),
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2009-0186+0+DOC+PDF+V0//EN>

Euroopan parlamentti, *The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU*, Strasbourg: Talous-, tiede- ja elämänlaatuasioiden poliittikkayksikkö, Euroopan parlamentti, 2008.
<http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?file=23375>

Euroopan romanien oikeuksien keskus, *Always Somewhere Else: Anti-Gypsyism in France*, Budapest: ERRC, 2005.

Euroopan romanien oikeuksien keskus, *Ambulance Not on the Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe*, Budapest: ERRC, 2006.

Euroopan romanien oikeuksien keskus, *The Glass box: Exclusion of Roma from Employment*, Budapest: ERRC, 2007.

Euroopan romanien oikeuksien keskus, *Roma Rights 1/2009: Hard Times for Roma: Economics, Politics and Violence*, Budapest: ERRC, 2009.

Euroopan romanien oikeuksien keskus, Romani CRISS, Roma Civic Alliance, Centre on Housing Rights and Evictions ja Open Society Institute, *Security a la Italiana: Fingerprinting, Extreme Violence and Harassment of Roma in Italy*, Budapest: Open Society Institute, 2008.

European Citizen Action Service, *Comparative Study on the application of Directive 2004/38/EC of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family*

members to move and reside freely within the territory of the Member States. Bryssel: Euroopan parlamentti, 2009.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Mobility in Europe, Analysis of the 2005 Eurobarometer survey on geographical and labour market mobility*, Luxembourg, Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto, 2006. <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/59/en/1/ef0659en.pdf>

Fonseca, I., *Bury me Standing: The Gypsies and their Journey*, New York: Random House, 1996.

FRA, *The situation of Roma EU citizens living in other Member States: Selected Positive Initiatives Report*. Wien: Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2009.

FRA, *EU-MIDIS: Data in Focus Report One: The Roma*, Wien: Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2009.

Fraser, A., *The Gypsies*, London: Blackwell Publishing, 1995.

Gheorghe, N. ja A. Mirga, "The Roma in the Twenty-First Century: A Policy Paper", New York: Project on Ethnic Relations, 1997.

Guy, W., *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*, Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2002

Guy, W., Uherek, Z. ja R. Weinerova (toim.), *Roma Migration in Europe: Case Studies*, Praha: Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 2004.

Hancock, I., *We are the Romani People*, Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2002.

Kováts, A. (toim.), *Roma Migration*, Budapest: Hungarian Academy of Sciences Institute of Minority Research – Centre for Migration and Refugee Studies, 2002.

McVeigh, R., "The people do what the political class isn't able to do: Antigypsyism, Ethnicity Denial and the Politics of Racism without Racism", Bhattacharyya, G., *Ethnicities and Values in a Changing World*, Surrey: Ashgate, 2009.

Milieu Ltd, *Conformity studies of Member States' national implementation measures transposing Community instruments in the area of citizenship of the Union Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States: Horizontal Synthesis Report* Milieu Ltd yhdessä Edinburghin yliopiston Europa Institutun kanssa, 2008.

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/horizontal_synthesis_report_en.pdf

Milieu Ltd, *Conformity Study for Finland: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd. yhdessä Edinburghin yliopiston Europa Institutun kanssa, 2008.

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/finland_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd, *Conformity Study for France: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd yhdessä Edinburghin yliopiston Europa Institutien kanssa, 2008.

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/france_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd, *Conformity Study for Italy: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd yhdessä Edinburghin yliopiston Europa Institutien kanssa, 2008.

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/italy_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd, *Conformity Study for Spain: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd yhdessä Edinburghin yliopiston Europa Institutien kanssa, 2008.

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/spain_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd, *Conformity Study for the United Kingdom: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd yhdessä Edinburghin yliopiston Europa Institutien kanssa, 2008.

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/uk_compliance_study_en.pdf

Ringold, D., Orenstein, M. ja Wilkens, E., *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*, Washington: Maailmanpankki, 2005.

http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/roma_in_expanding_europe.pdf

Romeurope, *Report 2007–2008* Pariisi: Romeurope, 2008.

Sobotka, E., ”Romani Migration in the 1990s: Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy”, *Romani Studies*, 5, Vol. 13, N:o 2, 2003, 79–121.

Stalker, P., *Stalker's Guide to International Migration*, 2009.

<http://www.pstalker.com/migration/index.php>

Toggenburg, G., ”The European Union vis-à-vis minorities: a play in three parts and an open end”, Csaba Tabajdi (toim.), *Pro Minoritate Europae (study book for the 25th anniversary of the Minority Intergroup within the European Parliament)*, s. 162–205, 2009.

Turmann, A., *A new European agenda for labour mobility*, Bryssel: Centre for European Policy Studies, 2004.

http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1118

YK:n kehitysohjelma, *The Roma in Central and Eastern Europe: Avoiding the Dependency Trap*, Bratislava: UNDP, 2003. [Liitteenä viiden maan kansalliset kertomukset]

<http://roma.undp.sk>

Tutkimusmenetelmä

Tässä kertomuksessa mainitun tutkimuksen toimeksianto annettiin Euroopan romanien oikeuksien keskukselle (ERRC), jonka kanssa yhteistyötä tekivät European Dialogue (ED), Euroopan romanien tiedotustoimisto (ERIO), Ihmisoikeusliitto, Fundación Secretariado Gitano (FSG) ja Fédération nationale des associations solidaires (FNASAT).²⁵⁴

Tutkimus tehtiin viidessä kohdejäsenvaltiossa, johon muista jäsenvaltioista peräisin olevat romanit ovat muuttaneet ja asettautuneet asumaan, eli Ranskassa, Suomessa, Italiassa, Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Kustakin näistä maista valittiin viisi tutkimuspaikkakuntaa, jotta saataisiin kattava kuva yleisistä ja romaneille erityisistä piirteistä, jotka heijastavat liikkumis- ja oleskeluvapauttaan käyttäneiden EU:n romanikansalaisten kokemuksia vastaanottavissa jäsenvaltioissa.

- Ranska: Pariisi, Lille, Marseille, Nantes ja St Etienne.
- Suomi: Helsinki, Espoo, Jyväskylä, Turku ja Vantaa.
- Italia: Rooma, Firenze, Milano, Napoli ja Pisa.
- Espanja: Madrid, (Madridin ja San Martín de la Vegan kunnat), Asturia (Oviedo ja Avilés), Barcelona (Barcelonan, Badalonan ja Santa Coloma de Gramenetin kunnat), Córdoba ja Valencia.
- Yhdistynyt kuningaskunta: Lontoo, Bolton, Manchester, Peterborough ja Sheffield.

Tutkimusryhmä haastatteli noin 165:tä EU:n romanikansalaista tutkimukseen valitussa viidessä eri jäsenvaltiossa, 37:ää paikallisviranomaisista ja 49:ää kansalaisjärjestöjen virkailijaa. Otokseen kuului 59 romaninaista.

Perusoikeusvirasto ja tutkimusryhmä ovat erittäin kiitollisia kaikille haastatetuille romaneille, jotka käyttivät aikaansa vastatakseen tutkijoiden esittämiin kysymyksiin.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin ensisijaisesti yksittäisten henkilöiden avointa syvähaastattelua yhteisesti sovitun haastatteluajataulun puitteissa. Haastattelujen kestot vaihtelivat huomattavasti eri haastateltujen kohdalla. Joissakin tapauksissa tutkijat järjestivät ryhmähaastatteluja saadakseen asioista yleiskuvan, minkä jälkeen ryhmiin osallistuneiden kanssa keskusteltiin erikseen jos mahdollista. Vain muutamassa tapauksessa viranomaiset vastasivat haastattelukysymyksiin sähköpostitse.

---

²⁵⁴ Tutkimusryhmään kuuluivat Lucie Fremlova, Penka Vassileva, Mikko Joronen, Fernando Villarreal, Alain Reyniers, Didier Botton, Charlotte Boise, Eva Rizzin, Andrea Anzaldi, Tara Bedard, Stanislav Daniel, Robert Kushen, Ostalinda Maya, tohtori Robert McVeigh, Idaver Memedov, Virgil Cristi Mihalache, Catherine Twigg ja Victoria Vasey.

Koska tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen, otoksen ei ole tarkoitus olla edustava vaan riittävän laaja, jotta saataisiin kattava kuva haastateltujen kokemuksista. Vain harva iäkkäämpi romani on muuttanut, ja tämä näkyi myös haastateltujen joukossa. Kotoutuneiden, työelämässä mukana olevien keskiluokkaisten romanien mielipiteet pitkälti puuttuvat, sillä näitä yksilöitä on hyvin vaikea tunnistaa.

Tutkimusryhmä teki tiivistä yhteistyötä kullakin tutkimuspaikkakunnalla parhaillaan romaniyhteisöjen parissa työskentelevien kansalaisjärjestöjen ja muiden oleellisten tahojen kanssa, jotta tutkijoiden pääsy romaniverkostoihin helpottuisi. Tämän takia haastateltujen vastauksissa heijastuvat heidän parissaan työskentelevien kansalaisjärjestöjen ja muiden tahojen kiinnostuksenkohteet ja painopisteet.²⁵⁵

Tutkimus on osa laajempaa pyrkimystä käsitellä romanien siirtolaisuutta koskevaa tilannetta ja liikkumisvapauden oikeuden käyttämistä. Perusoikeusvirasto, ETYJ ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusasiamies ovat tehneet yhteistyötä vuosina 2008 ja 2009 tuodakseen romaneihin kohdistuneet ihmisoikeuksien rikkomiset esille. Osapuolet ovat tehneet tutkimuksia ja järjestäneet yhteisen asiantuntijaseminaarin ja yhteisen kansainvälisen kokouksen romanien liikkumisvapaudesta.

Tutkimusryhmä tavoitti paikallisviranomaiset yleisesti ottaen hyvin, poikkeuksena Rooman kaupunki Italiassa, jossa paikallisviranomaiset kieltäytyivät haastatteluista tai jättivät toistuvasti vastaamatta jätettyihin haastattelupyyntöihin.

Joissakin maissa paikallisviranomaiset tahtoivat vastata epävirallisesti arkaluonteisempia asioita käsiteltäessä. Tämä prosessi lisäsi selvästi tärkeän lisätiedon määrää, mutta ei ole julkisilta viranomaisilta edellytettävän läpinäkyvän toiminnan mukaista.

Tutkimusryhmällä ei ollut merkittäviä ongelmia saavuttaa kansalaisjärjestöjä. Kansalaisjärjestöt ovat itse asiassa ylläpidettuna odotettuihin vastauksiin nähden. Tämä heijastaa kahta suuntausta: ensiksikin tutkimukseen, joka saatetaan nähdä olemassa olevien toimenpiteiden (tai niiden puuttumisen) kritiikkinä, on helpompi saada mukaan kansalaisjärjestöjä kuin paikallisviranomaisia, ja toiseksi kansalaisjärjestöt ovat usein pätevämpiä asiantuntijoita puhuttaessa tällaisesta hiljattain muodostuneesta ja pienestä yhteisöstä. Yleisesti ottaen kansalaisjärjestöt alkavat todennäköisesti toimia EU:n romanikansalaisten kanssa nopeammin ja positiivisemmin kuin valtion virastot. Lopuksi haastateltavien tavoittaminen tutkimusta varten riippuu usein yhteistyöstä kansalaisjärjestöjen kanssa, joten tutkijoiden täytyi solmia kansalaisjärjestöihin vahva suhde.

---

²⁵⁵ Tämä suhteiden välinen dynamiikka puuttui Suomesta, jossa EU:n romanikansalaisten maahanmuutto on niin uusi ilmiö, että välittävät järjestöt puuttuvat lähes kokonaan. Tilanteessa oli se etu, että tutkijat pystyivät ottamaan yhteyttä romaneihin suoraan, mutta samanaikaisesti tutkijoilta puuttui tukiverkosto, joka olisi helpottanut tai tukenut yhteyden muodostamista ja yhteistyötä.

Liitteet

Liite 1: Uusista jäsenvaltioista tulevat työntekijät – siirtymäsäännökset (yhteenvetotaulukko)

Jäsenvaltio	EU-8/EU-15-maista tulevat	Bulgariasta ja Romaniaasta tulevat	
EU-15	Belgia	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2009)	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä
	Tanska	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2009)	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2009)
	Saksa	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä*	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä*
	Irlanti	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2004)	Rajoituksia
	Kreikka	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2006)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2009)
	Espanja	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2006)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2009)
	Ranska	Pääsy vapaa (1. heinäkuuta 2006)	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä
	Italia	Pääsy vapaa (27. heinäkuuta 2006)	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä
	Luxembourg	Pääsy vapaa (1. marraskuuta 2007)	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä
	Alankomaat	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2007)	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä
	Itävalta	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä*	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä*
	Portugali	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2006)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2009)
	Suomi	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2006)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
	Ruotsi	Pääsy vapaa (1. toukokuuta 2004)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
	Yhdistynyt kuningaskunta	Pääsy vapaa - pakollinen työntekijöiden rekisteröintijärjestelmä (1. toukokuuta 2004)	Rajoituksia ja yksinkertaistettuja menetelmiä
	Tsekin tasavalta	Ei vastavuoroisia toimenpiteitä	Pääsy vapaa - kansallinen lainsäädäntö (1. tammikuuta 2007)
	EU-10	Kypros	-
Viro		Ei vastavuoroisia toimenpiteitä	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
Latvia		Ei vastavuoroisia toimenpiteitä	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
Liettua		Ei vastavuoroisia toimenpiteitä	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
Unkari		Ei vastavuoroisia toimenpiteitä (1. tammikuuta 2009)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2009)
Malta		-	Rajoituksia
Puola		Ei vastavuoroisia toimenpiteitä (17. tammikuuta 2007)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
Slovenia		Ei vastavuoroisia toimenpiteitä (25. toukokuuta 2006)	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
EU-2	Slovakia	Ei vastavuoroisia toimenpiteitä	Pääsy vapaa (1. tammikuuta 2007)
	Bulgaria	-	Ei vastavuoroisia toimenpiteitä
	Romania	-	Ei vastavuoroisia toimenpiteitä

* Rajoitetaan myös työntekijöiden lähettämistä tietyillä aloilla

(1. toukokuuta 2009 lähtien)

Euroopan komissio, Enlargement – transitional provisions, saatavissa osoitteessa:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=466&langId=en> (27.8.2009)

Liite 2: Romaniväestön osallistamista koskevat yhteiset peruseriaatteet sellaisina kuin niistä keskusteltiin ensimmäisessä romaniväestön osallistamista käsitelleessä EU:n yhtenäisessä foorumissa huhtikuussa 2009

Yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen, ennakkoluulot ja syrjintä vaikuttavat romaniväestöön muita enemmän. Romaniyhteisöt ovat olleet osa eurooppalaisia yhteiskuntia vuosisatoja, ja heitä on usein syrjitty ja toisinaan jopa vainottu. Kahden viime vuosikymmenen aikana on käynyt selväksi, että monien romanien sosiaalitaloudellinen tilanne on jämähtänyt paikalleen tai jopa heikentynyt useissa EU:n jäsenvaltioissa. Monet romanit ovat työttömiä, heillä on matala tulotaso, heidän odotettu elinaikansa on lyhentynyt ja heidän elämänlaatunsa on ala-arvoista. Tämä edustaa inhimillistä tragediaa niille, joita asia koskettaa, sekä valtavaa menetystä koko yhteiskunnalle. Lisäksi laaja-alainen syrjintä sisältää uhan yhteiskunnallisesta epävakaudesta ja on siten ongelma myös talouden kannalta. Siksi romaneja koskevien ongelmien käsittely on yhä kasvavassa määrin tunnustettu erittäin kiireelliseksi asiaksi sekä eettisessä että käytännöllisessä mielessä. Euroopan unioni tunnustaa romanien osallistamista koskevien tehokkaiden politiikkojen tarpeen. Näiden politiikkojen käytännön toteutus on erityisesti jäsenvaltioiden, ja etenkin alueiden ja kuntien, vastuulla. Vaikka romanien määrä ja heidän sosiaalitaloudelliset elinolonsa vaihtelevat suuresti yksittäisten jäsenvaltioiden välillä, maissa on nähtävissä useita yhteisiä tekijöitä. Lisäksi kokemukset useista eri jäsenvaltioista osoittavat, että on olemassa yleisiä toimintamalleja, jotka ovat osoittautuneet käytännöllisiksi ja joita siten voidaan suositella myös muille jäsenvaltioille.

- 1 periaate: Rakentavat, käytännönläheiset ja syrjimättömät toimenpiteet

Nämä toimenpiteet, joilla tähdätään romaniväestön osallistamiseen, kunnioittavat ja toteuttavat Euroopan unionin ydinarvoja, joihin kuuluvat ihmisoikeus ja -arvo, syrjimättömyys ja yhtäläiset mahdollisuudet sekä taloudellinen kehitys. Romanien osallistamistoimet sisältyvät yleisiin politiikkoihin, etenkin koulutuksen, työllisyyden, sosiaaliasioiden, asumisen, terveyden ja turvallisuuden aloilla. Näiden toimien tavoitteena on auttaa romaneja käyttämään tehokkaasti yhtäläisiä mahdollisuuksiaan jäsenvaltioiden yhteiskunnissa.

- 2 periaate: Nimenomainen mutta ei poissulkeva kohdentaminen

Osallistamistoimia koskeville aloitteille on tärkeää niiden nimenomainen mutta ei poissulkeva kohdentaminen romaneille. Tähän sisältyy ajatus, että toimien kohderyhmänä on romaniväestö, mutta niiden ulkopuolelle ei suljeta muita ihmisiä, joilla on samankaltainen sosiaalitaloudellinen tilanne. Tämä lähestymistapa ei erottele romaneille suunnattuja toimia laaja-alaisemmista toimenpideohjelmoista. Lisäksi on tarvittaessa otettava huomioon laaja-alaisempien toimenpideohjelmien ja päätösten oletettava vaikutus romaniväestön yhteiskunnalliseen osallistamiseen.

- 3 periaate: Kulttuurienvälinen lähestymistapa

On olemassa tarve kulttuurienväliselle lähestymistavalle, joka koskee romaniväestöä sekä eri kulttuureista tulevia ihmisiä. Tehokkaalle keskustelulle ja toimenpiteille on ensiarvoisen tärkeää, että kulttuurienvälistä opetusta ja kanssakäymistä edistetään samalla kun taistellaan ennakkoluuloja ja stereotyyppioita vastaan.

- 4 periaate: Tavoitteena osallistuminen vallitsevaan yhteiskuntaan

Kaikki osallistamistoimet pyrkivät sisällyttämään romanit osaksi vallitsevaa yhteiskuntaa (valtaväestön koululaitokset, työpaikat ja asunnot). Maissa, joissa opetus tai asuminen on osittain tai kokonaan eriytetty, romanien osallistamistoimien on pyrittävä tämän tilanteen muuttamiseen. Keinotekoisien ja eriytettyjen ”romanityömarkkinoiden” kehittymistä on pyrittävä välttämään.

- 5 periaate: Tietoisuus sukupuolinäkökulmasta

Romanien osallistamiseen tähtävien toimenpideoitteiden on otettava huomioon romaninaisten tarpeet ja tilanteet. Nämä toimet käsittelevät sellaisia asioita kuin monimuotoista syrjintää sekä ongelmia terveydenhuollon ja lapsilisien käyttämisessä, mutta myös perheväkivaltaa ja hyväksikäyttöä.

- 6 periaate: Hyviksi todettujen toimien jakaminen

On tärkeää, että jäsenvaltiot oppivat kokemuksistaan romanien osallistamista koskevien aloitteiden kehittämisessä ja jakavat kokemuksensa muiden jäsenvaltioiden kanssa. On havaittu, että romanien osallistamistoimien kehittäminen, toteuttaminen ja valvominen vaativat vankkaa säännöllisesti kerättyä sosiaalitaloudellista tietoa. Tarpeen mukaan on otettava huomioon myös muita haavoittuvassa asemassa, sekä EU:n sisä- että ulkopuolella, olevia ryhmiä koskeviin yhteiskunnallisiin osallistamistoimiin liittyvät esimerkit ja kokemukset..

- 7 periaate: Yhteisön välineiden käyttäminen

On tärkeää, että romanien osallistamista koskevia toimenpideohjelmaa kehittäessään ja toteuttaessaan jäsenvaltiot käyttävät yhteisön välineitä hyväkseen, mukaan lukien lainsäädännölliset (rodusta riippumaton yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi, rasismia ja muukalaisvihaa koskeva puitepäätös), taloudelliset (Euroopan sosiaalirahasto, Euroopan aluekehitysrahasto, Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto, liittymistä valmisteleva väline) ja yhdenmukaistamisvälineet (avoimet koordinoitimenetelmät). Jäsenvaltioiden on varmistettava, että taloudellisten välineiden käyttö on näiden yhteisten peruseriaatteiden mukaista, sekä käytettävä hyväkseen Euroopan komission asiantuntemusta toimenpideohjelmien ja hankkeiden arvioinnissa. Vertaisarviointia ja hyvien käytäntöjen jakamista helpottaa asiantuntijatasolla EURoma-verkosto (European Network on Social Inclusion and Roma under the Structural Funds).

- 8 periaate: Alue- ja paikallisviranomaisten osallistuminen

Jäsenvaltioiden on suunniteltava, kehitettävä ja toteutettava romanien osallistamista koskevat toimenpideoitteet sekä arvioitava niitä tiiviissä yhteistyössä alue- ja paikallisviranomaisten kanssa. Näillä viranomaisilla on keskeinen rooli toimenpiteiden käytännön toteuttamisessa.

- 9 periaate: Kansalaisyhteisön osallistuminen

Jäsenvaltioiden on suunniteltava, kehitettävä ja toteutettava romanien osallistamista koskevat toimenpideoitteet ja arvioitava niitä tiiviissä yhteistyössä myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen, sosiaalisten kumppaneiden ja akateemisten ihmisten/tutkijoiden, kanssa. Kansalaisyhteiskunnan osallistuminen tunnustetaan elintärkeäksi sekä asiantuntijoiden löytämistä että tiedon jakamista varten, joita tarvitaan julkisen keskustelun synnyttämiseksi sekä päätösten julkisuuden varmistamiseksi läpi koko toimenpideprosessin.

- 10 periaate: Romaniväestön aktiivinen osallistuminen

Toimenpiteiden vaikuttavuutta tehostaa romaniväestön osallistuminen prosessin kaikkiin vaiheisiin. Romanien osallistuminen on tärkeää sekä kansallisella että koko Euroopan tasolla. Toimenpideoitteiden suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa on kuultava romaniasiantuntijoita ja -virkamiehiä sekä myös eri alojen romanisidosryhmiä. On erittäin tärkeää, että osallistamistoimet perustuvat avoimuuden ja läpinäkyvyyden periaatteisiin ja niissä käsitellään vaikeita tai vaiettuja aiheita asiallisella tavalla ja tehokkaasti. Tärkeää on myös antaa täysi tuki romanien osallistumiselle julkiseen elämään, kannustaa romaneja olemaan aktiivisia kansalaisia ja auttaa heitä kehittämään henkisiä voimavarojaan.

Euroopan komissio

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA)

Muihin jäsenvaltioihin muuttavien ja niihin asettautuvien Euroopan unionin romanikansalaisten tilanne

Vertaileva kertomus

Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto

2010 - 98 pp, - 21 x 29.7 cm

ISBN 978-92-9192-567-4

doi: 10.2811/62498

Euroopan unionin perusoikeusvirastosta on saatavana runsaasti tietoa Internetissä. Tietolähteisiin pääsee perusoikeusviraston verkkosivuston (<http://fra.europa.eu>) kautta.

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2009

Kopiointi on sallittua muussa kuin kaupallisessa tarkoituksessa, kunhan lähde mainitaan.

EU-julkaisujen tilaukset

EU-julkaisuja voi ostaa:

- EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>)
- kirjakaupasta julkaisun nimen, julkaisijan ja/tai ISBN-numeron perusteella
- suoraan myyntiedustajiltamme, joiden yhteystiedot ovat saatavissa internetistä <http://bookshop.europa.eu> tai faksitse numerosta +352 2929-42758.

Ilmaisjulkaisuja voi tilata

- EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>)
- Euroopan komission edustustoista tai lähetystöistä, joiden yhteystiedot ovat saatavissa internetistä <http://ec.europa.eu/> tai faksitse numerosta +352 2929-42758.

TK-31-09-229-F1-C

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights

Schwarzenbergplatz 11

1040 - Wien

Austria

Tel.: +43 (0)1 580 30 - 0

Fax: +43 (0)1 580 30 - 691

E-Mail: information@fra.europa.eu

<http://fra.europa.eu>

ISBN 978-92-9192-567-4

9 789291 925674